

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

RIGMOR THOR

JEG HAR
LEVET
ØG ELSKET

ERINDRINGER

Skånselsløst ærligt tidsdokument af den nu 85-årige
freds- og kvindeaktivist

GYLDENDALS **GP** PAPERBACKS

Af samme forfatter

Der var engang. Digte (eget forlag), 1978

Timeglasset. Digte (eget forlag), 1980

Hundevagten. Digte (Rosinante), 1984

Sider og linier (SP Forlag), 1986

Labyrintrelief i blåt. Digte (Attika), 1986

Rigmor Thor

Jeg har levet og elsket

GP

Gyldendals Paperbacks

Jeg har levet og elsket

© 1990 by Rigmor Thor

3. udgave

Omslag: Christian Leifhold

Bogen er sat med Baskerville og trykt hos

Nørhaven A/S, Viborg

Printed in Denmark 1991

ISBN 87-01-79220-2

*En tak til forfatteren Niels-Oluf Petersen og forfatteren,
cand.mag. Knud Michelsen for kritisk opmuntrende lytten
og tidkrævende læsning af bogen gennem dens tilblivelse.*

Indhold

Østerbro	7
Vallø	19
Mors barndom og ungdom med fortvivelse, gråd og glæder	30
Gentofte	35
Sidste skoleår	45
På Skovgård	53
Gårdmandskone	66
Kununguak	75
Enlig mor	84
Poesiens univers	95
Toldbodgade	112
Hovmarksgården	121
Lyngbyvejen	132
Afsked med musikstudiet	140
Teilmanns Kursus	147
Min første løn	151
Cyklende massøse under besættelsen	163
Farvel til drømmen	172
Mellemspil	176
Politisk opvågningen	186

Østerbro

Siden jeg i 1982 flyttede tilbage til København, Østerbro, og nu bor alene, har jeg forestillet mig, at jeg skulle indhente alt det forsømte i min opdragelse, min selvopdragelse, ved at gå på museer.

Det kom til at skorte på at følge denne smukke plan. Hvorfor ved jeg ikke, manglende tilvænnning, manglende trang, savnet af at se tingene sammen med en anden og snakke om det bagefter. Jeg ved ikke, hvilke af disse forklaringer, eller udflugter, der har bestemt over mig. Måske fornemmelsen af, at det var for sent. Jeg kunne ikke nå at få den indsigt, som jeg følte skulle til for at få det fulde udbytte af anstrengelserne.

Men en trist søndag, med blæst, kulde og snesjap besluttede jeg at køre ind til Østerport og se Grønningens udstilling.

Den viste sig at være lukket dagen før, men dagen skulle bruges på min udvikling, så jeg besluttede at vandre gennem Østre Anlæg mod Statens Museum for Kunst. Sølet og sjappet oversteg mine kræfter, mine sko var drivvåde, mine fødder iskolde, så jeg standsede ved Den Hirschsprungeske Samling, som gav mig en ganske uventet oplevelse udover glæden ved at gense de gamle billeder af Skovgaarderne, Viggo Pedersen, L. A. Ring, Anna Ancher, der jo næsten er blevet verdensberømt nu, Eckersberg, Købke og mange andre.

I et af de mindre rum, lidt henne i en krog, så jeg pludselig et maleri, som sendte mig næsten firs år tilbage i tiden i mit liv. Jeg blev på stedet fem år, stod i spisestuen i Slagelsegade 11, 3. sal. Denne spisestue, som rummede essensen af min første barndom. De gamle egetræsmøbler med buffeten med spejlopsatsen, skabe-

ne med kopper og glas, de to skuffer med knive, gafler og skeer, for enderne flankeret af frygtelige hoveder, udskårne med åbne munde, skæg og angstfremkaldende udtryk. Disse munde, som mor viste mig var ganske ufarlige ved at lægge en finger ind i dem og få mig til også at gøre det. Men jeg turde ikke, når jeg var alene i stuen. Til højre for dette møbel hang billedet. I sort-hvidt. Foto-gravure har det vel været. Maleriet svandt bort, og jeg så kun min barndoms billede, som viste en ung kvinde siddende med den ene fod på vuggens gænge, medens hun så drømmende ud ad det åbne vindue, ud over havet med en båd i det fjerne. Den unge kvinde blev til min mor, som sad og så ud over havet og længtes efter min far, som var så langt, langt borte.

Vi boede her i Slagelsegade, mor, Ebba tolv år, Eivin ti år og jeg fem. Far sejlede i langfart. Der kunne gå år og dag uden at vi så ham. Dette billede viste sig altså at være malet af A. Dorph 1867. Jeg mindes ikke at have hørt hans navn tidligere, det eksisterede ikke for mig, men billedet er blevet siddende i sin sort-hvide fremtoning de mange, mange år.

Det er på en eller anden måde vævet ind i denne længselsfyldte atmosfære, som omgav mig og spændtes ud, når mor spillede så dejligt. Alene, derinde i dagligstuen. Værst, eller dejligst, sønder-slidende, når jeg lå alene i min tremmeseng i barnekammeret i mørket, hørte damperne tude ude over vandet, og hun spillede det, som jeg siden lærte var Chopins musik.

Tårene løb ned over mine kinder, ned på det broderede pudebetræk, som havde tegnet sit mønster på min kind, når jeg vågnede. Om dagen kom lyset og glæderne igen med mors runde ansigt, smilehullerne og den vidunderlige latter. Lirekassemanden spillede op til dans i den dybe gård, med livets træ i midten og børnenes dans omkring det, medens mor tog mig på armen og dansede til den første melodi, jeg husker, „Harlekens millioner“, som jeg mærker i benene og hele min krop, når jeg hører den. Det var den totale salighed. Hvad hun tænkte eller følte, ved jeg ikke,

vi var ét.

Men der var også andet end mor og mig i verden, i Slagelsegade 11. Der var også nr. 24, hvor vi havde boet, før vi flyttede herover til solsiden. Der var en slagter i stuen, Neiiendam hed han og hørte til den ejendommelige slægt, som jeg har indtryk af enten var slagtere eller kongelige skuespillere, hvilken forbindelse der så er mellem det. Derovre var der ikke elektrisk lys og ingen sol i stuerne, det havde vi fået på vores side af gaden. Jeg husker tydeligt petroleumslampen over bordet med den svulmende kuppel, når jeg sad på håndklædet over det grønne plystæppe med det røde mønster i midten og blev vasket til natten.

Jeg må have været tre år, da vi flyttede til nr. 11. Solsiden. Jeg vil tro, at den, vi flyttede fra har været en tre værelses lejlighed, men også den var et trin fremad, ligesom den gode fem værelses på solsiden var det. Far var blevet kaptajn et par år før vi flyttede over i nr. 11.

Jeg husker kun lidt fra treårs alderen, en tilfældig situation siddende på den snoede køkkentrappe med en sukkermad. Ikke hvad Luffe og jeg legede, Luffe, slagterens søn, tre år. Men en voldelig episode med det lille mandfolk, da han slog mig i hovedet med sin røde metalgraveske, så blodet flød gennem mine mørkebrune lokker, dernede i den væmmelige mørke skakt af en gård med retiraderne, dét klip er bevaret.

Vi legede videre sammen efter at jeg var flyttet, og så foregik det ovre hos os. Der var bedre plads, og mor var jo hjemme. „Slagtermadammen“ hjalp med i butikken.

Selv om jeg havde en bror, og Luffe havde to store søstre, satte vi ikke denne viden i forbindelse med, hvordan vi så ud i de nedre, altid tildækkede regioner. En dag ovre hos mig, inde i fars og mors soveværelse – for fars var det jo, selv om han ikke var der – tog vi bukserne af for at se, hvordan vi selv og hinanden så ud. Der var absolut ingen fornemmelse af noget hemmeligt eller forbudt. Efter at have kigget lidt på os, tog vi bukserne på igen og

legede uforstyrret videre. Glemte det eller tænkte ikke mere på dét end på alt andet.

Men den næste dag kom fru Neiiendam over til mor og fortalte at Luffe havde bukserne forkert på, da han skulle i seng, og så fortalte han om vores undersøgelse af skabningens mærkværdigheder. Hun var meget forarget og mente, at jeg måtte være et fordærvet barn og nu forlangte hun, at mor skulle tage mig i hånden og komme over og sige omforladelse.

Det måtte mor jo så for sit gode navn og rygtes skyld. En mor, der var alene med sine børn, var altid under mistanke for ikke at kunne klare opdragelsen uden en mand ved sin side. Selv tog hun det roligt, så det efterlod ingen skyldfølelse eller andre mørke følelser hos mig.

Før „min tid“ havde mor boet i Ndr. Frihavnsgade 24. Da var far styrmand, og inden da boede de, eller mor, altid alene, med den halvtomme dobbeltseng og et lille barn, i det nu så eftertragtede Kildevældskvarter, hvor den intellektuelle middelklasse nu bor. Alle disse gader med de hyggelige byggeforeningshuse med små haver foran og den lille gård bagved og med danske komponisters navne, Niels W. Gadesgade, Heisesgade, Weysesgade, Kuhlausgade, var som skabt for mor og hendes spil.

De boede i en lille kvistøjlighed med det, som i dag så net hedder tørkloset, og som blev hentet af natmanden visse dage, når beboerne havde sat spanden ned til afhentning. Det med spanden var mor vant til fra præstegården i Vallø. Dér befandt den sig dog ovre i en af sidelængerne, hvor man nødtigt gik alene om aftenen, når det var mørkt. Selv med flagermuslygten i hånden. En dag blev denne nedbæring anledning til en pinlig situation. Netop som mor stod med spanden i hånden på øverste trappetrin, kom en af de fine damer fra fars familie for at aflægge visit. Mor blev så forfjamsket, at hun snublede med spanden, så indholdet flød ned imod gæsten, som skyndsomst forføjede sig bort, og mor måtte slette sporene efter skammen.

Slutscenen i mors tid i Kildevældsgade blev morsom og pittoresk. Da hun skulle flytte, gjaldt det om at finde en billig flyttermand. I huset ved siden af boede en mand, som havde en lille ladvogn og hest. Ham henvendte hun sig til. Da han havde set mors enkle bohave, tilbød han at flytte for en billig penge. Da dagen oprandt, læssede han tingene på vognen, sagde til mor, at hun da godt kunne sidde med op, og der sad hun så med Ebba og en lampeskærm på skødet.

Jeg må opholde mig lidt endnu dér, på Østerbro ved bebyggelsen af dette århundrede. Nede i gården med det store træ, som gjorde den til noget særligt, var også retiraderne (lokummerne) skidengrønne med tremmedørene og skraldekasserne med klapprende låg. Og rotter. Dem var drengene glade for, både fordi det var spændende at sætte rottefælder op og fordi de fik ti øre for hver rotte hale de afleverede på politistationen. Ti øre var mange penge dengang. Et rosenbrød og en snegl kostede to øre og en flødeskumskage fem øre, og man kunne få et kræmmerhus med kagekrummer nede hos de „hjemmebagte“ i Sorøgade for to øre. Det var to rare gamle damer (35-40 år), som havde deres butik nede i kælderen, hvor vinduerne rakte ned i lyskassen, så man kunne sidde med benene nede og kigge på, hvad der blev bagt. Og så altså købe for de én- og toører man tiggede hos mor.

Nede i gården legede vi, tæpper blev rystet ud ad vinduerne eller båret ned og banket på stativerne. De voksne kunne holde øje med os og vi kunne råbe op, kast en sukkermad ud ad vinduet, og så kom der en lille pakke flyvende ned.

Nu havde mor fået pige, så det var hende, der tog det grove. En fem værelses lejlighed med kakkelovne og nu fem mennesker i husholdningen kunne nok også give arbejde til to, og så har det vel også betydet noget for mor, at der var et voksent menneske at snakke med.

I stuen var ismejeriet med det jævne daglige brød og alt det slik, vi børn kunne ønske os og mere til. Der var en form for slik,

som héd slik. Den bestod af bolchemasse svøbt i pergamentpapir og kunne kun slikkes. De fandtes i alle regnbuens farver og kostede en øre. Jeg havde engang sparet, syntes jeg, et hundrede øre sammen, der var måske tredive, og købte slik for dem alle sammen. Da jeg kom op igen, gik jeg ind og lagde dem smukt i række på fars og mors fine hvide broderede sengetæppe og viste dem henrykt frem. Siden den tid blev fortæringen rationeret.

I stuen til venstre for ismejeriet boede barberen, hr. Stiber, ham var vi bange for. Han kom somme tider ud i gården og skældte ud og så havde han denne frygtelige skarpe kniv. Oven over os på fjerde sal boede general Ulrich og der var to børn, Dang og Nutte. Dang betød dreng, sagde de voksne, Nutte var en pige. Dang tørrede altid sin evigt snottede næse i frakkeærmet, som var helt stift og glinsede perlemorsagtigt. Ismejeriets og barberens familier boede i baglokalet.

Vi købte ikke mælk i ismejeriet, men ved mælkevognen, som kom larmende med sine jernbeslåede hjul og to store heste for. Kuskene ringede med sin store klokke, først på gaden medens han kørte, og bagefter inde i gården, og så kom fruer, piger og madammer til vinduerne og råbte deres bestillinger ud eller kastede sedler med dem ned. Så måtte mælkedrengene op ad køkkentrapperne med de tunge flasker og ned med de tomme.

Skråt overfor i gården havde tre drenge deres kammer. Vi kendte dem ikke, men kunne se og høre, når de fik af spanskørret af deres far, som vist også var officer. Drengene sprang omkring, medens slagene haglede ned over dem, og de hylede. Offentlig afstraffelse, kollektivt.

Blandt de mange børn, jeg slæbte med mig op, var der en lille snottet unge af ubekendt køn. Den blev sammen med alle de andre hevet med op engang, da far var hjemme. Måske for at de skulle se, at jeg altså havde en far. Under præsentationen spurgte far, om den lille snottede var en dreng eller en pige. Det ved jeg ikke, den hedder Tutte, svarede jeg.

Noget, der skærper min erindring om dette væsen, er det indtryk jeg fik, da jeg fulgte det hjem. Jeg må have hentet det ovre på den anden side af gaden, jeg skulle ind i en baggård derovre. Der lærte jeg en lugt at kende, som jeg aldrig har glemt, lugten af kål og tissebleer uvasket til tørre, det forblev fattigdomslugten.

Jeg kan undre mig over, at jeg færdedes så frit alene. Måske var det mors opvækst i det fredelige Vallø med hendes kommen og gåen hos bønderne, der havde givet hende forestillingen om børns naturlige færden i tryghed.

Det var trods den fredelige trafik i gaden dengang, dog ikke altid farefrit, når de store hestevogne med varer kom farende gennem gaden. Jeg husker det altid som i galop og jeg så stod der, sammen med de andre børn, dumdristigt ventende, til de kom nærmere, og så sprang vi tværs over gaden til den anden side under rasende udskældning fra kuskene.

Det er mærkeligt, at jeg turde. Jeg var ellers en bangebuds som barn. Jeg turde for eksempel ikke sidde i vindueskarmen med benene hængende udenfor, sådan som mine søskende og de andre større børn gjorde. Blot ved tanken om det nu i min høje alder, kilder det i min blære af skræk.

Mørkeræd var jeg, og bange for at blive spærret inde eller holdt fast. Min storesøster, Ebba, var ikke bange for noget som helst. Jeg tudbrølede ved både angst og smerte.

Engang tog Ebba og Eivin mig med ned i kælderen, de skulle hente brændsel op, og så låsede han hende inde i den mørke kælder. Jeg tudede og sagde, at det måtte han ikke, men hun satte sig roligt ned og ventede på at blive lukket ud. Det blev han jo også nødt til, og forlystelsen var forduftet. Jeg begreb ikke, at hun ikke var bange. Hendes frygtløshed, hendes vilje og stædighed står prentet i mig for altid på grund af denne situation: En søndag morgen, hvor jeg lå i arm og hyggesnakkede, sagde hun pludselig til mig, så Musse, nu er jeg død. Så kunne man jo ikke bevæge sig eller sige noget. Det måtte undersøges. Jeg tog fat i en tot af

hendes dejlige gyldne hår og trak, først ganske forsigtigt, så lidt mere og til sidst sad jeg med en tot i hånden. Så først sagde hun, ha, jeg var da ikke død.

Både smerter og uret bed hun i sig livet igennem. Jeg derimod var sart og ofte og langvarigt syg. Når jeg tænker på det liv, jeg har levet, er det mærkeligt, at dr. Muus, som havde den fødeklinik, hvor mor fødte mig i 1905, et par dage efter fødslen kom ind til mor og sagde, at hun måtte være forberedt på, at jeg var et sart barn, som reagerede alt for tidligt.

Mine sygdomsperioder står alligevel lyse for mig. Min tremeseng med de kedelige sort- og hvidstribede voksdugsbetræk på sidestykkerne blev flyttet ind i spisestuen, livets centrum, hvor solen skinnede og hvor der var kakkelovn. Det var der aldrig i soveværelserne. Om dagen blev jeg stablet op med puder i ryggen og en af spisebordets indskudsplader blev lagt henover, så jeg kunne have legetøj, billedbøger og maden bekvemt anbragt foran mig.

Når jeg blev træt, gled jeg ned under den gode bro, lå og hørte mors puslen, hendes kommen og gåen. Hvis hun kom hjem udefra, med den smukke hat og slør for ansigtet, røde kinder, hurtige ivrige bevægelser og bøjede sig ned over mig med regndråber og den ramme lugt af pelsværk, så var det livets hemmelighedsfulde væsen.

Om natten blev broen fjernet, så mine ben kunne gøre, hvad de ville, lyset blev slukket, stueurets ensomme tikken og det mærkelige slyngede mønster på det lyse rullegardin tegnede sig mod gadelygternes blide lys.

Dagen kom igen, Ebba og Eivin skulle i skole, og jeg var i mange timer alene med mor, som viftede rundt med den flotte fjerstøvekost i alle farver. Men spise ville jeg ikke.

Mor klagede sin nød til den elskede Østerbrolæge dr. Ringsted, som straks sagde, at hun under ingen omstændigheder måtte give mig noget, jeg ikke kunne lide. Så ham kunne jeg godt lide.

Ebba var altid fornuftig, den dygtigste i sin klasse, gjorde kun hvad der var rigtigt og det blev jo så forventet.

Jeg var altid sød og kærlig og blev derfor nok lidt forkælet, i hvert fald kælet for. Mine søskende fortalte mig engang, at jeg var et hittebarn, sigøjnerbarn, som en aften lå uden for døren. Jeg kunne da nok se, at jeg ikke lignede dem, sagde de. Jeg var mørkhåret og lidt mørk i huden og de var helt lyse, rigtige normale danske børn. Så mor var ikke min egen mor og jeg var ikke deres rigtige søster. Det med mor blev jeg jo ked af og spurgte hende, om det var sandt. Sikke noget vrøvl, sådan noget må I ikke bilde hende ind, sagde mor. Far er også mørk, ved I jo godt.

Det var beroligende, men også en lille smule kedeligt, at jeg ikke var sigøjner.

Eivin var og blev altid jaloux på mig. Som voksen sagde han engang til os, Ebba er fars pige, Musse (jeg) er mors pige, og jeg er ingens. Nok blev det sagt som en spøg, men det var vel den måde, dét kunne siges på.

Far var som altid langt borte, mor var alene med alle vanskeligheder og al ængstelsen. Sine egne og børnenes sygdomme, og vi var ofte syge. Børnesygdommene var meget farligere dengang i århundredets begyndelse, hvor der ikke kunne vaccineres mod mæslinger, røde hunde og kighoste. Alt måtte hun kæmpe sig igennem alene, svangerskaberne, fødslerne af de tre børn. De hårde ventetider, den usikre postgang fra skibet, det havde slidt for meget på hendes nervesystem, og det har nok fremskyndet fars beslutning om at gå i land for godt.

Vi var nu blevet tretten, elleve og seks år. Indtil da kendte vi kun vores far fra de få ferier, hvor han kom hjem som en eventyrlig skikkelse med stort, mørkt bølget hår og fuldskæg, mørk i læden og, hvad jeg først opfattede langt senere, en meget smuk mand.

For de store, som havde været med ude at sejle i lang fart med far, og mor med naturligvis, og havde hørt meget mere om ham

og hans farefulde liv, var han nok en mere eksisterende person. Man måtte ikke have mindre børn med ud at sejle på koffardiskibene, så derfor var jeg ikke med.

Da jeg var fem år, besøgte jeg for første og eneste gang min far om bord på hans skib. „Brattingsborg“ lå i havn i Hamborg. Vi havde en sølvservietring med til ham, med hans navnetræk indgraveret, Magnus Suenson, og året 1910. Den lå i en rød æske foret med lysrødt vat.

Jeg husker ikke spor om, hvordan mor og jeg kom dertil, men jeg kan tydeligt se vore kahytter for mig. Fars og mors store dobbeltkøje i hans kahyt og min lige overfor i den anden side af gangen, som en tusind og én nats kahyt med snore behængt med store blå vindrueklaser spændt hen under loftet.

En dag var vi i zoologisk have, den berømte Hagenbechs, som vist var den største i Europa, og det var forfærdeligt. Der var løver. De så ud, som om de kunne løbe hen til os. Jeg var vild af skræk, men så kaldte far på en opsynsmand, som tog mig på armen og viste mig, at løverne var ude på en lille ø omgivet af vand, så de umuligt kunne springe over til os. De viste mig også slanger, kæmpeslanger.

Om natten, i min køje med vindrueklaserne hængende over hovedet på mig, kom de op i min køje, jeg skreg, så de hørte det på den anden side af gangen og far kom springende og tog mig med ind i deres køje.

En anden dag var vi i Alsterpavillonen, den smukke store restaurant ved floden, hvor jeg for første gang hørte et orkester spille. Det har nok været et ret stort orkester. Jeg blev fuldstændig beruset af musikken, husker den ikke, men blot at jeg stod helt alene midt på gulvet, da den hørte op og folk klappede. Jeg havde danset ganske solo i min helt egen verden.

Det må have været en af de sidste gange, mor besøgte far om bord, måske den sidste. I 1911 gik far i land. Det var en stor forandring for os alle.

I tretten år havde mor været alene med os, alene som kvinde. Og vi alene med en mor. Vi var vant til at lege og snakke, som vi ville, der var ingen strenge regler, selv om vi lærte at sidde ordentligt til bords, sige tak for mad, tørre fødderne på måtten og den slags ting, der hører med til almindelig hensynsfuldhed. Men vi snakkede, fortalte og spurgte og mest ved middagsbordet, det faste samlingspunkt.

Det syntes far ikke om. Han forlangte, at vi skulle tie stille, hvis vi ikke blev spurgt. Men det varede ikke længe, inden mor satte sig til modværg og forklarede ham, at han ikke mere var til søs, og at vi ikke var matroser, og at vi skulle have lov til at have det, som vi var vant til. Her skulle ikke udstedes ordrer. Far havde lige fra han var barn ikke kendt til andet end streng disciplin. De var strenge, hjemme på Anneberg, og værre blev det, da han som ti-årig blev sendt til Sorø Akademi, dette fornemme sted med tjenere stående i spisesalen, drengene stående ret, tavse, til rektor eller jourhavende lærer satte sig. Derefter de mange år til søs, ikke mindst de ti år som kaptajn, hvor han ikke måtte spise sammen med nogen af besætningen. Ikke engang førstestyrmand eller maskinmester. Så der var ingen, der snakkede, og maden blev serveret.

Men mor var først og fremmest lykkelig for ham, på trods af de problemer der fulgte med hans hjemkomst, og der må have været mange drømme, han ikke indfrie.

Vi respekterede ham, beundrede ham og rettede os uden mucken efter hans få irettesættelser, selv dem der blot kom i kraft af et blik, hvis vi ikke havde husket at tage servietten foran os, inden vi begyndte at spise. Straf kendte vi ikke. Mor sagde, at hun havde givet os nogle klaps i numsen, da vi var små, ingen af os huskede det, og om vi har taget skade af det, ved jeg ikke. Men den store kærlighed og varme og forståelse for os børn, som hun omgav os med, var fundamentet for den tryghed, som jeg tror, vi alle tre følte.

Måske følte jeg mest ubetinget hendes kærlighed, det var jo hende, der var hjemmets verden, enten vi var hjemme eller færdedes omkring. Vi vidste hun var der.

Vallø

Det er sommer. Solen skinner, det er stille og varm middagsstund. Pludselig opfatter jeg fluernes summen mod ruden i mit lillebitte sommerhus i grusgraven i den nordlige, barske del af Odsherred. En svirrer ned i mit glas, svømmer, drukner.

Lyden fører mig langt, langt tilbage i tiden, til det bedste sted i verden, til morfars hus i Vallø, til min blinde gamle morfar, som havde været præst i den kirke, som han nu boede lige ved siden af. Så tæt ved, at kirkegårdsmuren var vores havemur. Og min foretrukne udkigspost.

Morfar sover til middag, pigen har ryddet til side i køkkenet; der er helt stille i spisestuen med de lave vinduer ud mod landsbygaden. Heller ikke ovre fra smedjen skråt overfor i gaden, som er en vej, lyder hammerens slag mod det glødende jern. Livet er gået i stå for en halvanden times tid.

Jeg nyder denne varme, kedelige stund og glæder mig, til lydene kommer igen. Nu er det kun fluerne mod de små ruder i spisestuen ud mod vejen, der fortæller, at der er liv.

Men livet begynder igen når morfar vågner. Chaiselongen knager, og jeg lister hen for at se på ham, når han tager sine fjederstøvler på og stønner og skærer de ansigter, der hører til. Lidt efter sidder han igen med den lidt tunge krop, det store smukke hvidhårede hoved og den rolige regelmæssige profil i den højryggede armstol med siden mod vinduet, foran skrivebordet, og får ild på den lange pibe med det hvide porcelænshoved. Hans hånds bevægelser, de babbende lyde, medens han trykker tobakken ned til den rette fasthed, tænder og lukker pibelåget i med et lille smæld.

Det lugter dejligt, jeg står og hænger op ad ham, til han spørger mig, hvad det er jeg vil. Du skal fortælle mig en historie. Hvad skal det være for en? En af dem du selv laver, morfar. Jeg kravler op på skødet af ham med meget besvær. Der er ikke megen plads mellem morfar og skrivebordet og vi er ikke til at flytte. Han får armen om mig og piben over på den anden side, kommer til at strejfe mine bare ben. Men barn dog, har du ingen strømper på? Jo morfar, jeg har halvstrømper på, det er da sommer. Har dine forældre ikke råd til at give dig ordentlige lange strømper på? Jo, men jeg vil hellere have halvstrømper på, fortæl nu, morfar.

Og så kommer denne hvilende fortælling, som jeg ikke husker, men som altid handlede om nogen, der mødte hinanden og spurgte, hvordan det gik, og at nogen havde gjort et eller andet, som de måtte se at gøre godt igen, Jens Pæsen eller Ole Nilen. Det var de bedste historier, der fandtes.

Nok var morfar blind, men det troede jeg ikke rigtig gjaldt mig, så jeg sikrede mig ved at sige, jamen mig kan du da se, morfar. Ja, det kan du tro min lille pige, og så var min særlige plads hos ham tryk igen.

Han var langsomt blevet blind og måtte gå af som præst før pensionsalderen, men mig nåede han da at døbe i den store, gamle landsbykirke med de udskårne, dekorerede stolegavle og i koret de gyldenlæderbetrukne stole for adelen, stiftsdamerne.

Morfars hus lå netop ved kirken, for at han skulle kunne gå derind uden hjælp. De sidste år, som er dem jeg erindrer, måtte han nu følges for ikke at støde mod porte eller døre. Han gik altid i kirke om søndagen, men det blev ikke forventet, at vi børn gjorde det, der var ingen gudelig tale, kun bordbønnen, som var så kort, som den kunne blive, nemlig, Amen i Jesu navn, Amen, hvor vi alle sad med bøjede hoveder og foldede hænder.

Men inden jeg genså alt dette, var der den store og uforglemmelige rejse fra Slagelsegade i disse første barneår.

Det var omtrent som at pakke et mindre cirkus sammen. Min bror havde hvide mus og de boede i et lille hus, som en af fars søfolk havde lavet til ham. Det hed Musero. Vi havde alle tre skildpadder i forskellig størrelse. Og i fællesskab havde hele familien en stor papegøje i et tilsvarende stort bur. Den hed Caro og lød navnet. Den kunne også snakke. Far havde fortalt, at den til at begynde med talte spansk, men at det vist var meget godt, at vi ikke forstod noget af det.

Men nu talte den dansk og fulgte med i, hvad der foregik. Når kedlen fløjtede ude i køkkenet, råbte den „Karen kaffe, Karen kaffe“, og det fik den så. Med teske. Den havde også lært at råbe „til Vallø, til Vallø“, og det gav vanskeligheder. For naturligvis skulle den med, når vi alle fire skulle af sted. Men mor var aldrig rådvild, hun tog en af sine hatteæsker, som enhver dame med respekt for sig selv havde et par stykker af, lavede nogle huller i låget og puttede Caro i den.

Denne ene gang om året skulle vi med taxa til hovedbanen. Buret var naturligvis også med, og af sted kom vi da. Jeg forstår mors ophidselse. Hun var det, man dengang kaldte ganske echaufferet, glødende kinder og vippende stråhat med halvslør og blomster, formanende irettesættelser til os børn, som var lige så ophidsede og opfyldt af forventningens glæde.

Men Caro, ville den tie stille? Det gik fint, lige indtil toget satte sig i gang, og vi alle sad i kupeen sammen med andre rejsende. Så råbte den „til Vallø, til Vallø“. Mor så sig nervøst omkring, men folk morede sig blot, og ingen gjorde vrøvl. Vi kom velbeholdne til Vallø station efter at have skiftet tog i Roskilde og Køge og efter at have haft den tilbagevendende fornøjelse at se togbetjenten dukke op ved kupédørens vindue, stående på trinbrættet. Her gik han af sted langs hele toget, bankede på ruden med sin klippe-tang, hvorpå mor lod ruden glide ned, så han kunne lægge albue og underarm ind over karmen og holde sig fast, medens han billetterede. Så blev vinduet atter hevet op på plads og hæftet fast

i et hul på den dertil indrettede rem. Ofte sådan at vinduet kunne stå lidt åbent, og vi kunne få en hårdt tiltrængt luftfornyelse.

Uden for den lille landsbystation ved Vallø holdt en beskeden ladvogn, hvor der i dagens anledning var anbragt et ekstra agebræt, så vi kunne sidde pænt og ordentligt med al bagagen. Hele cirkuset blev læsset på og vi med, og så gik det i sindigt trav gennem Lindealleen ned til den fuldstændig stille, fint brolagte gade, hvor den lille hestevogn gav genlyd med sine jernomkransede smalle hjul, videre mellem de nydelige små huse, som rummede slottets funktionærer og kantorens og stiftslægens huse.

Gaden endte over for den smukke indkørsel med broen over voldgraven hen til slotsporten med de kønne sandstensornamenter. Her drejede vi skarpt til højre, fik den gamle kro på højre side og voldgraven med åkanderne og svanerne på venstre side, videre langs den store flotte park, der går direkte over i Vallø Dyrehave. På den anden side Billesøen med den lille ø i midten, hvor svanerne havde, og vel evigt har, deres reder. Her hvor mor løb på skøjter som ung pige, med svingende skørter og muffe.

Snart efter kunne vi skimte kirken og efter endnu en lille bakke lå morfars hus der. Uforandret og ganske som det skulle med rækken af store elmetræer foran de seks små fag vinduer. De store grene bredende sig ind over stråtaget med tagvinduet til pigens kammer. Landsbyens gade begyndte her og svingede brat til højre. Til venstre var huset forbundet med kirkegårdsmuren med en stor træport, som jeg aldrig har set åben. Hvorfor den var så stor, forstår jeg ikke, den blev vel kun åbnet, når Kronejenspæsen i dølgsmål kom og hentede vores udgydelser.

Kirkegårdsmuren var en vigtig side af haven og gav mig visse forlystelser og glæder. At gå ned ad den på de solvarme tegl, som skrånede indad mod haven, medens sommervinden løftede mine skørter og kølede mine brune ben. At sidde på den og være væk eller sidde og se på konerne, der kom lørdag aften og rev og med vandkande og klude til at tørre gravstenen af med og måske

plante en lille blomst. Der var så mange stedmorblomster på gravene. Imedens gik snakken om alle de døde, de store, de små og de gamle, og hvem der nu boede på deres gård eller i deres hus. Store strøgne forklæder og de fleste med et ærbart tørklæde om det glat tilbageskrabede hår.

Kirken lå på kirkebanken, og den lange stejle banke førte ligesom havegangen ned mod landevejen, så der var vid udsigt oppe fra muren, hvor jeg blev hævet over verden. Det følte stort og flot at spankulere ned ad de skrånende røde tegl, og den opfyldte foruden alle disse følelser også mit ønske om at kunne tisse i en stor flot bue ind over haven. Aldrig ind over kirkegården.

Vallø var på alle måder helt anderledes end København og Gentofte. Der var så mange mærkelige ting og mennesker. Der var gårdene og de andre bønders huse, som alle lå tæt ved siden af hinanden i gaden, der endte oppe ved gadekæret. Her delte den sig, den ene del svingede hen til præstegården og videre op til Ole Tømrers hus med stokroserne og klematisen, som dækkede hele den ene side. Dør og vinduer stod indrammet i den blålilla farve. Foran huset den nette prydhave med et lille cirkelrundt bed i midten omgivet af en smal gangsti. Til siderne andre bede, symmetrisk og fyldt med blomster, som jeg kun erindrere fra bøndernes haver. Lidt længere borte, skjult af buske, stod bi-staderne, som jeg kun nærmede mig, når Ole Tømrer gik derhen for at røgte staderne, skifte vokspladerne ud. Så var han iført stråhat med et langt slør hængende ud over hals og skuldre, og indenunder røg han på en pibe; det var ritualet. Han var altid så ren og sirlig i den blå tømrerskjorte med de smalle, smalle hvide striber og bliknapperne. Lille og ligesom indskrumpet omkring sit skelet. Øvre bag huset havde han sit værksted; der kunne jeg stå i lange tider og se ham høvle de flotte spåner, som faldt i et tæt, duftende tæppe på gulvet.

Hans kone, Mis, Marie, som havde fået sit kælenavn i præ-

stegården, hvor hun havde været pige i femogtyve år, var en lille mager vestjyde med krøllet hår og et par spillende blå øjne, lidt drilagtig, rigtig jysk, og så forstod jeg ikke et muk af, hvad hun sagde. Det gjorde mig forvirret, men jeg kunne godt lide både hende og Ole.

Hun ville ikke giftes, før hun havde et ordentligt udstyr, vist tolv af alt, så hun nærmede sig de fyrre, men fik da to børn under store kvaler liggende på spisebordet under jordemoderens behandling. Den lille mørke alkove duede nok ikke til den affære.

Mis sad aldrig med ved bordet, når Ole og børnene spiste. Hun gik til og fra og sørgede for, at hver portion var varm.

Hun var lille og spinkel, med et fint formet ansigt indrammet af de lette krøller, som ikke lod sig tæmme i den lille knude i nakken.

Nymodens ting, som telefonen, var hun meget på vagt overfor. Mor forsøgte at overtale hende til at tale i den, det kunne jo være praktisk for hende, hvis Mis kunne ringe til os; men da Mis første gang hørte stemmen i telefonen, smed hun den væk fra sig som var det djævelskab.

Ole Tømrer var lige så tavs, som Mis var talende. Han lavede, foruden naturligt sit tømrerarbejde, også smukke ting til hjemmet. Til mor lavede han en lille solid egetræskiste, pyntet smukt med buede messingsøm på det hvælvede låg.

Den tjente, i de mange år far sejlede, til opbevaring af hans breve, først kærestebrevene, siden brevene til hans sømandskone, min mor. Og nu har den i mere end fyrre år opbevaret mine breve fra mor, fra mine mænd og mine børn. Et enkelt fra far, han var ikke skrivende. Mor lod engang en anden sætte ben på den, og sådan står den nu i mit hyggelige spisekøkken. En af mine døtre eller en af deres døtre vil nok fortsætte med brugen af Oles kiste fra værkstedet i Vallø. Forarbejdet engang i 1880erne.

Morfar var lige så skeptisk over for de nymodens opfindelser som Mis. I flere år ville han kun afhentes i hestedroske, når han kom på besøg i København.

Noget andet og ganske særligt ved Vallø var naturligvis slottet og dets beboere, stiftsdamerne. De hørte med til Vallø kirkes menighed, så der var næsten altid et par af damerne til gudstjenesten. Det var søndagens begivenhed, når de svingede op foran den store smedejernslåge, eller port var det snarere, ind til kirkegården. Det var en fornem karet eller wienvogn med tospand, blankpudset seletøj med skinnende metalbeslag, pragtfulde livlige heste, der trippede og prusted, den flotte kusk i livré, tjeneren der sprang ned, lukkede ærbødigt karets dør op og hjalp de sarte skabninger under udstigningen.

Deres udseende var forunderligt; de lignede ikke andre damer, jeg havde set; kysehatter med slør, pleureuser af strudsfjer og meget smukt possementarbejde som udsmykning på kåberne, naturligvis handsker. Og deres stemmer var så fine og sarte, lidt rystende, som om de kunne gå i stykker. Mor kunne imitere dem fuldstændig i holdning, tonefald og bevægelser, så vi var aldeles betaget.

Og så var der jo landsbyskolen, hvor mine kammerater gik i skole. Den havde to klasser, store klasse og lille klasse, hvor de gik i skole hver anden dag. De syv-ti årige i lilklåås og de ti-fjorten årige i stourklåås. Selv om de gik hveraendau fik de lært at stave og regne udmærket.

Det med stavningen kunne vi se, når vi fik brev fra Ole Tømmers datter, som var på alder med Eivin. Hendes mor, Mis, skrev levende og interessant. Kun brug af store bogstaver, når hun syntes, det var særlig vigtige ord. Stavningen var lige gyldig.

Skolelæreren, for der var jo kun ham, boede i den halvdel af skolebygningen, som ikke var beregnet til skole. Han var en lille, lidt pukkelrygget, alvorlig mand, som foruden skolen også betjente det lille, dårlige orgel i kirken. Menighedens sang var en trist og drævende historie, men jeg fik dog lidt fornøjelse ud af orgelspillet på anden vis, fordi bælgene skulle trædes, for at der kunne komme lyd af det. Det var en af pigerne, kammeraterne,

som havde det job; men jeg fik lov at prøve, og det var slet ikke så let, for man skulle træde jævnt, i samme tempo og med samme styrke hele tiden. Jeg havde en tendens til at træde i takt med melodien. Det må vist være lidt som at dreje en lirekasse.

I haven under syrenbusken legede vi far, mor og børn og naturligvis doktorlegen. Vores køkken var brædder lagt hen over grenene som hylder, og porcelænet var skår, vi havde samlet på møddingen. Når ribsene var modne, løb jeg op i køkkenet og lånte kopper og teskeer, så vi kunne lave rysteribs, og så sad vi skjult for omverdenen under de store ribsbuske og spiste vores hjemmelavede mad. Ofte glemte vi kopper og de gamle tyndslidte sølvskeer, som pigen efter ferien måtte rode efter dernede. Der blev færre af dem med årene.

Ved solnedgang blev der stille eller helt andre lyde end om dagen, småsnakken på en gammel bænk uden for døren eller fra have til have. Kammeraterne var gået hjem, smedjen lå stille hen, aftensmaden var spist og pigen gået op på sit lille loftskammer under taget. Jeg sad på den lave trappesten ud mod vejen i aftensolen og ventede på ringeren, som skulle komme ned ad landsbygaden. Jeg kunne måske få lov til at gå med op i kirketårnet og ringe solen ned.

Dengang ringede man, når solen stod op og når solen gik ned. Jeg måtte vist egentlig ikke gå med op i tårnet for morfar, men det var for fristende, og så gik jeg da lidt beklemt op ad den snævre, stejle vindeltrappe bag efter ringeren, som var på vej til at åbne lugerne ud mod verden, da jeg trådte op i lyset.

Og så bumlede de dybe, skæbnetunge toner ud over landskabet, medens jeg så solen synke bag Valløskovene.

Da jeg var ni-ti år, fik jeg lov til at slå bedeslagene. Der stod jeg så med halvstrømper og lange fletninger og så ud over landskabet med engene, åen og spangen og videre ud over Køge Bugt. Alle glugger var åbne, og jeg vidste, at mine slag kunne høres viden om. Bedeslagene rungede i vældige strømme, skabt af min hånds

slag med knebelen mod det ældgamle malm. Jeg bad ikke, jeg rungede, jeg var i lyden og i aftenens damp over engene i længselen efter at gå over spangen og videre ud mod havet, jeg var grænseløs. Når jeg kom ned, var solen gået ned, himlen lyste gyldent og nu var det sengetid. Gæsteværelset lå bag ved morfars stue, jeg kunne høre de voksnes snakken, når jeg lå der i den mærkelige sofa, som blev slået ud til seng. Det var så trygt at falde i søvn i sommervarmen, den endnu lyse aften, ved lyden af stemmer, jeg holdt af.

Snart sov jeg og vidste ikke, natten var gået, når jeg vågnede om morgenen. Værelset vendte mod øst, mod hønsegården og haven. På væggen hang dueslaget med den evige kurren, som var morgens første varsel om en lykkelig dag. Så lød støjen fra komfurringene og pigens trin i køkkenet, en dør førte ud til det fra vores værelse.

Så var det om at komme op fra den lune seng og af sted i den lange hvide natkjole med festoner ved halsen og på de lange ærmer ved håndleddene. På bare ben gennem køkkenet, hvor der duftede som ingen andre steder af de store hvedekageskiver, som blev ristet på en jernrist stillet ned over komfurets gløder.

Videre. Af sted ud på trappen med de fire-fem store, brede trin ned til hønsegården og de toppede brosten, hvor kamilleblomsterne borede sig frem overalt. På denne trappe stod morfar hver formiddag med majscurven på armen og spredte foderet ud, medens han langsomt med sin dybe stemme sagde, „kylle, kyller, kyller“, og sandelig kom hønsene strømmende, sammen med den flotte hane med den røde og gule metalstrålende vajende hale og hanekammen rejst.

Alle andre sagde hurtigt og med diskant „putte, putte-putte“, og det virkede også.

På det lille herlige das i udhuset kunne man sidde og se på kirketårnet, og når man var færdig og rejste sig op, kunne man se hele det store smukke kirkeskib.

Allerede før morgenmaden var sat til livs, og jeg var kommet i tøjet, stod mine landsbyvenner udenfor og råbte, „Mussæd, Mussæd, kommer dut yd å læi,“ de bløde d'er, rigtig dejlig sydsjællandsk, som jeg aldrig rigtig fik lært. Min søster, Ebba, kunne slet ikke lade være, når hun havde været længe i Vallø, og min bror, Eivin, blev ved at kunne tale dialekten.

Dagens oplevelser begyndte. I smedjen var smeden for længst i gang, hammerslagene lød fra solopgang til solnedgang, hestene blev skoet og mange spændende ting formet i det glødende jern. Somme tider fik jeg lov til at trække blæsebælgen og så, hvordan ilden ændrede farve og tingene form, frygtindgydende og spændende, lidt angstfyldt for den tilsodede mand. Men lysten var større end angsten. Det har drevet mit liv.

En sjælden gang i løbet af sommeren lød råbet, en bil, en bil, og så for vi ned gennem haven langs kirkegårdsmuren til syrenlysthuset og så en ny tid.

Med til disse lykkefyldte tider af barndommen hos morfar i Vallø hører også min første bevidste forelskelse.

Nogle år efter at morfar var blevet emeritus og havde fået det elskelige hus ved kirken, blev den gamle præstegård købt af en af morfars forgængere, pastor Sadolins børn, for hvem det blev feriebolig og stadig er det for flere generationer. Jeg erindrer ikke noget fra de få år, hvor jeg kan have boet der, men har skarpe erindringer om præstegården fra Sadolinernes tid og en fornemmelse af atmosfæren gennem mors fortællinger om sin barndom der.

Men et par sommerferier, som glider i ét for mig, er det denne min første forelskelse, der er tæt og dominerende indvævet.

Jeg har været en seks-syv år og han, Erik, ti-elleve år, sønnesøn af den gamle pastor Sadolin; vi var meget forelskede i hinanden. Han havde mørkt, bølget hår og fregner på næsen, så dejlig ud. Han havde to brødre, den ene ældre, den anden yngre.

Erik og jeg gik altid med hinanden i hånden, og om aftenen,

hvis vi var hos os, lå vi tæt omslyngede på chaiselongen og lod de andre snakke. Der blev gjort godmodigt nar af os af de voksne, men Eriks brødre og de andre børn i landsbyen drillede os meget, det gik især ud over Erik, som ikke lod til at bryde sig om det. Det undrer mig nu, han må have været en ret fast person, der er ikke mange drenge, der havde kunnet stå for det, men det tænkte jeg ikke dengang. Det var helt selvfølgeligt. I et par år derefter var han ikke i Vallø. Da vi mødtes igen, var fortryllesen brudt. Måske var han da i begyndelsen af puberteten, og den var jeg langt borte fra endnu.

Ellers flyder somrene sammen i soldis, morfar, kirkegården, muren, smeden og landsbyens lyde og lugte i en langsomt glidende film, som kun russiske film forløber.

Det første brud i denne strøm skete 1914 ved den første verdenskrigs udbrud den 2. august, hvor man dog ikke vidste, at det blev denne frygtelige krig, som først sluttede i 1918, da det meste af Europa lå i ruiner.

Morfar blev frygtelig opskræmt og forbød os at tage til stranden, fordi han frygtede, at tyskerne skulle gå i land i Køge Bugt.

Vi afsluttede sommerferien før tiden og rejste hjem til det, der nu var vores hjem, huset på Liljevej i Gentofte. Jeg skulle ikke mere igennem den væmmelige tilbagevenden til byen, de høje huse, den forsvundne himmel og vide horisont, Slagelsegade var et afsluttet kapitel.

Mors barndom og ungdom med for- tvivlelse, gråd og glæder

Slottet og stiftsdamerne havde haft en særlig og indgribende indflydelse i mors liv og fik det derigennem også i mit ud over min barndoms umiddelbare spændende oplevelser.

Mor var adoptivbarn.

Adopteret af pastor Carl Ludvig Mogens Garde og hustru Minna Garde, født Garde. Først efter flere års pinefuldt tovtræk-keri, da mor var syv år, og i flere år det meste af året havde boet hos dem. Alt dette fik jeg først at vide efter morfars død.

Det ændrede intet i min kærlighed til ham og de lykkefyldte somre i Vallø.

Mor stammede fra småfolk, forældrene var svenske, fra Småland under hungerårene i Sverige i midten af forrige århundrede. Moderens pigenavn var Sjøberg og hun var opvokset i Malmø, faderen hed Hillstrøm og var frugten af en godsejer og en tjenestepige, så mors oprindelige pigenavn var Filippa Marie Regnholdine Hillstrøm. Dette blev slettet i kirkens protokol ved adoptionens fuldbyrdelse.

Hendes far døde da hun var tre år og det eneste hun huskede om ham var, at han sad ved klaveret og spillede og sang. Han var på det tidspunkt tjener på d'Angleterre. Bessemamma, som hun blev benævnet i min barndom, stod nu alene med de to småpiger, mor og hendes tre år ældre søster Josefine. Uden udkomme af nogen art. Hun har måttet tage, hvad hun kunne få og har en sommer samme år taget plads på kroen på Øland i Limfjorden. Der havde hun børnene med, det var der næppe mulighed for mange steder.

Han, som blev min elskede morfar, var i disse år præst der og

han og hans kone må have lagt mærke til denne unge mor med de to småpiger. Fru Garde havde født tvillinger der døde ved fødselen og hun kunne ikke få børn mere. Hun inviterede småpigerne hjem til sig og blev meget indtaget i mor, så den lille Filippa var der mere og mere.

Morfar blev nu præst i Vallø, mor boede der i længere og længere perioder og det endte med, at de bad om de ikke måtte adoptere hende. De appellerede til moderen ved at forklare hende, hvor meget sundere og bedre det ville være for dette sarte barn at vokse op derude på landet.

Bessemamma elskede sin lille livfulde pige, som sang så fint, men gav så til sidst efter på betingelse af, at hun ville bevare forbindelsen med hende og ind imellem have besøg af hende.

Sådan blev det på godt og ondt.

Lykken var det kultiverede og kærlige hjem, livet derude, hvor hun fik lov at færdes frit blandt bønderne og levede med i livet med dyrene og alt det, der foregår eller foregik dengang på landet. Der var jo jord til præstegården, med en præsteforpagter, så det var samtidig som en bondegård.

Gennemgribende betydning for mors udvikling havde den kunstnerisk begavede adoptivmor, som var en fin malerinde, hvis yndige landskabsbilleder jeg har en lille samling af. Men ulykken for hendes, mors, barnesjæl var den dybe splittelse imellem kærligheden til de to mødre. Når hun rejste ind til København for at besøge sin egen mor græd hun ved at sige farvel til adoptivmoderen, når hun rejste derud igen var hun fortvivlet over at skilles fra sin mamma.

Musikken var nok det, der reddede hendes sind fra det totale sammenbrud eller kaos. Der lærte hun at udtrykke det uudsigelige. Det var ufattelig heldigt, måske en forudanelse, at mors sind og mormors musiske sind harmonerede med hinanden. Mors musikalitet viste sig tidligt og at hun var usædvanlig musikbegavet. Som lille har hun spillet efter gehør, senere fik hun lidt

tilfældig undervisning af de skiftende huslærereinder der i kortere eller længere tid boede i præstegården og underviste mor og et par andre piger, stiftslægen, dr. Rodes døtre og slotsforpagteren, Boserups døtre, som alle kom dagligt til præstegården.

En dag efter gudstjenesten kom en af stiftsdamerne hen til morfar og sagde, at hun havde hørt om pastorens musikalske datter og spurgte så, om hun kunne få lov at høre hende spille. Efter at have hørt hende, spurgte denne dame, komtesse Schmettau var det, om hun måtte få lov til at undervise mor. Komtessen var en østrigsk pianistinde, koncerterende i Europa, som af ukendte årsager en årrække boede på slottet. Det blev en stor lykke for mor. Efter kort tids forløb, sagde komtessen til mor, at det gamle klaver i præstegården var for dårligt, og at mor hellere måtte komme op på slottet og øve sig på komtessens flygel, et dejligt Blythner, som stod i festsalen.

Så vandrede mor dagligt fra hun var tolv til hun var femten år op til slottet og sad der alene i salen og spillede med synet af parken med voldgraven og svanerne på alle årets farveskiftende tider. Alt dette blev spillet ind i hendes sind, hendes sjæl og hendes musik.

Desværre rejste komtesse Schmettau tilbage til Østrig, men sagde ved afskeden til mor: „Hvis jeg havde kunnet undervise dig endnu tre år, kunne du have spillet overalt i Europa.“ Mor var fortvivlet og mormor forstod, hvilket tab det var for hende. Hun fandt frem til, at domorganisten i Roskilde, Matthisson Hansen, måtte være den nærmeste på dette niveau. Der kom mor nu i de følgende tre år og det blev også en stor berigelse for hende. Hele familien dér blev begejstrede for mor og modtog hende med fanfarer og sagde farvel på samme måde hver gang.

Til hendes store sorg døde Matthisson Hansen, da mor var atten år. Alle mente at nu burde hun sendes til København til professor Orth ved konservatoriet, men her satte morfar grænsen. Hun skulle ikke ind til denne farlige og fordærvede storby,

hun skulle pænt blive hjemme hos sine forældre til hun forhåbentlig engang blev gift. Hun skulle sandelig heller ikke optræde offentligt.

I disse år kom der unge piger fra pæne familier og lærte husholdning i præstegården. Blandt dem kom der i slutningen af halvfemserne en frk. Anna Suenson, hvis far var forpagter på Anneberg gård ved Isefjorden nær Nykøbing Sjælland. Der blev mor inviteret med en sommer.

Anneberg ligger meget smukt og idyllisk, rigtig et sted for svermerisk ungdom. Her lærte hun Annas søskende at kende. Broderen Magnus Suenson og mor blev uhjælpeligt forelsket i hinanden. Lidenskabelige mennesker som de begge var fuldførte de deres forelskelse, enten det er sket i Annebergskovene, i Valldyrehave eller i et af de lavloftede kamre i præstegården. Magnus var gået til søs og drog nu ud igen. Og naturligvis fik dette møde følger, så efter et par måneders forløb måtte mor se den skræmmende og frygtelige sandhed i øjnene, hun var frugtsommelig. Kort tid inden dette døde mormor. Det var på enhver måde forfærdeligt, mor måtte gå til bekendelse over for morfar. Han blev forskrækket og vred og sagde: „Det var aldrig sket, hvis du havde været min egen datter.“ Hun havde ofte følt, at hun ikke var helt fin nok, når der var besøg af familien Garde. Men fra morfar. Hvor grusomt.

Alt havde været anderledes, hvis hendes mor ikke var død.

Mor skrev nu til far derude på havet og fortalte, hvordan det var fat. Han kom hjem så hurtigt det kunne lade sig gøre og de blev nu gift i dybeste hemmelighed af en fætter til morfar, en anden pastor Garde, nede på Lolland.

Her tilbragte de deres forsinkede bryllupsnat, dagen efter rejste far tilbage til sit skib og mor blev sendt til London til søsteren Josefine, tante Fine, som et par år før, var blevet gift med maleren Henrik Grønvold, som nu var konservator ved British

Museum. Her tullede hun så rundt i mange måneder, uden at se far, men jo heldigvis omgivet af mennesker, der holdt af hende.

Her fødte hun så deres elskovsbarn, Ebba, min store gode søster. Familierne havde hemmeligholdt alt og ønskede nu at hun kom hjem, alene, og lod som ingenting. Hvad de har forestillet sig, ved jeg ikke.

Hun rejste hjem med mælken drivende. Efter et par dage sagde hun til morfar, at det ville hun ikke, hun ville have sit barn, så måtte verden mene, hvad den ville. Hun skrev til tante Fine og bad hende komme med Ebba hurtigst muligt, fik selv fat i en barnevogn og så snart de var kommet, puttede hun Ebba i vognen og kørte ned ad landsbygaden, sejrstolt og lykkelig. Kvinderne stimlede sammen og en af konerne sagde: „Ded æ jo ed dæjli båern, hva sku al den ståhej te for.“ Se det var jo en velkomst.

Men forbeholdet over for mor holdt i mange år både fra familien Garde og familien Suenson.

Gentofte

En efterårsdag med nedfaldne våde blade, lugten af jord, begyndende forrådnelse og med de bedste frugter, jeg har smagt, dukker op på filmen, hver gang jeg oplever det fortvivlende ophidsende sammenstød mellem liv og død.

Altid tænder det mine lidenskaber i brand, altid gælder det livet.

Billedet opstod i en gammel have i Rosenvænget på Østerbro i København 1911. Haven omkring et gammelt hus, hvor teatermaleren Thorolf Pedersen boede med sin elskelige kone, Karen Thorolf, født Luplau Jansen, og deres otte børn. Hun var veninde med mor, havde været mors lærerinde et par år i Vallø, før hun blev gift med Thorolf.

Der var først en datter, så seks sønner og til slut en datter, Gerda, som var på alder med mig. Få år efter blev de skilt. Karen og de fire yngste flyttede ligesom vi til Gentofte, et par af dem var voksne, under uddannelse. Dengang var det både det almindeligste og det billigste, at børn blev boende hjemme, til de havde fået en uddannelse.

Det var Thorolf, der ville skilles. Han sagde, har mor fortalt mig: Jeg egner mig ikke til at have voksne børn. Om hun egnede sig, blev der næppe spurgt, men hun gjorde det, hun var mor.

Hun var en lille rund, energisk og varm kvinde, klog, med en evne til at kaste et helligt skær over hverdagens spartanske måltider. Uden ellers at være hellig. Når hun sad der for enden af det lange bord med det store skærebret og skar brødet, rakte det til den, der skulle have det, kom der noget nadveragtigt over handlingen. De tynde mollsgardiner, hvide, det store marinebillede

malet af Thorolf, et oprørt hav med skummende bølger, det høje vindue mod den skrånende have derude i Jægersborg.

Thorolf husker jeg ikke, men jeg har indtryk af fra billeder, at han var køn med lyst krøllet hår og blå øjne. Børnene var meget forskellige, mørke som moderen med brune øjne, lyse som faderen med blå øjne. Skiftevis ret høje og temmelig små og tætte. Denne have, bestemte erindringer og sanseindtryk for livet. Rosenvænget, hvor jeg er født, er vævet ind i andre erindringer. I børnehaven, i den første skole og skolevejen fra Slagelsegade gennem Rosenvænget sammen med min storesøster, Ebba, og nu, i disse sene år hjemsted for min yngste datter, Irene.

Min første skole, Frøken Deichmanns Højere Pigeskole, lå i nærheden af Finseninstituttet, vi mødte ofte patienter derfra, hvis ansigter var halvt bortædt af lupus. Det var et frygteligt syn. Uhyggeligt, så jeg holdt ekstra fast i Ebbas tykke gyldne fletning. Det havde hun sagt jeg skulle, fordi jeg ikke kunne følge med. Hun var tretten år og jeg bare seks.

Jeg havde gået i børnehave på skolen, da har mor nok fulgt mig. Jeg mindes, at jeg ikke kunne fordrage lugten og udseendet, når vi sad på vore små stole ved det lange lave bord, hvor voksdugen flød med mælkesjatter, og der lugtede af oste- og æggemadder.

Men skolen var jeg glad for. Jeg lærte hurtigt at læse. Vi havde hver en flad æske med låg der indeholdt billedark af pap med en smal rende forneden beregnet til at skubbe bogstaverne ind på. De lå i et rum ved siden af. Vi lagde bogstaverne, så de dannede navne på det, billederne forestillede. Jeg husker tydeligt, at jeg ved påsketid det følgende år lå længe i sengen af mit mere eller mindre permanente maveonde og læste i min læsebog og andre bøger. En selvstændiggørelse som var en kilde til en af livets store og vedvarende glæder, men også et tab af nærhed. Nu var Ebba ikke lige så villig til at læse for mig. „Nu kan du jo selv.“

En anden herlig ting lærte jeg i dette første lykkelige skoleår.

Der stod under et stort solbeskinnet vindue i klassen en trækasse på ben, fyldt med jord. Her plantede og såede vi i inddelte firkanter. Der var små redskaber til at berede jorden med, og så fulgte vi planternes vækst af de frø, vi såede.

Vi høstede med de små rigtige redskaber, når årstiden var inde. I kontakt med denne virksomhed var et andet fag, som vi holdt meget af. Det hed iagttagelse. Der hængte frøkenen store billedtavler op på væggen ved siden af katederet, hvor hun sad med den lange pegepind og pegede på de ting, vi skulle nævne navnene på. Folk der pløjede eller gravede eller arbejdede med andre ting, som vi lærte navne på. Det var glade og spændende timer. Vi lærte, hvor brød og mælk og anden mad kom fra og om årstidernes skiften.

Jeg har et idyllisk billede hængende, ganske vist tysk, med en fin overskrift i kursiv „Bilder für die sinnliche Anschauung no. 8“. Her ser man herskabet stå og betragte frugtplukningen ved et vinbjerg. Kvinder bærer store kurve fyldt med druer, og en arbejder rører rundt i et stort vinfad. I baggrunden vinbjerget lysende af druer.

Men ak, dette mit første og eneste livgivende skoleår blev slut. Far var gået i land året før, og nu skulle vi flytte til Gentofte til et lille hus med have, græsplæne, nyplantede træer og buske. Det var sommeren 1912. Jeg fyldte syv år lige før ferien, og lige før vi flyttede. Vejen hed Liljevej og skrånede ned mod Gentofte Sø. Her fik jeg den åbne himmel over mig, som jeg hvert år indtil da havde mistet, når sommerferien var forbi og vi forlod Vallø.

Nu kunne jeg boltre mig i den til alle sider. Især når vi gik ned til søen og halvt rundt om den, når jeg fulgtes med mine nye legekammerater, familien Sihms børn, der hentede mælk på den anden side af landevejen, Lyngbyvejen, hvor marker og enge bredte sig om Bakkegården. Og der stod jeg så og fik Vallø i næsen, lige inden for stalddøren, og fik den blå spand fyldt med den endnu lune mælk.

Når vi gik hjem de lyse aftener, så vi sivene gløde som ild i solnedgangen.

Grunden som vores hus lå på var, som flere af de omkringliggende, udstykket fra en gård, som hed Søgård. Selv om vores have var ny, var der et enkelt stort gammelt træ i det ene hjørne, et elmetræ, som gavmildt spredte sin manna vidt omkring. Det var et rigtigt klatretræ, så der kunne jeg sidde og kigge ind i de andre haver eller sidde og drømme. Skjult for Gud og verden.

Skolen, Frøken Sidenius' Mellem- og Realskole for Piger og Drengene, var jeg ikke så glad for, især det første par år. Efterhånden blev jeg vist hårdet over for den strenge autoritære atmosfære som udstrålede fra frk. Sidenius. Hende var der næppe nogen der kunne lide, og vi var forfærdelig bange for hende. Hendes udseende var bestemt heller ikke opmuntrende. Facon som en kæmpeballon, snøret stramt sammen på midten, fedtet sort hår i en stram knude i nakken og en stor vorte på hagen under den ene mundvig. Hun mindede om fru Vom i „Hjemmet“ og så skrappere ud.

Hendes hidsighed fik jeg selv at føle en dag, da jeg på grund af mine evige forkølelser, sikkert bihulebetændelse, skulle blive oppe i frikvarteret.

Min pult stod bagest i klassen, som var stor, så der var et stykke til væggen. Jeg havde sat mig op på pultens rygstød for at prøve, om jeg kunne nå gulvet med hænderne, hvis jeg lænede mig bagefter. Jeg har åbenbart været for tung, for pulten vippede op og jeg ned med alle bøgerne rutschende frem under pulten og blækhuset i en bue slynget hen over det hele. I det øjeblik tren vorteheksen ind ad døren med en protokol under armen, blev kobberrød i hele hovedet, skældte ud og smed protokollen i hovedet på mig. Jeg havde aldrig set et voksent menneske optræde sådan og blev mere chokeret over hende end over fald, bøger og blæk.

Normalt var jeg et roligt og stille barn, som ikke med forsæt

gjorde noget man ikke måtte. Min klasse havde heldigvis ikke frk. Sidenius i noget fag. Vi havde derimod hendes højre hånd, frk. Schreiber, som var lige så nydelig, venlig og afholdt som den anden var afskyet.

De første dage i denne skole undrede det mig meget, at mine kammerater i anden klasse, hvor jeg kom ind, ikke kunne læse. De kunne kun læse ved at stave sig frem. Det havde jeg ikke lært, så jeg syntes det lød meget kedeligt. Frøkenen mente nok det var ganske flot, at jeg læste teksten korrekt, men lidt forstyrrende, at jeg ikke gjorde som de andre havde lært.

Hos frk. Schreiber husker jeg især, at vi læste et stykke af Njals Saga, som stod i vores danskbog. Vi genfortalte det vi havde læst, og der har hun fået fornemmelsen af, at det gjorde indtryk på mig. Efter timen kom hun og spurgte, om jeg ville låne sagaen af hende. Det blev en af de store læseoplevelser, og så lånte hun mig Egils Saga. Jeg følte en nær kontakt og stor opmærksomhed.

Vi havde også et par andre både rare og modbydelige lærerinder. En af de rare var frk. Monrad, som vi havde i tegning. Vi skulle tegne en krukke i rundbuestil, og jeg viste mig at være aldeles talentløs. Jeg fik nok klassens laveste karakter. Hun syntes vist, det var synd for mig. En anden, som også var rar, havde vi i skrivning, hvor det lå lidt tungt. Jeg kunne, på trods af god vilje og flid og mange klatter med den spidse elastikpen, ikke skrive den frygtelige skrårskrift med smalle, sammenhængende bogstaver i Louise Stremmes Skrivehefter. Men en dag fandt frøkenen på, at jeg kunne prøve at skrive stejlskrift, og så var min lykke gjort.

Fyrre år efter udgav jeg en lærebog for seminarielærere i håndskrivning: „Skriv rigtigt. Håndskrivningens motorik“. Her er det processen, det drejer sig om og ikke mere eller mindre tilfældige tåbelige systemer.

En af de slemme var tysklærerinden, frk. Laage Petersen. En fornemt udseende dame med lorgnetter, fejlfri elegant frisur og

onde øjne, der glimtede i glassene. Og så tysk! Jeg som havde en morfar, hvis bror faldt på Isted hede, disse tyskere som nu igen var skyld i krigen – vi var i 1916. Jeg syntes, at selve hendes navn, Laage, lød ondt.

Alle disse enlige kvinder. Der var ikke én af dem, der havde hverken mand eller børn.

Her på Liljevej lærte jeg mig at køre på cykel, noget af det bedste, nyttigste, mest glædebringende og i et langt og slidsomt afsnit af mit liv mest indbringende jeg har lært.

Det var på mors cykel, anskaffet i 1908. Det var vist ret ualmindeligt, at damer kørte på cykel i København dengang, men det gjorde hun altså, min altid så kække mor. Der findes et portræt af denne herlige lette cykel med lyse træfælge taget et par år senere i Køge. Vi må altså have været i Vallø. Mor havde på det tidspunkt en ejendommelig pige, som havde været cirkusartist. Hun lærte Eivin at springe op på sin udstrakte hånd og arm, og så stod hun der med ham, svævende i damens skulderhøjde. Det var denne ejendommelige sigøjneragtige pige, med kulsort krøllet hår og brune øjne, der tog mors cykel med til fotografen. Lod sig fotografere på palmebaggrund stående med cyklen; så betaget var hun af dette vidunder. Eller har hun måske mindedes sit cirkusliv? Det er et herligt billede, det pynter i mit familiealbum.

I 1916 var vi flyttet igen. Denne gang til et større hus nærmere ved Gentofte station; det var også mere bekvemt for far.

Kort forinden havde jeg fået en forbudt og hemmelig viden, som kom til at volde mig store sjælekvaler. Min bror fortalte mig, hvordan man fik børn. Frygteligt. Sådan gør far og mor ikke sagde jeg. Han spurgte mig, om jeg da ikke vidste, at jeg havde sådan et lille hul, lige der hvor man tisede, og om jeg ikke havde set hvordan hundene gjorde. Det troede jeg var leg eller slagsmål.

Han fik mig til at tage bukserne af, så vi i fællesskab kunne se,

at det var rigtigt nok. Jeg var ni år, han fjorten, så han har været inde i puberteten. Efter den tid lå vi somme tider i hans seng og kiggede lidt på hinanden og pillede lidt.

Jeg havde absolut ingen lystfølelse eller kildrende fornemmelse ved det, men syntes nok det var lidt spændende. Især fordi det skulle være hemmeligt. Og det sagde han.

Men så kom syndsbevidstheden ind i mit liv, fordi jeg under påvirkning af min veninde Gudrun kom i søndagsskole. Der fik jeg at vide, at Gud så alt, også mine tanker, altid, alting, jeg mistede min frihed og fik fornemmelsen af, at det var noget meget slemt og det var derfor Eivin havde sagt, at jeg aldrig måtte sige det til nogen.

Jeg græd mig i søvn om aftenen, mine dage var glædeløse, jeg skjulte noget for mor. Det havde jeg aldrig gjort før. Jeg var på sammenbruddets rand, måske ude over den. Jeg sagde til Eivin, at jeg ville ikke mere det dér, og en aften brød jeg helt sammen og sagde til mor, at der var noget, jeg måtte fortælle hende, hun måtte ikke blive vred på mig, det måtte hun love mig, jeg græd fortvivlet i min seng, da skriftemålet fandt sted.

Mor kælede for mig, trøstede mig, var glad for, at jeg fortalte hende det, og sagde, at det måtte vi ikke gøre mere, for det var forkert, det måtte børn ikke.

Mor tog det så roligt og kærligt, at det næsten var et anti-klimaks oven på mine svære kvaler, men jeg var først og fremmest lettet over ikke at være alene med det. Det undrer mig, at mor, som var mere fri end de fleste i hendes generation, aldrig havde fortalt mig om det, dette det vigtigste i livet, livets kilde, det ville have hindret megen angst og fortvivlelse i barndom og ungdom.

Det fik ingen indflydelse på Eivins og mit forhold til andre af det modsatte køn, men vi talte aldrig med hinanden om det siden hen, så måske har det ligget som en uløst knude imellem os. Alligevel. Dog ikke sådan, at vi ikke kunne more os sammen. Vi dansede meget sammen, da de nye danse kom frem, og han søgte

mig livet igennem, når han var i vanskeligheder og i forvildede kærlighedsaffærer. Kun ikke de sidste år han levede, fordi han tog afstand fra mine politiske anskuelser.

I det nye hus som aldeles ikke var nyt, men sådan et rigtig godt murermesterhus fra århundredskiftet, var der en stor veranda, som var mødestedet fra tidligt forår, når solen varmede den op og til sent på efteråret. Der stod tebordet altid parat, når vi kom hjem fra skole. Vi tog kammerater med hjem, og vores kære Lise havde altid varme boller parat. Jeg erindrer det, som om de kom i en fast strøm ud af ovnen. Vores kærlige runde Lise, der så ud som om hun var født med en frodig mave.

Der var en dejlig have, med store gamle frugttræer og gode klatretræer, der var især det store valnøddetræ. De tykke grene rakte ind over taget og i hvert fald én stor vandret en, som var skabt til min trapez. Mange gyngende drømmetimer levedes der, og jeg kunne lege artist. Jeg følte mig, når jeg stod på en af havestolene, gyngede trapezen frem og tilbage hen over en anden stol, tog fat i den og svingede over på den anden, vendte om og gentog kunststykket, det var lige så godt som under kuplen i Cirkus Schumann.

Også det nye hus på Henning Bojesens Vej lå tæt ved søen, med de tykke ældgamle piletræer og poppeltræer med de stynede stammer og grenene hængende udover, dyppende i søen. Forvredne og hule af ælde, som jeg snart selv er, hule så man kunne sidde inden i dem som i en stor levende lænestol og kigge ud over søen og ned i den. Det er måske sådan, jeg henter erindringerne op.

Om vinteren, når søen var iset til, og isen mentes tyk nok, løb vi på skøjter; nogle flot med herresving og elegante spring med kunstløberskøjter, der var ét med støvlerne, medens vi andre sad på søbredden og med møjje og besvær spændte skøjterne på med remme og skøjtenøgle. På vores tykke fedtlæderstøvler.

Jeg blev aldrig særlig dygtig til det. Ikke i sammenligning med

dem, der beherskede billedet. Men en skøn fornemmelse var det at glide af sted med jævne svingende bevægelser.

Jeg kom altid til at fryse så skrækkeligt om fødderne, de lange smalle fødder, også når jeg kom i seng om aftenen og ikke kunne sove. Så forbarmede mor sig over mig og sørgede for, at der lå en varmedunk i fodenden af sengen.

Over for os boede en baron Eggers, uden baroni, han og far havde gået sammen på Sorø Akademi, derfor kom jeg engang med derover. Han kiggede på mine arme, idet han holdt min hånd og sagde, nå, det kan man da se, at du er Magnus' datter, så lodden du er. Jeg tog det som en stor kompliment.

For enden af vejen, nedad mod stationen, lå apoteket. Oven over det boede professor Vilhelm Grønbech med kone og to sønner, Kaare og Bo. Dem kendte vi nu kun af udseende, vi var jo ikke fra et akademikerhjem og vidste ikke noget om dem. De så så højtidelige ud med lange frakker og smalle ansigter, gravitetiske stive skridt. Men lidt fornøjelse havde jeg nu af fru Grønbech. Hun gik til gymnastik, privat, hos vores gymnastikfrøken nede i vores gymnastiksal efter skoletid.

I kælderen med de store vinduer. Det var et forunderligt syn, disse ældre damer (fyrre-halvtreds-årige), ikklædt vide posebukser til under knæene, strømper og langærmede bluser hoppende af sted dernede til lærerindens kommando. Det var fordi jeg gik i klasse med pedellens magre forkuede datter, at jeg fik mulighed for at færdes på skolen efter skoletid.

Pedellens boede i kælderen. Der herskede en uhyggelig angstfyldt stemning dernede, som om kone og børn altid regnede med tæv fra den utiltalende pedel, som jeg bestemt heller ikke følte mig tryk ved.

Men jeg fik fornøjelsen af at se disse ærværdige damer gøre bøjstræk, dybe knæbøjninger med sved på panden og marchere med svajede rygge og udadvendte tæer. Det har dog sikkert været en manifestation af frisind, at de deltog i noget, der havde med krop

at gøre. Vi var nu i 1917, jeg var tolv år, min søster skulle til studentereksamen, min bror gik i anden G. Mine forældre syntes, at jeg også hellere måtte komme over i gymnasiet, så nu skiftede jeg igen skole og kom efter sommerferien i anden mellem ovre i Ordrup Gymnasium.

Det var en stor forandring, seks hundrede elever. Hos frk. Sidenius vel halvanden-to hundrede. Det var en skole, hvor jeg aldrig kom til at føle mig veltilpas.

Samme efterår oplevede jeg min første store sorg. Min elskede morfar døde, jeg følte min barndom var forbi. Det elskelige gamle hus blev solgt, der var aldrig mere nogen, der ville stå ude ved vejen om morgenen og vente på dagens begyndelse, medens de råbte Mussæd, Mussæd, kommer dut yd å læi, der var ikke mere duernes kurren og skramlen med komfurets ringe. Paradisets have havde lukket sig for evigt.

Men mor fik sit flygel.

Sidste skoleår

Endnu en gang nærmer sig de lange lyse aftener. Middagen kan spises ved dagslys, først ved halv otte-tiden må lyset tændes, om fjorten dage er det maj.

Jeg kørte for første gang i dette forår, 1988, på cykel ud ad Strandvejen, sad lidt i forårsluft på en hofde nede ved Sundet. Drejede op gennem Charlottenlund Skov, så Jægersborg Allé.

Jeg mindedes et andet forår, foråret 1918, da jeg kørte ud i Ermelunden efter middag, sammen med nogle drenge fra min klasse: De havde opdaget, at tipvognene ved udgravningerne til skyttegravene var som skabt til at rutsche os ned ad den lange skråning, som arbejderne dagen før havde trukket dem op ad, så de var klar.

Så snart middagen var slugt, spurtede vi af sted. Vi kom fra hver sin kant hele flokken på cykel, og kørte til skyttegravene. Op på det højeste sted. Bremserne var selvfølgelig trukket stramt til, men vi fik løsnet dem og så susede vi nedad. At vi aldrig kom galt af sted er noget af et mirakel, og det var da også på et hængende hår gået galt. Vi fik reddet os væk i et spring medens vi så toget vælte ned ad skrænten.

Vi vidste nok at vi var på gale veje, men vores eventuelle dårlige samvittighed holdt ikke til den næste aften. Ellers legede piger og drenge ikke sammen, det var vist fordi jeg gik i klasse med en fætter, at jeg kom med i sjakket.

Om vinteren var bøgerne det vigtigste. De fleste af os havde på et eller andet tidspunkt læst pigebøger. Jeg husker Lillianbøgerne, hvor man fulgte heltinden næsten fra vugge til grav, barn, ung,

voksen, gift, mor og til slut bedstemor. Jeg kunne nu meget bedre lide Louisa M. Alcotts bøger. Det var et interessantere miljø og mennesker for os middelklassepiger.

Vi læste også Onkel Toms Hytte, Gøngehøvdingen, Inge-manns historiske romaner og Coopers indianerromaner og meget andet, som jeg totalt har glemt.

Min litterære interesse for voksenlitteratur blev vakt af min bror, da han foreslog mig at læse Johannes V. Jensens Bræen. Den blev jeg så betaget af, at jeg solgte mine pigebøger for at kunne købe den. Resten af Den lange Rejse blev erhvervet som jule- og fødselsdagsgaver.

Begge mine søskende læste meget, men det var Eivin der talte om det. Jeg har indtryk af, at de havde lov til at købe de bøger der på en eller anden måde havde forbindelse med det de læste i gymnasiet. På regning hos boghandleren på Gentoftegade.

Der stod de så, på rad og række: Ibsen, Bjørnson, Lie, og Kielland, samlede værker. Det var om at tage fat og det gjorde jeg grådigt og umætteligt.

Jeg husker de voksnes medfølelse, da jeg gav mig i kast med Ibsen. Jeg var tretten år.

Vinteraftnerne, når vi var færdige med lektierne, måske, sad vi sammen med mor i dagligstuen. Mor broderede og vi filosoferede over bøgerne, mennesker vi mødte og religion. Det sidste emne deltog mor nu ivrigt i. Far sad inde i herreværelset og gennemtyggede børsnoteringer og Søfartstidende.

I gymnasietiden fik Eivin et par venner der spillede. En af dem blev min første store lidenskabelige forelskelse og langvarige kærlighed. Han hed Ernst. Spillede dejligt violin og så lige så dejlig ud. Mørkhåret med gyldne ravfarvede øjne, en fintformet mund med dybe mundvige og smilehuller i kinden, når hans blide let ironiske smil tonede frem. Hvor saligt sammen med violinen, dens lyd, hans bevægelser med buen og fingrenes sikre greb på strengene. Min sjæl blev fyldt til bristepunktet.

Den anden spillede cello, så nu opnåede mor endelig det, hun hele livet havde ønsket, samspil og samvær med musikere. Og jeg. Jeg kunne sidde og sé, se på hám, se og lytte. Se havde jeg jo lov til, når han spillede.

Ernst var den øvede kammermusiker, mor havde mest været solisten. Det førte en gang til et muntert replikskifte mellem de to. En aften da trioen var i gang, slog Ernst af med buen mod nodestativet, idet han sagde: „Det står der ikke fru Suenson.“ Hvortil mor replicerede: „Nej, men det lød da udmærket.“ Lat-terpause. Mor lyst og klingende, Ernst med sin indeklemte latter. Og så musicerede de videre, Schubert, Haydn eller Beethoven.

Og så faldt han på motorcykel og brækkede benet, det var forfærdeligt. Men – da han et stykke tid efter kom med krykke og gipsben og violinkasse, gjorde det ham kun mere vidunderlig. Jeg kunne sætte en skammel under gipsbenet, se op på ham, om det var godt sådan, se ham ind i øjnene. Ellers så han ikke på mig. Det gjorde ikke noget. Endnu.

Han var søn af departementschef A. P. Weis, der havde været direktør for Det kongelige Teater og var stærkt kunstinteresseret med særlig vægt på musikken. Alle børnene spillede eller sang. I hjemmet kom også professionelle musikere og musicerede sammen med ungdommen. Der hørte jeg igen Ernst under helt andre forhold, blandt andet sammen med broderen Adam, som spillede cello.

Der kom også komponister. Jeg oplevede at være i stue med Carl Nielsen og høre hans musik spillet der. Det var ny og mærkelig musik for mig.

A. P. Weis elskede sin have, især roserne, og hentede gødning til dem ude på vejen. Han gik med trillebør og skovl, iført træsko og aflagt jaket og samlede hestepærer.

Årene fra 1914-18 var stærkt præget af krigen, også for os som ikke led nød. Rationeringsmærkerne var vi afhængige af ligesom alle

andre. To meget forskellige sider, gjorde krigen tydelig for os. Vi fik i lighed med alle der havde plads til det, soldater indkvarteret. To rare bønderkarle, som fik vores store gode gæsteværelse i den høje kælder overladt. Hen mod aften kom de hjem fra Jægersborg kaserne, vandrende med geværet over skulderen og jævnlige et stort rugbrød under armen. Lugtende af sved, læder og mandfolk.

Krigens nærvær blev særlig tydeligt for os, fordi far i 1914 sammen med sin fætter Otto Jespersen, som var mægler, havde startet rederi. Skibene sejlede især på England, altså et krigsførende land. De gik hurtigt over til at sejle i konvoj, og far var dybt koncentreret om forholdene. Flere af kaptajnerne og styrmandene havde sejlet med far, da han var kaptajn.

Den eneste gang jeg har hørt far bande var en aften, da han hørte i telefonavisen, at et af skibene var blevet torpederet og mandskabet gået i bådene. De blev efter atten timer i rum sø reddet af en engelskmand.

Figer beskæftigede sig ikke meget med krigen og verdenssituationen. Min bror derimod fulgte det nøje med et stort Europakort på væggen, besat med kulørte nipsenåle.

Jeg fik også en hjerteveninde i den nye skole, Hanne Fox Maule. De var fem børn, tre drenge. Der fik vi marmelademadder uden noget under. Det gjorde ikke hyggen mindre, når jeg stod der på vej hjem fra skole i deres store spartanske køkken på Brødrehøj i lugten fra det tørvefyldte komfur. Brødrehøj hørte under Bernstorff Slot.

Om morgenen hentede jeg Hanne sammen med et par kammerater. Et par af hendes søskende fulgtes med os, alle gennem slotsparken, videre ad Jægersborg Allé til Femvejen og så ad Ordrupvej til skolen, flere stødte til, så vi var en hel flok der vandrede sammen eller kørte på cykel.

Hanne gik i min parallelklasse. Den kunne jeg bedre lide, vi fik

et par veninder der, som vi kom meget sammen med. Min egen classes „mondæne“ piger var så voksne, med store bryster og smykker. De flirtede med drengene i gymnasiet og forærede hinanden guldlænker som venindetegn. Det var meget frastødende for os.

Hanne og jeg udvekslede højtideligt en lille snoet sølvring, venskabsringen, som beseglede Alvoren. Nu var vi hjerteveninder.

Jeg havde fået den idé, at jeg ville skrive et stykke, vel næppe mere end en scene, som først for nogle år siden, da jeg begyndte at skrive denne beretning, dukkede op til overfladen. Handlingen var bygget op omkring en historie, som pigerne i Louisa M. Alcotts bog snakkede meget om. Helten i historien hed Rodrigues, sådan et spændende og dragende navn. Jeg husker intet om historien udover en dramatisk situation, da elskeren, Rodrigues, bliver bøn-faldet af sin elskede. Hun kommer styrten-de ind, kaster sig for hans fødder, omklammer hans ben og bøn-falder ham om ikke at forlade hende. Jeg havde skrevet replikkerne og instrueret i scenegangen. Jeg glemmer ikke den fortvivlede lidenskabeligt forelskede kvinde. Hun var pragtfuld, vi var grebet i vores sjæls inderste. Det var Lillian Ogilvie.

Jeg kom aldrig til at holde af Ordrup Gymnasium. Det var præget af det rige borgerskab og det man kaldte Gullashbaronerne. Guldlænker og Gullashbaroner lå langt fra vores smag og fra vort beskedne, let puritanske liv, som det var trods tjenestefolk og borgerskabets velstandsvilkår. Vi var ikke opvokset med at værdsætte rigdom og ødselhed eller vurdere mennesker ud fra deres økonomiske niveau.

Jeg fik ingen tilknytning til de kredse. Dengang.

Der var dog én pige, som interesserede mig noget, netop en af disse guldlænkepiger. Gullash. Hun hed Inge-Lise Nielsen, vores klasselærer kaldte hende altid Sorte Lise. Hun var ubestridt den dygtigste i klassen og i alle fag. Sort glat hår, pandehår, det var

usædvanligt. Et stort bredt hoved og ansigt, høj, lidt højere end jeg, lidt tung af bygning, men med lange flotte ben. Hun var omsværmet af gymnasiasterne. Efter hver sommerferie skulle vi bestemme, hvem vi ville sidde ved siden af resten af året. Inge-Lise spurgte mig, da vi skulle i tredje mellem, om jeg ville sidde ved siden af hende. Det havde jeg ikke noget imod, men var lidt forbavset. Hun var datter af den senere så kendte sagfører Valdemar Nielsen, kendt af københavnere især, fordi han blev kaldt „Jernskæg“ og overtog Lorry og Drachmannskroen og senere National Scala.

Inge-Lise tog mig engang med til et bal i et eller andet lokale i Charlottenlund. Det var vist et spejderbal. Hun morede sig storartet, jeg stillede mig bagest, op ad væggen og så alvorlig ud. Det var jo ikke tiltrækkende for drengene. Utroligt at jeg var sådan. Men det var jeg til det gik løs. Den nat sov jeg hos Inge-Lise og oplevede det fremmede kedelige morgenbord, uden orden, uden hygge, mælkeflasker på bordet, intet fællesskab.

Vi fik karakterer til jul og før sommerferien, hver måned fik vi vidnesbyrd. Der stod altid „Rigmor har opført sig pænt“. Man kunne få udsagnet „Flink i alle fag“ og „Særdeles flink i alle fag“. Det første svarede vel til mellem mg og ug-, det sidste til rent ug i alle fag. Far spurgte mig engang, om jeg ikke kunne få „Flink i alle fag“. Men det kedede mig sådan at læse lektier, skønt jeg altid blev så bange, når jeg blev hørt. „Flink i alle fag“ fik jeg dog én gang, men da havde jeg også kedet mig, ikke drømt og ikke været sammen med Hanne i mange timer.

I min karakterbog kom der dog til at stå „Oprykket i første G“. Men jeg gik ud af skolen efter mellemskoleeksamen bestået med mg.

Det var musikken der drev mig. Jeg havde fået klaverundervisning hos en fru Olrik det sidste par år og tidligere hos en dygtig pianist og organist Carl Gad. Han syntes jeg havde evner, men

han var en ejendommelig pædagog. Han kunne godt lide mig og modtog mig altid med en kop te. Han var ungarl, så vi var alene.

En af de måder han rettede mig på, medens jeg spillede, var at give mig et ryk i en af mine lange brune fletninger, så mit hoved røg bagover. Det var nu ikke derfor jeg skiftede lærer. Han boede så besværligt for mig. Jeg skulle halse hjem fra skole, den lange vej fra Ordrup til Gentofte station, hvor vores rare Lise stod parat med nodemappe og en lille mellemmad, og så ind i toget, som kom med det samme. Jeg kunne lige nå at sidde et par minutter, så skulle jeg skifte i Hellerup til Nordbanen og til slut gå en lang vej til Kong Georgsvej på Frederiksberg.

Jeg kunne lige nå at være hjemme til klokken seks, så det havde været en lang dag. Jeg tog hjemmefra kvart over syv om morgenen for at være i skole klokken otte.

Jeg havde været flittig med mit spil og spillede ret store værker, som Schuberts Impromptus og en enkelt Beethoven sonate. Fru Olrik, som selv var konservatoricuddannet, syntes, jeg burde søge ind på konservatoriet om et par år. Det havde naturligvis mors fulde sympati, så det lagde jeg an på. At det skulle være en levevej skænkede jeg ikke en tanke, det tror jeg heller ikke mine forældre gjorde. Besynderligt at tænke på, at de ikke beskæftigede sig med, hvilken uddannelse vi skulle vælge. Det undrer mig især, at far, som selv havde været igennem en så streng ungdom, ikke tog vores fremtid som en realitet. At mor ikke gjorde det, hun der ikke havde mindste sans for den konkrete side af livet, undrer mig ikke.

Jeg fyldte femten år få dage før min sidste skoledag, sommeren 1920. Nu var der ingen skolebørn derhjemme. Min fødselsdag blev fejret på en meget speciel måde det år. Far havde bestilt en turistbus i den tids specielle facon, åben med en lang række sæder opbygget amfiteatralsk så alle uhindret kunne se til siderne og fremad. Vi drak chokolade med kringle og flødeskum på Fiskebæk Kro. Hele min klasse var inviteret og mine veninder fra

parallelklassen. Alle de sodavander vi havde lyst til.

Jeg har et postkortfoto, som den stedlige fotograf tog af selskabet. Der ser man flokken af piger og drenge, så forskellige, især pigerne, hvor nogle var unge, næsten voksne kvinder og andre børn. Blandt gæsterne var et par af Eivins kammerater. Der sidder han, Ernst. En mand. Med en let skygge af det mørke skæg efter barberingen. Han og Eivin sad naturligvis sammen med de smarte.

Jeg erindrer intet om den sommer; efter ferien flyttede vi til Hellerup, Margrethevej, Villa Skansen.

Mine dage gik med at spille, synge til mors akkompagnement. Heises og Weyses romantiske sange, de længselsfulde Havfruesange og mine forgæves spadsereture til Gentoft. Forbi huset på Jansensvej. Der stod jeg ofte længe og håbede at Ernst ville komme ud på altanen deroppe, som en Romeo medens Julie stod dernede, så omvendt var det. Jeg vidste at han sad og læste. Det hændte enkelte gange, som om han kunne mærke min længsel. Ubarberet, sort skæg og dejlige øjne og stemme. Og jeg gik videre.

Vi var nu inde i 1921. Et skæbnesvangert år for mig.

På Skovgård

Det store uoverskuelige kaos invaderede min sjæl, mit liv, denne min sidste egentlige, uforpligtende sommerferie hos min faster, min smukke, iskolde, sladderagtige faster, så ulig min far og deres søskende. Hendes mand, Svend Lacoppidan, var et rart, måske lidt svagt menneske, som fandt sig i hendes sarkastiske væsen. De fik syv børn.

Han var i en årrække forpagter af den store Strandegård, syd for Fakse Ladeplads, hørende under Fedgården, ejet af baron Reedtz-Thott. Landevejen til Præstø adskilte avlsgården fra stuebygningen og de øvrige beboelser. Den ligger tæt ved bugten, afgrænset af Feddet.

Vi var mange børn og unge den sommer. Der var flere landvæsenselever, deriblandt min bror, Eivin, som havde afbrudt litteraturstudiet ved universitetet og en, der hed Herbert Fritsche, som Eivin havde gået i skole med de første skoleår i København. Borgerdyden. Eivin havde besøgt ham i bedsteforældrenes, forlæggeren Hegels hjem i Amaliegade. De mindedes især en leg, de havde der, de skød til måls efter de store malerier. Jeg vidste intet om det, så lidt som, hvad Gyldendal og Hegel var.

Herbert forelskede sig i mig, begyndte at kærtegne mig i smug, det virkede ophidsende og foruroligende. En aften, da vi var nogle unge alene hjemme, var jeg, jeg ved ikke hvordan, kommet til at sidde på skødet af ham. Det har jeg nok syntes var rart, men så kyssede han mig. På munden. Det var der aldrig nogen, der havde gjort før, nogen mand. Kun min far og onklerne havde givet mig et kys på kinden.

På munden. Ubeskriveligt, svimlende.

Men jeg var ikke forelsket.

Den næste dag sagde han til mig, at nu var vi forlovet. Den tanke var ikke faldet mig ind. Men det var jo forkert og syndigt at kysse en mand, man hverken var forlovet eller gift med. Jeg var forvirret, men følte et pirrende velbehag, jeg afviste ham ikke.

Ham jeg længtes efter, altid længtes efter, min dejlige violinspillende Ernst, skænkede jo ikke mig en tanke eller et blik, og nu var der en, der var forelsket i mig.

Herbert tog mig med ind til bedstemoderen, Julie Hegel på Skovgård, hvor han havde sit hjem og præsenterede mig som sin forlovede. Jeg måtte så tage ham med hjem til far og mor. De blev lidt forbløffede, jeg var kun seksten år, men de satte sig ikke imod det.

Denne første vinter kom jeg næsten daglig på Skovgård, hvor Julie Hegel boede helårs, da hun havde opgivet vinterboligen i Amaliegade, efter at hendes mand Jacob Hegel var død.

Den ødsle rigdom som prægede huset og familien, opfattede jeg ikke. Men mine forældre så det. Efterhånden kunne jeg ikke undgå at se, at penge det var checks, eller noget man hentede i banken. Der var ingen der skulle på arbejde, som min far og alle andre mænd. Far tog af sted hver morgen med toget til byen klokken otte og kom hjem til middag klokken seks. Ti minutter efter kom pigen og sagde, der er serveret eller værsgo.

Men han arbejdede.

Mor fik husholdningspenge, som hun selv eller pigen gav ud, og så førte hun regnskab under store kvaler, det ville aldrig stemme på øre. Så skrev hun radiser eller persille eller andre småtterier, til det var i orden. Hun havde lige så lidt sans for penge, som jeg selv.

Det hegelske hjem var på det tidspunkt, hvor jeg i forvirringen blev rodet ind i det, en aflagens af, hvad det havde været i slutningen af forrige århundrede. Dets storhedstid med alle de nor-

diske forfattere, Ibsen, Bjørnson, Lie, Kielland og ikke mindst Amalie Skram, hvis bøger jeg først de senere år har læst med bevægelse og begejstring.

De kastede dog stadig et skønhedens skær over huset, især på grund af de store herlige portrætmalerier af dem, som hang i det eneste rum, jeg fandt smukt: Spisesalen. De fleste malet af Krøyer, blandt andet det store kendte billede af Georg Brandes, som nu hænger i Klareboderne i Gyldendals utroligt smukke brede gang til direktionkontorerne i det gamle hus med højt til loftet, panelerede vægge og døre. I væggene fremhævet ved de fineste afstemte farver, vinduernes fornemhed ved de lette gardiner.

Julie Hegel var elsket af alle, kaldtes af familien, nu også af mig, Ajaj, opfundet af børnebørnene som en fordobling af deres mors navn, Agnes, som de i babysproget kaldte Aj.

Hun omtalte altid forlaget som bogladen.

I denne guldalderperiode præsiderede den da seksten-årige Julie Hegel som værtinde for kunstens og åndslivets elite i Norden.

Det gjorde jeg ikke. Men jeg var seksten.

Jeg havde engang en stor tobindsbog om Frederik V. Hegel. Ved at læse den fik jeg fornemmelsen af, at der havde hersket et slags patriarkalsk forhold mellem ham og forfatterne. Især ud fra de mange breve de havde udvekslet, og som fra forfatterens side ofte var af meget privat karakter. Fra Hegels side viste de, at han støttede dem, når det kneb med økonomien eller med arbejdsro. Flere af dem havde i perioder boet hos Hegel. Dette forhold herskede ikke mere. Den eneste jeg husker, som havde noget af det, var den norske digter Herman Wildenwey, som af og til boede på Skovgård og sad og snakkede med Ajaj nede i vinterhaven under palmerne.

Jo, der var dog en af en ganske anden art, nemlig Chr. Houmark, som vel en del ældre mennesker endnu husker.

Han var mere kendt som journalist end som forfatter og frygtet

af de ofre, han interviewede. Han var en nær ven af Herman Bang, som var et forargelsens tegn, og hvis bog „Håbløse Slægter“ i 1880 blev forbudt som usædelig. Houmark vidste, hvad det var at være udsat for fordomme og forargelse.

Houmark havde sin faste residens på det daværende Hotel Phoenix, muligvis betalte Hegels for det. Men i perioder boede han så her på Skovgård i det orientalske værelse. Det var ligesom blevet hans. Dørkarmene var omkranset af udskårne portaler og kæmpesengen var smykket med store søjler i hvert hjørne. På væggen hang et triptykon, en slags albertavle, fint udskåret. Når man lukkede fløjene op, viste det sig at indeholde en samling franske postkort, porno i tidens stil, fra århundredskiftet.

Han var bøsseagtig af væsen, en hyggelig og snurrig person, vellidt i familien selv om man lo lidt af ham i smug. Man havde respekt for hans skarpe pen.

Han inviterede engang min søster og mig til middag på Phoenix. Vi fik en god middag med fin vin. Vi satte stor pris på et godt glas vin og var begge to ret solide med hensyn til virkningen. Men her oplevede jeg for første og eneste gang i mit liv at se min rolige stærke søster beruset. Vi grinede sammen, da vi kom ned på gaden, og jeg måtte støtte hende hele vejen hjem til Toldbodgade, hen ad Sct. Annæ Plads.

Naturligvis var der tjenestefolk, uden dem kunne sådan et hus ikke fungere. Køkkenet lå i den høje kælder, med madelevator op til døren ved spisesalen. Jeg så aldrig køkkenpersonalet. Stuepiger var der et par stykker af, og så var der chauffør og gartnere.

Usædvanligt var det derimod, at der stod antikke møbler i stuepigernes værelser. Det så jeg engang, da en dør stod åben. Lige indenfor stod et smukt og fremmedartet skuffemøbel med rigt ciselerede sorte metalbeslag. Jeg sagde det til Herbert, da vi stod der ved døren. Han spurgte straks, om jeg ville have det, men det var slet ikke det, jeg mente. Men han sagde til Ajaj, at

det kunne jeg godt lide, nå, men så giv hende det, var svaret. Pigen kunne jo bare få en anden kommode.

Jeg gik naturligvis omkring og kiggede på alle mærkværdighederne. En anden dag fik jeg øje på et yndigt lille spinkelt skrivebord. Det stod inde under den trappe, der var blevet lavet fra et hjørne af salonen op til stuerne ovenpå. Det virkede lidt mere intimt at færdes fra stue til stue uden først at skulle ud i den store kolde hall og tage den store trappe op. Trappen dannede en spids vinkel med gulvet, klemt ind i den vinkel stod det, bordet, belæsset med papkasser og andet ragelse. Det fik jeg også, ingen erindrede dette fine møbel. Der lå en samling lysesakse i de smalle skuffer med bronzekanterne. Et lille skrivebord fra den tid, hvor damer sad med siden til, når de skrev.

Jeg fortalte Ajaj om lysesaksene, men dem ville de nu godt beholde. Ingen anede at de fandtes. Jeg fik to i findeløn, der var vist ti.

Jeg husker en anden lejlighed der viste den besynderlige opfattelse af ting. Alice, Herberts søster, kom en dag hen til Ajaj og spurgte, om der ikke var en eller anden lille ting hun kunne få til at forære sin veninde Esther Levy datter af Louis Levy i fødselsdagsgave. Ajaj gik ovenpå og kom ned med et tørklæde fyldt med antikke hovedvandsæg. Alice valgte et ud. Så spurgte Ajaj, om jeg også ville have et, og så valgte jeg også et smukt ciseleret eksemplar. Det skønneste sølvmedearbejde.

Samtidig med denne ødsle, lidt ligegyldige rigdom kunne Ajaj pludselig blive besynderligt sparsommelig. Herbert så altid rædsom ud i tøjet, så jeg fik ham til at bede sin bedstemor om et sæt tøj. Hun mente, at de kunne lade et af den afdøde bedstefars sy om. Om det blev til noget, erindrer jeg ikke.

Julie Hegel havde været ganske henrivende, da hun var ung, der hang et yndigt portræt af hende som sekstenårig inde i salonen. Jeg kendte hende kun som gammel. Det er egentlig ikke sandt, hun var femogtres da hun døde i 1925. Jeg var ung, følte

jeg, da jeg var femogtres. Hun så langt ældre ud. Det var måske et tidligt forfald, fedladede, hængekinder, tyndhåret og dårligt gående. Men god at snakke med, når hun sad der i hjørnet og hæklede. Hun så somme tider undersøgende på mig. Hvad hun tænkte ved jeg ikke. Hun spurgte aldrig.

Huset Skovgård var nu som et glemt museum, der havde stået lukket, brugt til anbringelse af møbler og ting, som man ikke vidste, hvor man skulle gøre af. Anbringelse af uvedkommende ting. Og mennesker. Nu mig. Seksten år.

Herberts fremtoning havde noget af denne sære kejthed over sig, som må have været med til, at jeg momentant kunne føle ham indtagende.

Han var nogle centimeter højere end jeg, som var 173, jeg voksede til efter jeg fik mit første barn og endte med 176. Det var højt for en pige dengang.

Han var smuk af legemsbygning, måske den mest fuldendte i den retning, blandt de mænd jeg mødte på min lange vej. En smukt fordelt muskulatur og spændstig. Når han sprang op på et eller andet, så det ud som han blot hurtigt bøjede knæene op under sig og så stod han der.

Han fortalte mig engang, at hans gymnastiklærer havde sagt til ham, du har en dejlig krop, men en doven krop. Det var sandt. Hans hoved var ret lille, som på visse antikke statuer, helt lyshåret og lyseblå øjne, en lige næse og en lidt forbavsende fyldig mund.

Der var ingen dybere kontakt imellem os, vi var og blev to uforligelige størrelser.

Han havde en mærkværdig, uforklarlig opfattelse af, at jeg var begavet, at jeg var klogere end andre unge piger, vi omgikkes. Deres meninger var tåbelige. Hvor besynderligt.

Han var dybt mærket af tabet af faderen, som forsvandt ud af hans liv, da han var ti år. Netop forsvandt. Først mange år efter

fik han at vide, hvordan og hvorfor. Man havde sendt faderen til en sindssygeanstalt i Tyskland, fordi det havde vist sig, at han var i et sent stadium af syfilis. Han var blevet vildt fantasifuldt levende på dyre restauranter, smidende penge omkring sig til champagne og grænseløs luksus.

Åbenbart da uden for rækkevidde. Herberts mor kørte omkring og hentede ham hjem fra orgierne. Det var en skamplet på familien, så da slægten Fritsche havde tysk familie, fik man gjort ham usynlig på en tysk sindssygeanstalt.

Kone og børn var erklæret raske. Man må have pålagt Herbert at fortælle mig denne tragiske historie, det gjorde han et par måneder før vi blev gift. Jeg vidste ikke, hvad det var, havde aldrig hørt om det. Jeg syntes det var frygtelig synd for ham.

Herbert var imod alle konventioner og foragtede nok hele dette kleresi af rigdom. Samtidig var han totalt præget af det og afhængig, indfiltret i det. Vi var lige forvirrede ud fra forskellig baggrund. Men seksualiteten var vi fælles om. Vi lå i hans seng, ovre i hans kavalersøj, bondegårdslængen med stråtaget.

Vi stod ikke i forhold til hinanden, dertil nåede vort mod ikke. Det skulle vente til man var gift. Men vi dyrkede ivrigt petting, som jeg jo aldrig havde prøvet før, tænkt på eller forestillet mig.

Denne seksuelle forlangenen af tilfredsstillelse, sammen med æstetisk frastødning, ingen indre oplevelse, støvede, snavsede tilfældige omgivelser. Det var en ulykkelig indvielse i den side af livet, og med en mand jeg aldrig skulle have kendt.

Efter min forlovelse var livet uvirkeligt. Alt var uvirkeligt. Kulisser, hvor mennesker bevægede sig omkring ført af usynlige kræfter, Herbert og jeg tilfældigt sammenstødte børn. Han hungrende efter tryghed, jeg efter den store lidenskab. Vi var uforenelige, forstod intet.

Jeg følte en faretruende boblen af fortvivlelse og fortabelse, tabet af mig selv. Samtidig med alt dette var det en pirrende

verden af fremmedhed, skjulthed, hvor vi var seksuelt levende. Min krop var til stede. Somme tider omfavnede jeg ham pludseligt og vildt for i samme øjeblik at føle mig ækelt frastødt.

En dag tog han mig med op på loftet i „kavalerfløjen“. Der viste han mig en samling malerier, som stod inde under det skrå tag med bagsiden udad. Det var billeder fra Holmensgadekvarteret, den tids luderkvarter. Utugtens centrum. Bordellerne. Det var billeder af ludere udstillet i de store butiksrudelignende vinduer. Fede kvinder i chemise, dybt nedringet, med flæser og sløjfer, lyserødt og lyseblåt, babyagtigt frysende blårøde ben og lår. Det hele lignede en samling hævede betændte, byldeagtige kroppe. Igen dette forbudte, skjulte, ophidsende, afskyvækkende.

Det blev slynget ind i mit liv, i mit uvidende liv. Jeg anede ikke, hvad ludere var, så lidt som prostitution, jeg var seksten år og var forlovet. Jeg ræddes, når jeg tænker på det, men det hører med til mit liv.

Det er maleren Axel Jørgensen, der har malet dem på bestilling af Jacob Hegel, kort før prostitutionen som institution i 1906 blev ophævet. Minderne og beviserne på dens eksistens er altså også på denne måde bevaret.

Efter Julie Hegels død overgik samlingen til Øregård i Hellerup. Jeg tog aldrig ud og så dem. Jeg ved ikke, hvor de findes nu.

Skovgård bar på den tid præg af forskellige perioder. Oprindeligt var det en typisk firlænget bondegård med stråtag. To af længerne var nu forsvundet. De to, der stod tilbage, var som de altid havde været med stråtag og smårudede vinduer, og i ret vinkel med hinanden. For enden af den længe der var Herberts lå hovedbygningen, en stor hvid herskabsvilla. For enden af den anden var der et noget tidligere tilbygget meget smukt træhus i to fulde, høje etager. Det hele indrammede en stor gårdsplads med et par store hundehuse beboet af New Foundlændere. Den ene

var som regel lænket.

Alle fløje vendte ryggen til en ret stor park med plæner og store gamle træer.

Bygningen af træ var den smukkeste, og havde været den oprindelige hovedbygning. Den havde fungeret som højskole, 1874-78 stiftet af Ove Rode.

Da jeg for nogle år siden var i Nice og besøgte Matisse-museet, syntes jeg, at jeg genså dette hus. Museet er antagelig større, men stilen og formen den samme.

En række høje slanke døre i stuen og høje slanke vinduer lige ovenover i den øverste etage. Ligeledes ud til parken, som var stor og med mange drivhuse. Der var altid smukt pyntet med planter og blomster inden døre, og der blev serveret alskens urter af egen avl frisk fra fad.

Jeg erindrer ikke om man dyrkede de omkringliggende jorde, som strakte sig ned til etatsråd Wilhelm Hansens ejendom, der hvor Ordrupgårdsamlingen ligger. Herskabsbygningen til dén blev indviet i 1918.

Nu hvor jeg sidder og læser den interessante korte biografi over ham i museets katalog, kommer jeg til at tænke på nutidens eksempel på en forretningsmand med en enestående følelse for kunsten og dens betydning, nemlig Knud W. Jensen, som har skænket os Louisiana. Begge er de tidligt blevet grebet af det, står kunstnere af enhver art nær. Wilhelm Hansen købte sit første billede da han var fireogtyve år, det skulle ikke undre mig, om det samme gælder for Knud W. Jensen. Sidstnævnte er barn af sin tid og har et mere vidtfavnende interesseområde, man kan måske ligefrem tale om sansen for det samfundsmæssigt tværfaglige, flettet sammen med det kunstneriske.

Disse to, Hegel og Wilhelm Hansen, ejede nærmest det halve Ordrup. Jeg havde fornemmelsen af et vist jalousiforhold mellem dem, i hvert fald fra familien Hegels side. De omgikkes ikke, men jeg ved, at man fra den kant ligesom holdt lidt øje med den sidst

ankomne. Indtil da havde de jo selv været de ubestridt mest kendte. Forlaget havde snart hundrede år på bagen, så man var ikke mere opkomling. Hansen var ny. Det kulturelle stade talte man ikke om.

Skovgårds gamle hovedbygning af træ må være blevet be-
tragtet som bevaringsværdig. Da hele Skovgård nogle år efter
Julie Hegels død blev revet ned for at give plads til en stor
kommuneskole, Skovgårdsskolen, blev den omhyggeligt ned-
taget og genopført. Hvor jeg forstår beundringen for den.

Disse store arealer, blev udstykket til jeg tror hundrede villa-
grunde, måske mere, og er for længst bebygget med nogle af de
kostbareste huse i Københavns omegn. Ejendommen Krathuset
som stødte op til Skovgårds jord, var et meget smukt og særpræ-
get sted. Den havde Herberts mor Agnes Monrad Aas, fået af sin
far, Jacob Hegel. Der var gangsti mellem stederne. Ved at skrive
om gangstien og parkerne, erindrer jeg pludselig en af Julie
Hegels særlige opfattelser af kvindebeklædning. Hun ville aldrig
gå over til at gå med lukkede underbenklæder. Hun fik syet en
gammel model. Et forstykke der kun var i ét øverst og med
bændler i, slidset op, så det nærmest var et par bukseben, der
blev holdt oppe. Hun ville så bekvemt som muligt kunne tisse,
når hun gik derude i parken eller på vej til Krathuset. Almindeli-
ge fordomme var hun ikke tynget af.

En anden mærkværdighed, de økonomiske forhold taget i
betragtning, var, at hun aldrig købte sig en tidssvarende bil. Hun
havde den mest mærkværdige model jeg har set. En ældgammel
fransk vogn, som lignede et lokomotiv. Kæmpestor med en mo-
torhjulm forment som en tromle, messinglygter, der altid var
nypudsede. Så vidt jeg husker hed den De Dijon Bouton. Chauff-
føren siddende udendørs som på et kuskesæde, en stor høj lukket
kupé til herskabet, som kunne sidde og skue ud over alt folket.
Den vakte vældig opsigt, når man parkerede ved Illum eller
Fonnesbech, som var den fornemste forretning med dametøj

dengang.

Men hun havde en anden vogn, opstået på grund af benzinnangelen under krigen. Det var en elektrisk dreven bil, med nogle kæmpebatterier, som skulle lades op for hver ti kilometer. Men hvor var den dejligt stille at køre med.

Dengang var det en lille jordvej, der førte til og forbi Skovgård, der var ingen gennemkørsel, der var bom for ved krattet. På den anden side af vejen lå en smuk staldbygning og vognport, lidt palæagtig. Nu var der ingen heste, men endnu stod der et par gamle hestevogne, jeg husker en gig med de høje spinkle hjul. Og så var der en kane. Det meste af rummene var fyldt af gamle møbler af enhver art, dog ingen rigtig smukke. Men her skulle Herbert og jeg forsyne os med møbler til Pipergården.

Under krigen havde Hegels været så forudseende straks at købe en bondegård i Jyllinge, så de var sikre på at blive forsynet med kød, æg og grøntsager.

Den fik Herbert nu, da han var blevet uddannet til landmand. Jeg havde fortsat klaverundervisningen, men ikke med samme glæde og energi.

Herbert ville gerne giftes, det syntes hans familie var rimeligt, også hans mor var blevet tidligt gift. Hun var sytten.

Mor mente, at jeg først måtte lære noget husholdning. Jeg kom ud til mors veninde Ranka Helms, hvis mand for nylig var død. Hun sad med forpagtningen af den store gård Trudsholm, som hører under Rygård. Hele området ligger i det meget smukke bakkede landskab tæt ved Bramsnæsvig, den sydlige del af Isefjorden. Hun ansatte en inspektør og hendes søn var forvalter.

Det var en lettelse for mig at komme væk fra Herbert. Jeg havde det godt der hos tante Ranka, som havde lært husholdning i Vallø Præstegård, da hun og mor var unge. Der var en datter, der var et par år yngre end jeg, og hendes huslærerinde boede også her. Hun underviste Ulla og et par andre unge piger, som på

denne måde fik en bedre skolegang, end landsbyskolen kunne byde på. Lærerinden, frk. Larsen, var sproglig student. Vi gik lange ture i Rygård Dyrehave og ned til landsbyen Gl. Rye, hvor vi lagde lidt af vore sparsomme lommepege hos den lille købmand. Der fandtes ikke butikker i miles omkreds. Stille og smukt var der.

Lange ture gik jeg alene og drømte om Ernst, som ikke tænkte på mig.

En dag kom Herbert kørende i sin komiske selvbyggede sportsvogn. Jeg sagde til ham, at der var en anden, jeg holdt af, og at jeg ikke ville giftes med ham. Han blev fuldstændig afsindig og sagde, at så tog han livet af sig. Jeg blev rædselsslagen, jeg kunne da ikke gøre mig skyldig i noget så frygteligt. Mine moralske forestillinger om synd og pligter tvang mig til at ofre mig selv. Hvorfor talte jeg dog ikke med mor om mine kvaler? Hvorfor fortalte Ranka ikke mine forældre hvor ulykkelig jeg var? Hende havde jeg grædende betroet mig til. En tragedie for mig, for nutidens tænke måde både utroligt og lidt komisk.

Måske tav jeg, fordi mor var så meget syg i disse år, måske fordi jeg vidste, at fars bekymringer med skibsfarten var begyndt. Jeg kunne ikke forsørge mig selv, mit musikstudium havde endnu lange udsigter.

Naturligvis havde mine forældre kunnet forsørge mig endnu nogle år.

I foråret 1923 vendte jeg hjem fra Trudsholm. Livet var uover-skueligt, jeg lod mig føre af sted, som et løserevet blad i vinden.

Mor var begyndt at sy udstyr, samle udstyr til mig, jeg deltog i syning af pudebetræk, navnetræk på duge og servietter. Pligter som jeg ikke følte kom mig ved. Der blev syet brudekjole, med slæb og slør, men jeg ønskede ingen fest. Kun hans bedstemor, mor, stedfar og mine søskende. Brylluppet blev naturligvis holdt hos mine forældre på Skansen i Hellerup.

Det var i juli, datoen er bortraderet og alle papirer for længst

destrueret. Da jeg kørte til Hellerup Kirke ved min fars side i brudekareten, ønskede jeg, at der ville ske en ulykke, den chance var ringe. Der var mindre end fem minutters kørsel ad den stille villavej. Jeg sad og fablede om at sige nej foran alteret. Men nej, jeg var alt for svag, for umoden til at træffe beslutninger, for bange for reaktionerne, og uden mål i livet.

Måske mine forældre var ængstelige for mine lidenskabelige romantiske tilbøjeligheder, var bange for at jeg skulle kaste mig ud i eventyr, som var uoverskuelige.

Gårdmandskone

Jeg kom som jomfru ind i ægteskabet, jeg var lige fyldt atten år.

Tabet af denne jomfrudom var ikke noget chok for mig, som det lader til at have været for kvinder i min og ældre generationer. Herbert var ikke nogen brutal mand og lige så uerfaren som jeg selv, skønt han var seks år ældre. Vi blev da lidt optaget af vores seksualliv, og det var næppe hverken værre eller bedre, end den side af livet var for de fleste.

Betagelse var der ikke tale om, vist heller ikke for ham. Mere en tilfredshed, at nu var det i orden, hørte med til dagliglivet. En selvfølge, dødelig trist og kedsommeligt.

Efter brylluppet kørte vi ud til gården, næste dag kørte vi i selvbyggervognen mod Skagen, overnattede på Grand Hotel i Odense og på Royal i Århus og ankom tredie dagen til Skagen, en sen eftermiddag i storm og regn. Julie Hegel havde en større sommervilla deroppe, som ikke havde været beboet siden påske. Der var møgbeskidt, potterne havde ikke været tømt, helt igennem ulækkert og desillusionerende. Ingen havde tænkt på at forberede vores ankomst. Han var ligeglad.

Men stranden og havet var pragtfuldt og ugæstfrit.

Efter nogle dage vendte vi tilbage til Jyllinge, til den smukt beliggende gård med markerne jævnt skrånende ned mod Roskilde Fjord, de små øer spredt omkring og den skovklædte kyst ovre i Hornsherred.

De tre gode stuer vendte alle den vej. Ved solnedgang så man kreaturerne vandre i silhouet og svømme fra ø til ø, som silhouet dukke vandrende, dryppende op ved den ø, hvor de overnattede.

Ved solopgang så man dem drage den samme vej tilbage,

skinnende i det skære morgenlys.

De to vintre jeg boede på gården, kunne man gå over isen til Eskildsø med ruinerne fra munkenes tid og helt over til skoven i Hornsherred.

Jeg blev som attenårig gårdmandskone på en gård. Femogtres tønder land, husholdning med to karle på kost, gæs, høns, lokum ovre i vognporten.

Det var en klassisk firlænget stråtækt gård med port mod landevejen. Pige havde jeg ikke til at begynde med. I vinterhalvåret skulle der fyres op i kakkelovnene, hele året på komfuret.

Der skulle købes ind i landsbyens brugs, karlene skulle have deres mad i folkestuen, vi spiste selv i spisestuen. Petroleums-lamperne skulle ordnes, der skulle gøres rent overalt. Jeg lå på mine knæ og børstede de ægte tæpper med en stor stiv børste. Når jeg lige var færdig og syntes, der så helt fint ud, kom Herbert ind, vadende med store støvler på direkte fra mark eller stald, hvor han egentlig aldrig lavede noget, og med hunden i hælene.

Hverken hans hovedrige familie eller min egen, på det tidspunkt halvfattige, gjorde sig vist tanker om, hvad det var for et liv, jeg levede. Jeg havde på det tidspunkt aldrig rådet over mere end de ti kroner, jeg fik af far i lommepenge det sidste par år.

Hjemme, hvor alting blev gjort af andre, hvor der var badeværelse og centralvarme. For nylig var der dog blevet lagt vand ind i køkkenet herude.

Alle disse ydre barske vilkår gik mig ikke særligt på. Besynderligt. Nok syntes jeg det var drøjt, da vinteren kom, og jeg skulle fyre op i komfuret, før vi kunne få morgenmad, og medens det blev varmt derude, se at få fyret op i kakkelovnene.

Men jeg holdt af det enkle liv, mine dyr og først og fremmest min pragtfulde udsigt. Det var min overlevelse.

I høsten dette første år holdt vi et selskab for vore venner fra Gentofte og Ordrup. Sammen med min bror kom min tilbedte

violinspiller, Ernst. Jeg havde købt mig en pragtfuld dybt ildrød silkesatin kjole, snæver og hellang, med slids og med noget så mærkværdigt som løse ærmer, fra ovenfor albuen med en flæse og stramme ned til håndleddet. Jeg var blevet klippet korthåret, det måtte jeg ikke for far, men det kunne han jo ikke mere bestemme.

Pludselig så Ernst mig, vi dansede lige ind i himmerige. Vi opslugtes af vores lidenskab, min så længe opdæmmet.

Jeg tog alle chancer for at være sammen med ham. Jeg kørte i vognen med mit nyerhvervede kørekort ind og hentede ham, når han kom fra forelæsninger, vi kørte ud i Dyrehaven, lå ved en eller anden sø og omfavnede i kyskhed hinanden eller bare så og kærtegnede blidt. Og han besøgte os, og jeg fik Herbert til at køre ind til byen efter et eller andet, så vi var lidt alene. Så lå vi oppe i gæsteværelset i den store himmelseng og brændte i lys lue, uden at turde slukke branden og vores tørst. Jeg turde ikke, jeg kunne blive gravid og ikke vide, hvem der var faderen.

Når jeg ikke havde set ham nogle dage, blev jeg fortvivlet og græd håbløst. Herbert så det og spurgte, om han skulle køre ind og hente ham. Sådan var han også, en storslået stakkell.

Han hentede ham, lod os være alene. Jubel og fortvivlelse. Vores forhold satte vi ikke ind i en fremtid. Ernsts ejendommelige, men på en særlig måde konventionelle familie var meget foruroligt over at høre om vores kærlighed. Brud på den borgerlige velanstændighed var en katastrofe, og Ernst skulle først og fremmest fuldføre sit studium til cand. polit.

Jeg sagde til Herbert, at jeg ville skilles, jeg kunne ikke holde ud at leve sammen med ham, jeg elskede jo Ernst, jeg rejste hjem til far og mor.

De blev meget kede af det og forskrækkede. De foreholdt mig, at man kunne ikke sådan bare rejse sin vej, når der kom vanskeligheder. Efter nogle dages forløb rejste jeg tilbage til Jyllinge og Herbert. Han blev glad, ubegribeligt, at han kunne blive glad for, at jeg kom uden glæde.

Min barndoms blidhed og føjelighed stak endnu dybt i mig. Jeg kunne ikke holde ud at se mor så bedrøvet og bekymret.

Det, de gjorde mod mig dengang, er det eneste jeg ikke kan hverken tilgive eller forstå. Og dog. Jeg er sikker på, at de senere har bebrejdet sig selv, hvad de gjorde. Resten af livet hjalp de mig, næsten over evne, og bebrejdede mig aldrig mit omtumlede liv og mine handlinger, der kom til at stå i så skarp kontrast til det borgerlige miljø og de vedtagne holdninger, som de selv havde lidt under, men stadig fastholdt og havde opdraget os til at respektere. Det lykkedes ikke med mig.

Et par måneder efter mit forgæves udbrudsforsøg blev jeg gravid. Jeg var trods alt taknemmelig over, at jeg vidste, hvem der var faderen, skønt jeg så brændende havde ønsket, at det skulle være en anden.

Jeg tog livet op, så godt jeg kunne og var glad for at skulle have et barn. Jeg håbede, at det gav mit liv lidt mening. Det var i begyndelsen af december 1923, jeg blev klar over det. Vinteren var begyndt tidligt det år, vi nærmede os julen og jeg inviterede mine forældre og søskende ud til os. Jeg var forfærdelig plaget af kvalme, men juleforberedelserne ville jeg gøre så godt og festligt som muligt.

Der blev slagtet gris, og der kom en dygtig kone og hjalp til. Men der skulle laves spegepølser og sendes til røgmanden, der skulle bages leverpostej. Det værste var, at der skulle laves medisterpølser. Svinets tarme skulle vendes, tømmes for indhold og renses. Og så skulle de stoppes med farsen.

Jeg var hele tiden ved at brække mig. Men jeg ville ikke stå der mellem landsbyens kvinder og være en dum københavnerløs, der var for fin. Jeg gennemførte det.

Der blev slagtet gås, også her skulle alt renses ud. At den skulle fyldes med æbler og svesker, det kendte jeg dog. Det lykkedes alt sammen. Gæsteværelset til far og mor skulle gøres pænt i stand, der blev fyret igennem, så sengetøjet ikke var fugtigt. Da jeg på

det tidspunkt endnu ikke havde pige, havde jeg et gæsteværelse parat til min søster. Hvor min bror sov, husker jeg ikke, vel på en sofa et eller andet sted. Vinteren var meget hård, det sneede kraftigt, det var lige ved, at den vogn der skulle hente mine forældre, sad fast på vejen fra Ølstykke. Men alt var fryd og gammen, jeg nød at være sammen med „mine egne“, dem jeg holdt af.

Julemaden blev lavet, komfuret glødede fra morgen til aften, der duftede jul i alle ender og kanter. Bordet var dækket i den kønne spisestue med de yndige møbler, som far og jeg sammen havde købt hos Ole Haslund.

De var alle imponerede. Jeg var det vist også selv.

Julemorgen lå sneen højt, yderdørene kunne ikke åbnes. Herbert måtte krybe ud ad et vindue og skovle den bort. Jeg havde som sædvanlig været tidligt oppe. Jeg havde bragt varmt vand op til far og mor. Lidt efter hørte jeg herlig latter deroppefra, ustyrlig munterhed fra gæsteværelset.

Jeg løb op for at høre, hvad de morede sig sådan over. Da jeg kom ind i deres værelse, stod mor i det bare ingenting, hendes tøfler var frosset fast til gulvet på trods af, at jeg havde fyret til de gik i seng. Ilden var for længst gået ud. De kunne slet ikke holde op med at grine. Mor mindede altid om en baskende and, når hun stod med de runde bløde former og vaskede sig i det store vandfad.

Far sagde, jeg er da ikke sådan en gris, at jeg behøver at vaske mig. Hans liv på søen havde fået ham til at se det meste af vores vandforbrug som næsten syndigt.

Efter nytår var vi igen alene. Herbert havde ikke andet at gøre end at læse i sine elskede motorblade, bikse med sin krystalmodtager eller skille bilen ad.

Jeg havde nok at se til med fjerkræ og husholdning. Fodermesteren passede dyr og stalde.

Det blev ved og ved at fryse, det var næsten umuligt at få tøj

nok på udendørs. Heldigvis var kakkelovnen i dagligstuen en stor og god døgnbrænder. I køkkenet sørgede komfuret for varmen, så to steder var der altid varmt. Der var også en lille ovn i soveværelset, men den holdt ikke ilden natten over. Om morgenen var de tykke ekstra gardiner, som blev hængt op om aftenen, frosset fast til ruderne og vindueskarmen.

De sidste vandrør nede i landsbyen tæde først op og sprang hen i maj måned. Endelig blev det da forår, og jeg kunne begynde at tænke på haven. Den var ikke stor, men lå smukt med udsigten over fjorden, som man så mellem en række store elmetræer. Jeg ville gerne have et stykke køkkenhave. Det bestilte Herbert en yderst ejendommelig gartner fra Ølstykke til at forberede. Der skulle indhegnes et stykke mark på den vestlige side af elmetræerne, og så aftalte jeg med gartneren, hvad jeg ville have. Det var også mig der skulle holde den. Gartneren, Reehof, var en outsider fra det velstillede borgerskab, hyggelig og humoristisk. Han havde for mange år siden giftet sig med en luder fra Holmsgadekvarteret, som han havde forelsket sig i. Hun så nærmest ud som malerierne fra loftet på Skovgård. Dog ikke i påklædningen. Hun hed Tilde, og kaffen og bajeren var altid parat sammen med snapsen. Engang da de havde hørt, at jeg lå syg af influenza med høj feber, kom de anstigende med en kasse øl og en lagkage, det skulle nok kurere mig og give mig kræfter.

De var vel begge et halvthundrede år dengang. En anden gang kom han og fandt mig liggende på knæ og luge i min køkkenhave, med min højgravide mave. Han spurgte efter Herbert, som han fandt inde på divanen, læsende om biler. Det syntes han var for skrapt. Hva'faen, ligger du her og danderer den, mens kællingen ligger på knæ og luger med tyk mave. Han var et rart menneske, der gjorde livet godt for sin Tilde.

I løbet af foråret kom jeg til at tænke på, at jeg ikke anede, hvordan en fødsel foregik. Jeg gik over i stalden og sagde til

fodermesteren, at jeg gerne ville se en ko kælte. Han har nok tænkt, at det var da en skør idé. Men en dag kom han da og sagde, at nu var der en, der var i gang. Det var henimod aften, da jeg kom ind i den hyggelige stald. Lygten hang over båsen og den gode frodige lugt, som var mig så fortrolig fra mit liv i Vallø, fyldte mig med ro og forventning.

Jeg kunne se på koens skedeåbning, at fødslen var i gang. Med korte mellemrum brummede den og krummede ryggen, når veerne kom. Der kom slim og lidt blod ud af den, og lidt efter så jeg det smukkeste syn, man kan se. Denne vidunderlige og ufatte- lige skabelsesakt. To små ravgule klove kom til syne liggende under den bløde mule, roligt glidende ud, fulgt af det lille store dyr, ud af sin mor, ud i det liv, som blev så kort. Det var kun en tyrekalv til opfødning og slagtning. Men fødselsoplevelsen var smuk og uragtig, sådan ville jeg føde.

Livet gik videre, jeg passede mine dyr, min have, blev langsomt tykkere, dag for dag, medens jeg syede babytøj. Syede det i hånden af det fineste hvide batist med ganske smalle festoner ved hals og ærmer.

Hos Illum havde mor købt en drømmevugge på hjul med lyseblåt underfor og voile med blonder udenpå med tag og omhæng.

Den stod parat ved siden af min seng. Jeg var altid tidligt vågen, kunne fra min seng se ud over fjorden og øerne med de vandrende kreaturer, høre lærkerne over engene og mågernes skrig omkring fiskerbådene. Alt andet end forventningen var fortrængt.

Jeg regnede med at skulle føde i slutningen af juli, men vi var nu inde i august. Den 11. midt på dagen begyndte veerne. De var ikke slemme, men blev hyppigere. Da der var blevet korte mellemrum mellem dem, ringede jeg efter jordmoderen. Hun skulle komme helt fra Roskilde, femten kilometer borte. Da hun kom, havde jeg sat mig i en liggestol i solen ude på gårdspladsen. Det

sås ikke særlig meget på mig, at jeg var gravid, så hun spurgte, hvor den unge frue var. Ja, det var altså mig.

Vi gik op i soveværelset, op ad den stejle loftstrappe og hun undersøgte mig. Hun sagde straks, at der var god tid. Der *var* god tid.

Dagen gik, veerne kom og gik, jeg lå skiftevis deroppe på min seng og stavrede op og ned ad den stejle trappe. Der havde ikke været værelser på loftet før.

Jeg vandrede, op og ned ad gulvet. Det blev morgen, og der skete ikke rigtig noget. Lægen kom ud, også han fra Roskilde i sin høje Ford. Han sagde, at det blev ikke til noget foreløbig. Så begyndte jordemoderen at snakke om at tage af sted, og så blev jeg bange. Hun sagde, at så måtte vi se at få gang i de veer. Min mand kunne jo køre mig en tur ud over pløjemarken, foreslog hun. Det gjorde vi så, idet hun stak mig et lagen i hånden, for hvis nu jeg fødte i bilen.

Det var ikke ligefrem beroligende og slet ikke harmonisk og uragtigt, som da den lille kalv blev født. Vi for af sted, humplende, bumplende over plovfurerne. Hjem igen, stadig ikke ordentlige veer, ikke presseveer. Hun hørte jævnlige på mit hjerteslag og på barnets og pludselig skreg hun, hr. Fritsche, hr. Fritsche, De må komme straks. Hun kunne ikke høre barnets hjerteslag.

Nu lægger de knæet op på Deres kones mave, ligesom jeg gør det i denne side, og så trykker De til, og De, lille Frue, presser og trykker, alt hvad De kan.

Jeg skreg, jeg troede, jeg blev splittet ad, jeg troede jeg døde. Lidt efter, jeg ved ikke hvor lang tid der gik, fødte jeg en stor pige på syv pund.

De baksede og baksede med hende og endelig skreg hun. Hun havde haft navlestrengen om halsen og ned under den ene arm. Hun var faktisk kvalt uden blodtilførsel i mange minutter.

Der blev ringet efter lægen, som kom i løbet af en halv times tid. Han bedøvede mig straks og syede min stakkels splintrede

fødselsvej sammen.

Mor havde siddet ude på trappen og lidt sammen med mig. Hun havde selv haft en meget svær førstefødsel derovre i London, fjernt fra sin elskede Magnus, der var ude på havet.

Hendes lykke ved at holde sit første barnebarn i armene, følte jeg til fulde, da jeg for tredive år siden selv oplevede det samme.

Også min kære barndomsveninde Hanne havde siddet derude sammen med mor.

Det varede måneder før mit ilde tilredte underliv faldt nogenlunde til ro. Min lyst til seksuelt samvær med min mand blev endnu ringere. Ja, det voksede til en inderlig modvilje.

Jeg ammede, havde masser af mælk, det er dog de lykkeligste stunder i harmoni med livet. Men også det blev smertefuldt, jeg fik mælkeknuder. Lægen kom og masserede det ømme og stenhårde bryst. Jeg fik skoldhede omslag, brystvorterne blev ildrøde og revnede, jeg tudbrølede, når hun suttede af hjertens lyst.

Det fortog sig, og jeg ammede fuldt ud i et halvt år og gik så gradvis over til anden babykost efter den tids anvisninger. I sammenligning med nutidens var den ikke særlig hensigtsmæssig.

Men hun trivedes og voksede, var et nemt og fredeligt barn, som sjældent vækkede mig om natten, da den første tid med amning hver tredje time var overstået.

Jeg kom mig da og blev stærk, men ikke lykkelig. Hen på foråret 1925 sagde jeg til Herbert, at jeg ville skilles.

Kununguak

I det første halve år efter min lille piges fødsel, 12. august 1924, var det vigtigste at passe hende. Lip kom hun til at hedde, efter mor, som hed Filippa og aldrig blev kaldt andet end Lip.

Jeg ammede, gik til og fra vugge, barnevogn og gøremål i hus og have og hønsegård.

Underligt at jeg ikke har nogen klar erindring om de første måneder. Jeg har måske været for træt til, at noget kunne indprente sig. Jeg ved ikke, hvor vi holdt jul, jeg tror vi boede en tid på Skovgård på grund af min stadig svækkede tilstand.

Der er ingen, jeg kan spørge.

Derimod husker jeg, at vi i den sidste del af denne slemme vinter, som strakte sig langt ind i 1925, havde mange besøg af venner. Lip stod i barnevognskassen inde i dagligstuen; der var for koldt alle andre steder. Vi voksne pjattede omkring, hun jublede, sprællede og cyklede med sine små tykke ben.

Ja, virkelig pjattede, jeg erindrer ikke én eneste ordentlig samtale.

Herbert og jeg sværmede lidt for den ene og den anden, og de for os, hvor langt det gik i legen ved jeg ikke. Ikke langt for mig.

Længere hen på foråret havde vi hyppige besøg af to af mine venner. Det var Ebbe Munck, som gik en klasse over mig i Ordrup og Sven Tillge Rasmussen, som havde boet et par år hos os på Skansen, efter at min bror ikke boede hjemme mere. Sven boede nu hos Ebbes mor ude i Klampenborg. De var begge hver på sin dybt forskellige måde et par herlige fyre. Ebbe stadig meget dreng, præget af Klampenborg-miljøet og søspejderårene. Sven livlig med et dybt alvorligt sind liggende bag. Sven var mig

en god og klog ven.

De blev begge cand. polit. Ebbe kom ind i diplomatiet og sluttede sin karriere som Dronning Margrethes hofmarskal.

Han kom til Sverige under besættelsen og sad som en slags edderkop med sit spind strakt ud over Europa med kontakter til de allierede, til det besatte Norge og sågar til slut også indirekte til Sovjet gennem madame Kollontay, som var Sovjets ambassadør i Stockholm. Hans bog om tiden, „Døren til den frie verden, 1939-1945“, er både spændende og oplysende.

Sven gik over i journalistikken og blev meget kendt for sine korrespondancer til Politiken fra mange lande. Han var i London under besættelsen og var en meget betydningsfuld del af Danmarks Stemme og en del af det der gjorde, at vi blev anerkendt som allierede.

De var begge dybt interesserede i og fascinerede af Knud Rasmussens arktiske ekspeditioner og ville med ud. De havde sammen året før, altså 1924, været med på Ejnar Mikkelsens betydningsfulde ekspedition til Scoresbysund på Østgrønland. De var, som det lader til at gå for de fleste der har været i nærkontakt med isen, blevet bidt af den „arktiske syge“, bidt af isen og dens verden. En dag da de kom til Jyllinge, fortalte de os, at de havde fået at vide, at Knud Rasmussen havde lejet beboelsen på vores nabogård, Silhøjgård.

Den stod tom, jorden var forpøget ud. Den lå fjernt fra alfarvej, meget smukt, helt nede ved fjorden omgivet af strandenge.

Vore marker stødte sammen, en markvej førte derned. De sagde, at jeg måtte absolut sørge for at lære ham at kende. Det var i slutningen af maj, de kom med denne eventyrlige nyhed midt i vores landlige færden. Nogle dage efter hørte vi så, at nu var det sket. Jeg gav mig til at spekulere over, hvordan jeg kunne motivere en henvendelse.

Det var den nye opfindelse, radioen, der blev mit påskud. Herbert var meget optaget af denne nye teknik, eksperimenterere-

de med den og havde selv bygget en modtager, så vi kunne høre radio. Jeg aner ikke hvorfra, eller hvad det var, det interesserede mig ikke.

Men folk var jo optagede af det, så jeg tog vognen og kørte ned ad den lange markvej og ind på gårdspladsen. Det var dengang usædvanligt at komme tøffende, så der kom straks nogen ud. Og ud kom Knud.

Der stod han i den hvide anorak med det sorte hår, indianerprofilen og de stærke dybblå øjne. Vi så på hinanden og det blev vi ved med. Hvad jeg fik sagt er forsvundet, men nu kom vi hos hinanden. På gårdspladsen stod Ruth og Tom, (Tom Kristensen og Ruth Lange), flere grønlandere, blandt dem Arnurulunguak, kvinden der havde gjort hele den store rejse med Knud og hans mænd, havde syet deres skindtøj og sørget for alt det, som kun kvinder kan. Der var Jacob Grønlæ-ænder og den kønne unge Mitek. Disse sorthårede mørklødede lavstammede mennesker midt i vores grønne land. Og mellem dem de to langbenede, langlemmede mennesker Ruth og Tom. Ruth der kom til at indgå i resten af mit liv og Tom i en lang årrække. Begge repræsenterede en ny verden for mig, udvidede mit syn, skabte på visse punkter lidt klarhed og på andre en stor og vild forvirring. De udvidede mit sind.

Knud havde to sekretærer til at skrive for sig, stenografere efter diktat.

Jeg havde i dette år en dygtig ung pige, en gårdmandsdatter fra Måløv. Jeg ammede ikke mere, så jeg kunne fare omkring, som jeg ville. Og det gjorde jeg.

Knud havde fået indrettet et lille arbejdsværelse på loftet. Der sad han og dikterede. Sad er nu ikke ordet, for han vandrede frem og tilbage, når den ene sekretær blev træt, tog den anden over. I timevis.

Vi var dødeligt forelskede i hinanden, besat, som noget uafvendeligt. Somme tider sendte han bud efter mig med besked om,

at jeg måtte komme straks, han kunne ikke fortælle, når jeg ikke var der.

Så beskikkede jeg mit hus for nogle timer, bad den søde Ellen om at passe på Lip og sprang af sted ned ad markvejen.

Den eneste adgang til loftskammeret var ad en hønsestige, så der kom ikke uønskede personer. Jeg blev anbragt på isbjørneskindet på briksen. Så stod han og så lidt på mig, strøg mig over kinden og sagde, at jeg skulle være en god pige. Det var nemt, når jeg lå og så på ham og hørte hans dybe levende stemme fortælle om det ufattelige, deroppe i isen.

Herbert var meget borte, han havde fået sig en veninde, der lå i sommerhus i Nordsjælland. Et par gange kørte jeg ham derop, så havde jeg vognen for mig selv. Jeg havde jo tidligere på foråret sagt til ham, at jeg ville skilles. Vi delte bord, når vi var der, men ikke mere seng eller sovekammer.

Knud og jeg lod hånt om omverdenens dom, vi glemte den. Vi var dagligt sammen til ud på morgenstunden, så vandrede jeg hjem til Lip.

Han tog mig rundt til sine venner, jeg skulle være med i hans liv, jeg følte mig betydningsfuld. En dag tog han mig med på hospitalsbesøg til Peter Freuchen, som havde fået amputeret det ene ben efter forfrysninger på ekspeditionen. Han præsenterede mig: „Det er Musse, hende skal du være bange for, hun er stærk, som et vejr.“

Kan man ønske sig mere, når man er tyve år. Det blev jeg den sommer 25. juni. Knud var blevet enogfyrre i begyndelsen af samme måned. Min fødselsdag var festlig, mit store brede spisebord var trukket ud, vi sad femten omkring det i spisestuen med de tre fag vinduer til haven og udsigten over fjorden.

Der var Knud, Ruth, Tom, Ebbe, Sven, hans søster Ellen, Helge Bangsted, Emmy Langberg, Knuds trofaste sekretær og ledsager på hans sidste rejser, som blev med fly. Anette Jacoby, senere Winding, og selvfølgelig min elskede mor med Lip på

skødet. Og de dejlige grønlændere. Der blev spist og drukket og skålet med den fuldkomne ægte munterhed og glæde, som fulgte i Knuds spor.

Han gav mig sin store bog „Grønland langs Polhavet“. Anden Thuleekspedition 1916-18.

Dedikationen lyder:

*Kære Musse. Modtag på din tyveaarige
Fødselsdag denne Bog –
uden Forpligtelse til at læse
den, – men kun som en oprigtig Hyldest til din
Ungdom og din Livsglæde.*

Jyllinge d. 25. Juni 1925

Knud

a.b.c.d.e.f.g.h.i.k.l.m. ...

Der blev drukket ret bravt, både ude og hjemme, jeg var ikke nem at drikke under bordet. En aften i Jyllinge, hos mig, sad Knud, Sven og jeg omkring en flaske whisky, som langsomt tømtes ved retfærdig fordeling. Disse to mænd, der så ud som kom de fra en glemt verden, Knud med sit eskimoiske indianeransigt, Sven med fysiognomi som en Gargouille på Notre-Dame i Paris. Sven var helt optaget af at få fiduser, som kunne bringe ham med ud på en ekspedition. De snakkede og snakkede. Efterhånden gik snakken over til, at de skiftevis rejste sig højtideligt og holdt tale for hinanden og Grønlandsisen. Efter en tid tav de og hang sløve i stolene, gled langsomt ned på gulvet og sov, medens jeg sad nøgtern, overbærende og smilende. Hvor var de rørende.

Jeg kørte meget for Knud, til møder i København eller til

venner rundt omkring. Vi besøgte engang en præstegård, den der var den egentlige model for Jul i Nøddebo Præstegård. Det er den der bærer navnet nemlig ikke. Det var en ven eller slægtning, der havde boet på Grønland. De tog det som den naturligste ting af verden, at han kom kørende med mig.

Engang på vej mod byen ude på Frederikssundsvej punkterede vi. Jeg stod roligt ud, satte dunkraften under og skiftede hjul. Han vidste ikke, hvor han skulle gøre af sig selv, følte sig deklaseret og sagde, „du skal nok komme til at køre i hundeslæde med mig“. Ak, ak.

I København soldede vi også med forskellige, blandt andet Andreas Vinding, Knuds gode gamle ven, vi er fotograferet sammen, vi tre ude ved Røde Port, på vej til Dyrehavsbakken. Engang da Andreas og jeg var alene og gik med hinanden under armen, sagde han: „Du får aldrig skilt Knud og Dagmar.“ Jeg havde ikke tænkt tanken, men kunne ikke rigtig lide, at han sagde det.

Knud og jeg gik af og til i Adlon som afslutning på en travl dag og dansede vores mærkelige danse. Når vi kom, slog kapelmesteren af og intonerede vores yndlingsmelodi. Snart gjorde han det også, hvis jeg kom alene.

En dag da jeg kørte til byen for Knud, skulle han hente noget i hjemmet i Amaliegade. Familien var på landet, hvad der måske gjorde det yderligere trist. En større kontrast kan næppe tænkes. Fornemt, stilfuldt, som jeg erindrere det, med hvidlakeret spisestue med forgyldning. Han så helt forkert ud. Det syntes jeg nu også, han gjorde sammen med Dagmar, for ikke at tale om, når han optrådte i kjole og hvidt. Det så jeg ham i, da han holdt sit pragtfulde foredrag i Odd Fellow Palæets store sal, om den lange rejse fra 1920-24. Den jeg nu hørte ham fortælle oppe på loftet i Jyllinge.

Det var Knud i anorak, eskimoen Knud jeg elskede, den frie, stærke muntre, livsglædespredende og tolerante varme Knud,

som aldrig tålte, at der blev talt dårligt eller nedsættende om andre. Som altid fandt et eller andet positivt ved den, der blev rakket ned. „Ja, men han er da god til at spille grammofon.“ Vi havde jo moret os sammen.

Den officielle Knud, som måske lå lidt under for hyldest og æresbevisninger (hvem gør ikke det?) var mig fremmed. Men det kastede et eventyrligt skær, også over mig, hvor vi færdedes. Efterhånden også, når jeg viste mig alene. Når jeg passerede krydset mellem Kongens Nytorv og Bredgade stoppede betjenten den tværgående trafik og vinkede mig frem og gjorde honnør. Jeg var tyve år, stolt og sejrssikker, jeg blev set, jeg eksisterede, jeg var fri.

At jeg var naiv og uvidende, vidste jeg ikke. Men noget af denne sikkerhed forblev.

Hen i juli måned bad Dagmar indstændigt Knud om at flytte op til familien i Hundested. Hun vidste, lige så godt som jeg, at han havde haft mange små svinkeærinder i sit liv. Det vedkom ikke mig.

Men det med mig så åbenbart lidt for alvorligt ud, så nu krævede hun, at han afbrød forbindelsen, ellers ville hun gå sin vej med børnene. Det kunne han ikke lade ske. Jeg havde aldrig alvorligt tænkt i de baner, fremtid tænkte jeg ikke i, det var nutid, jeg levede. Vi sås nu kun sjældent og i dybeste hemmelighed, jeg ønskede jo ikke at gøre ham fortræd.

Engang mødtes vi en sen aften ved Fredensborg Slot. Vi gik ind i de dunkle alleer, blev liggende i græsset, elskede hinanden og hørte slottets klokke slå midnat.

Han sendte mig en hilsen med et billede af sig selv. Der stod, jeg ser så alvorlig ud, fordi jeg aldrig havde hørt klokken slå tolv i slotsparken.

Det var måske dengang han sagde til mig under blide kærtegn, Musse, du er som en grønlanderpige.

Den sidste gang vi så hinanden var på Slotskroen i Hillerød, hvor vi sov sammen til afsked. Ruth var med os, som anstands dame for ham og støtte for mig.

Vi fik morgenkaffe bragt op, var først alene, så kom Ruth ind. Vi sagde ikke meget, det var en håbløst unaturlig stemning. Ruth og jeg tog os sammen til at gå. Knud sad og så efter mig. Da jeg vendte mig om i den åbne dør sagde han: „Vil du ikke have et stykke wienerbrød?“ Det virkede så barokt, at Ruth og jeg brast i latter, jeg med tårerne strømmende hjælpeløst.

Der var sket et skred i min udvikling eller min bevidsthed om mig selv, skønt jeg stadig følte mig som en vildfarende i livet, som en der ikke passede nogen steder.

En tåget forestilling om at jeg skulle præstere noget. Jeg huskede Knuds ord til mig, da han advarede mig mod de kredse, hvor mænd beundrede mig og begærede mig: „De taler ikke smukt om kvinder.“

Vi brændte i lys lue i aftensolen, da han sagde: „Du er stærk som et vejr. Gå din egen vej de andres er ikke for dig.“

Kununguak

Kununguak Kununguak
vi mødtes i et glimt
ved glædens store gæstfri bord
som voksede i dine spor

Du lærte mig at se mig selv
og stole på mit eget værd
Kununguak Kununguak
vi mødtes i det store rum
hvor alt er sandt og uden lov
som skaber livets løgne
Kununguak Kununguak
jeg ser dig komme dansende
i somrens hvide anorak
med hårets sorte manke
og vilde trommedansertrin
i kreds om festens gave
Kununguak Kununguak
vi drømte om en slædefart
ud i din hvide verden
du stærke blide rejsende
snart er jeg også borte
den vide horisont vi så
er fjern som før
vort glimt
er lysår borte
Kununguak Kununguak

„Hundevagten“ 1984
Rosinante

Enlig mor

Hen i august 1925 forlod jeg Herbert og gården med min lille pige. Hans veninde rykkede ret hurtigt ind, var sikkert bedre egnet til det job end jeg. Hun var et par år ældre end han, jeg seks år yngre.

Det var ikke uden vemodige følelser jeg forlod stedet. De stærke naturoplevelser stod uforstyrret i mit sind.

Jeg står med armene om et stort træ, føler rødder vokse dybt under jorden, tærne spredes sender fine trævler overalt, hvor næring findes.

Kroppen glider ind i stammen armene vokser ud i grenene fingrene spredes i løvrige kviste drikker af skjulte kilder overrisles af himlens vande renses for mig selv.

Jeg skulle aldrig mere se kreaturerne vandre som silhouetter mod solnedgangen.

Men jubelen over at være fri var stærkest. Jeg rejste hjem til mine forældre, som nu boede i Toldbodgade. De tog kærligt og bekymrede mod deres lille skat og mig. Hun var da lige fyldt et år.

Hvor var jeg dog taknemmelig, hvor jeg nød hyggen og trygheden hos far og mor, den daglige rytme med morgenbord sammen med dem og mit barn, fars farvel når han gik ind på kontoret.

Hvordan initiativet til den juridiske skilsmisse kom, hvem der tog det, erindrer jeg ikke. Men mine samtaler med far husker jeg. Især den sidste inden vi gik hen til overretssagfører Werner, familien Hegels sagfører.

Vi stod inde i fars og mors soveværelse. I hver sin ende, så langt fra hinanden, som vi kunne komme, jeg med ryggen ud mod Nyhavn.

Han spurgte mig, om jeg havde stået i forhold til Knud. Hvor naivt. Jeg kunne blot svare ja. Han blev bleg og meget vred. Jeg husker ikke, hvad han sagde, men jeg husker, hvad jeg sagde: „Du og mor elskede også hinanden, uden at være gift.“ Aldrig har han set på mig med en sådan vrede, som da han vendte sig mod mig og sagde: „Hold mor og mig udenfor. Det vedkommer ikke dig.“

Det var grimt og hjerteløst af mig, jeg mente det ikke som en kritik, men som en appel om forståelse. Han sagde nogle nedværdigende ord om Knud, jeg blev bange for, at far ville opsøge ham. Jeg fortalte Knud det, som ilde berørt sagde, at han ville da gerne tale med far.

Jeg tror nu ikke, han var særlig stolt ved tanken, jeg var næsten på alder med hans døtre. Det skete ikke, havde heller ikke noget formål, vi vidste dog, at vore veje før eller siden ville skilles. Det skete få måneder efter.

Far var nødt til at deltage i skilsmisseforhandlingerne, fordi jeg ikke var myndig. Far var min formynder. Det var i en truende stemning vi vandrede derhen, og mødtes med Herbert, hans mor, stedfar og søster. Julie Hegel var død i foråret -25, ellers havde det nok været hende og betingelserne anderledes. På grund af at det var mig, der krævede skilsmisse, og stod som den skyldige part, stillede far ingen krav på mine vegne, og jeg sagde intet om, at Herbert det meste af sommeren havde boet hos sin veninde i Hornbæk. Tåbeligt ser det ud i dag. Jeg ville blot ud af det, væk og være mig selv.

Familien Hegel var vigtige klienter for Werner, alligevel varetog han mine interesser. Det var ikke faldet far, endsige mig, ind at medbringe vor egen sagfører. Herberts mor syntes ikke, jeg skulle have underholdsbidrag, men så talte Werner dunder til dem. Sagde at det ville være en skamplet på dem, med deres økonomiske baggrund, hvis de ikke gav mig et rimeligt underholdsbidrag.

Vi åbnede knap munden. Det blev til, at jeg skulle have 4.000 kroner om året og Lip 2.000 udbetalt af overformynderiet. Det lyder ikke af meget i dag, men det var en ret pæn årsindtægt for en familie dengang.

Vi skrev under.

Herbert og jeg havde overhovedet ikke drøftet det, heller ikke talt om hans egen såkaldte utroskab. Han har sikkert syntes, at jeg var fuldstændig tåbelig.

Det blev til seperation. Skilsmisse kunne søges efter to år. Det var en slags håndfæstning eller betinget dom. Hvis jeg ikke førte et sædeligt liv og opdrog mit barn forsvarligt, kunne man tage hende fra mig, såfremt min søster Ebba og Herberts søster, Alice Lorentzen, fandt det nødvendigt. Det var og er grotesk. At min søster var med gav mig en vis tryghed, hun ville aldrig være gået med til en sådan beslutning.

Utroligt at far, den altid nøgterne, fornuftige forretningsmand ikke havde engageret en sagfører til at varetage mine interesser, at han var så ydmyget over min handle måde, at han ikke kunne bruge sin forstand. Jeg elsker ham for det. Han har fremfor alt villet ud af det, vende det ryggen, ligesom jeg.

Da jeg for sidste gang så Jyllinge for at aftale afhentning af mine ejendele, var Herbert stærkt berørt af afskeden. Det kunne have kostet mig livet.

Vi stod i dagligstuen, da en hundehvalp kom løbende ind. Han blev fuldstændig rasende. Den havde han solgt, så den ville han fandeme ikke have rendende. Han for op og hentede sin altid ladte revolver og skød den lige ved siden af mig. Senere har jeg tænkt, at det nok var mig, han ville skyde. Dertil rakte modet ikke. I det halvandet år vi delte soveværelse, lå den ladte revolver i hans natbordsskuffe.

Jeg var aldrig bange for den. Hvorfor? Naivt eller en stærk intuitiv viden om, at han ikke ville bruge den mod mig. Vi

morede os af og til med at skyde til måls. Jeg var ikke helt ringe til det.

Jeg skulle nu prøve at finde en lejlighed til Lip og mig. Det var ikke nogen let sag. Man havde ikke ret til at flytte til København fra provinsen.

Det nærmeste jeg kunne finde var Dragør, som dengang lå langt borte. Man skulle med toget fra den lille Amagerbane station på Amagerbrogade og så slyngede sporet sig som Midgårdsormen fra landsby til landsby derude i køkkenurternes og tulipanernes land.

Jeg tror, der var elleve stationer inden man nåede Dragør. Lejligheden lå på Drogdensvej i et helt nyt hus med tre lejligheder, stuen, første sal og kvist. Jeg lejede førstesalen, en god lejlighed, fire værelser og kammer. Vel nok for stor, ikke mindst taget i betragtning at der var kakkelovne, man byggede åbenbart sådanne huse endnu i tyverne.

Jeg var vant til standarden så det tænkte jeg ikke særligt over. Vejen lå næsten helt ned til vandet, der var udsigt over sundet og Køge-Bugt, ingen huse overfor. De to andre lejligheder var endnu ikke udlejet.

Det var en smuk septemberdag jeg var derude, blomsterflor i haverne og mennesker. Da jeg flyttede derud, var det en mørk dyster novemberdag, alle de andre huse stod aflukkede, det viste sig at være sommerbeboelser. De to lejligheder i huset, hvor vi flyttede ind, stod stadig tomme.

Der flyttede vi ind Lip på et år, jeg på tyve.

Som nybagt mor dengang fik man professor Monrads bog om det spæde barns pleje. Man fik at vide, at det skulle have så megen ro som muligt og regelmæssighed. På ét punkt rettede jeg mig ikke efter det. Jeg var overbevist om, at der var noget i vejen med hende, når hun græd. Enten var hun sulten, tørstig, våd eller

havde ondt i maven. Så tog jeg hende op og vandrede op og ned ad gulvet med hende, nynnende vuggeviser, og det virkede næsten altid. Det har jeg siden gjort med mine børnebørn, altid med en dyb tilfredsstillelse ved at føle den lille krop mod min og ved at opleve den falde til ro i mine arme.

Mine primitive instinkter var stærke, og alligevel var jeg følelsesmæssigt så umoden. Dette mit første barn, så uindbudent, så umodent skabt, ikke barnet, men jeg i en totalt forvirret fase af mit liv. Utilgiveligt og uden bevidsthed om et barns behov, følelsesmæssige behov. Jeg var ikke blevet mor i min sjæl.

Jeg var glad for hende, syntes at hun var yndig, kær og pudsig. Jeg passede hende med mad, renlighed og omhu, samvittighedsfuldt. Vi var lænket til hinanden, alene som vi var.

Mor sagde ofte til mig, lige fra hun var spæd, du skal snakke med hende, når du pusler hende. Jeg havde intet sprog. Var stum. Jeg kunne løfte hende op, svinge hende rundt, få hende til at le. Jeg kunne synge kukkuk kukkuk faldera. Men snakke, nej.

Hun var en yndig lille lyslokket skabning, med meget store blå øjne og mørk ring om iris, som også mine andre døtre har og jeg selv. Jeg syntes hun skulle gøre, hvad der blev sagt, det som jeg ville have. Jeg forstod ikke, at hun ikke forstod ord, da hun var halvandet til to år. Hvor grusomt, jeg græder, når jeg skriver det, tåler ikke at se det nedskrevet. Men jeg må.

Da hun var et år, kunne hun rejse sig op og nå tingene, der stod til pynt rundt omkring. Jeg slog hende over fingrene, og hun så uforstående på mig med tårer i øjnene. Hun blev ved og blev ved med at tage dem, til hendes små hænder var helt røde. Hvor kunne jeg dog, hvorfor flyttede jeg ikke tingene uden for rækkevidde. Jeg lod hende sidde der alene på gulvet og må have troet, at hun tænkte over det. Hvor tåbeligt og koldt.

Naturligvis blev hun trodsig og voldsom, og jeg vidste ikke, hvad jeg skulle gøre. Jeg havde selv været et blidt og føjeligt barn og troede, at sådan skulle børn være.

Jeg var måske også bange for, at man skulle sige, jeg ikke kunne opdrage mit barn. Jeg, et forargelsens tegn, så ung, fraskilt og havde haft en berømt mand som elsker.

Hvor kunne jeg, jeg behandlede hende som et sødt lille dyr, som jeg var nødt til at opdrage, dressere.

Samtidig var jeg meget kærlig, et selvmodsigende uforståeligt mønster at forholde sig til. Trøstede hende, hvis hun faldt eller havde ondt, lod hende aldrig være alene, forlangte ikke urimeligheder som at spise op eller blive siddende pænt ved bordet, til de voksne var færdige, læste små historier og sang børnesange for hende. Men min sjæl var kaotisk, længtes efter kærlighed og elskov, sad alene om aftenen og så ud over vandet derude i Dragør, så ikke min egen vej.

Det var som at bo på et stort skib i rum sø uden ror.

Jeg var ikke bange, min smukke schæferhund Mimmi var en betryggelse; ingen kunne komme i nærheden af Lip eller mig. Men jeg var ikke klar over, at Mimmi skulle have mere motion. Ude på landet havde det ikke været noget problem. Jeg vidste heller ikke, at den dressur, den havde fået af politimanden, vi købte den af, skulle holdes ved lige.

Nu, da Lip kravlede og stolprede rundt på gulvet og ville røre ved den, begyndte den at knurre ad hende og vise tænder. Den var stærk og en dag, da der kom et bud ved døren, sled den sig løs og stak af. Det fik følger i form af et kuld henrivende hvalpe, som kom til verden en dag i Toldbodgade.

Vi måtte anbringe mor og børn i badekarret. Jeg blev klar over, at jeg både af den ene og den anden grund måtte afskaffe den. Jeg måtte med sorg i sind køre ud på Landbohøjskolen og lade den samlede familie aflive.

Ude i Dragør i min „flydende“ bolig genoptog jeg klaverspillet, som jeg ikke helt havde forsømt i Jyllinge. Der havde jeg fået timer hos Johannes Viggo Pedersen, som jeg kendte fra mine gode venner Thorolf Pedersens kone og børn.

Herude i Dragør havde jeg fundet en ganske ung pige til at tage sig af Lip nogle timer daglig. Så kunne jeg øve mig og tage til byen til timerne og samtidig besøge Ruth og Tom en gang imellem.

Mine forestillinger om, hvad mit spil skulle føre til, var tågede. Jeg ville bare spille, lære at beherske teknikken, så der kom musik ud af mine hænder, toner som skulle give mine følelser mæle. Alt efter resultatet troede jeg på mine evner eller fortvivlede over min talentløshed.

Det var et ensomt liv derude alene med Lip, kun afbrudt af klavertimerne, besøgene i Toldbodgade eller hos Ruth og Tom i Istedgade.

Herbert besøgte mig kun en eneste gang, en aften uanmeldt, let bedugget, sammen med et par venner, som jeg ikke kendte. Han gav sig knap tid til at se på vores sovende barn. Forsvandt ud af mit liv. Og af hendes. Han spurgte aldrig til hende, sendte hende ikke en gave. Heller ikke den rige familie bekymrede sig om hende.

Blandt de få ting jeg tog med mig ude fra gården, udover møbler til vores hjem, var et par, efter mine forhold, værdifulde smykker, som jeg havde fået af Julie Hegel. Det var smukke ting. Især en af dem, en ring, som bestod af fire platinringe, der samledes på indersiden af hånden og spredte sig ud på ydersiden, med fire brillanter på hver af de otte grene. De blev holdt fast af en tværgående gren med en stor safir i midten og en brillant på hver side.

Det var skønheden ved den jeg holdt af, den var ikke forbundet med tilknytning til mennesker. Den var købt ved en auktion over en af de russiske fyrstinders ting, efter deres flugt fra revolutionen.

Jeg havde mine smykker i en lille læderæske inddelt i rum. Den stod fremme på mit toiletbord. Det faldt mig ikke ind, at den kunne blive stjålet, eller at ting fra den kunne blive det. En dag da

jeg ville tage den ring på, var den væk.

Der havde ikke været andre i lejligheden end den lille barnepige. Hun nægtede, at hun nogen sinde havde set den. Jeg nænnede ikke at melde det til politiet. Hun var den ældste af en børneflokk, hvor moderen var med til at opretholde hjemmet ved at gå ud og vaske for folk.

Jeg ved ikke om det blev godt eller skidt for pigen, at jeg ikke gjorde noget ved det.

Kontrasten mellem den kostbare ring, den rige familie der havde givet mig den, og fattigdommen på den anden side, afgjorde sagen for mig.

Endnu en kostbar ring gik også til. En smuk enkel platinlænke med én stor brillant tabte jeg en dag, da jeg var på besøg hos en bekendt, der boede i nærheden af Skovgård.

Så var der ikke mere tilbage af pragten. Jeg følte det som en skæbne, at ting fra den tid forsvandt.

Da Lip var to år, forlod vi Dragør, med de hyggelige små gader, nydelige lave huse og gæssenes snadren.

Vi flyttede til Valby, det var en tak nærmere far og mor og mine få venner. Kredsen var skrumpet ind efter skilsmissen, der var ikke mere en gård med gæsteværelser, bil og muntert liv. Jeg havde egentlig heller ikke knyttet mig nær til nogen andre end Ruth og så havde jeg selvfølgelig min kære barndoms-hjerterevende Hanne, som blev elev på Dronning Louises Børnehospital i de år.

Først sent, for sent, forstod jeg, at jeg beskæftigede mig alt for lidt med min lille pige. Jeg tror jeg var kærlig og omhyggelig, men jeg opfattede nok min opgave som mor ligesom jeg opfattede det at passe min hund, mine potteplanter og de andre dyr jeg havde passet. Mad, renlighed, kærtegn, kropslig nærhed var mig naturligt. Børnepsykologi havde jeg aldrig hørt om, så lidt som om anden form for psykologi.

Jeg var ikke til stede. Kun når jeg sad ved mit flygel eller læste

noget, der fangede mig, var jeg helt til stede. Eller, så var jeg der måske heller ikke. Opslugt.

Hun har tullet rundt i *sin* ensomhed, jeg i min.

I Valby fik vi en rar og hyggelig lejlighed i en mindre villa, hvor ejerens familie boede i stuen og vi fik første sal. Der var tre værelser og kammer og en stor god altan. Den viste sig at være betingelsen for, at vi kunne flytte ind. Jeg havde ikke tænkt på at mit flygel ikke kunne komme op ad den stejle, snoede trappe, så dér stod vi. Det var som altid folk fra det gamle flyttefirma Adam. De måtte ringe til firmaet, tage flyglet med sig hjem og komme igen næste dag med talje-hejsetræk. Det meget store instrument, den såkaldte salonmodel af flyttemændene kaldet halvkoncerter, blev pakket ind i vattæpper og hejset op ad to stærke bjælker til altanen.

Det var en rar hyggelig jævn familie, der havde huset, og de havde også en stor skolepige, der godt ville være barnepige et par timer hver eftermiddag.

Stedet lå ved den yderste ende af Valby Langgade, lige ved sporvognens endestation. Sekseren. Tæt ved Damhussøen, så vore spadsereture gik oftest den vej. Lip var dygtig til at gå og var ellers i promenadevogn, når vi var derhenne og fodre ænder og svaner og alt hvad der fandtes. Og jeg så ud over søen. Den var stor, det tog mig en time at gå rundt om den, og vi nød det.

En vinterdag da vi nærmede os søen, kom der mærkelige uvirkelige klange dernedefra. Da vi kom helt derhen, så vi, at det var isstykkerne fra den tynde opbrudte is, der spillede sammen med vinden og vandet som en særlig slags harpe. En sfærernes musik, jeg følte mig som en stump is, der spillede med.

Det er aldrig hændt mig siden.

Ved nytårstid, da jeg havde boet i Valby nogle måneder, skrev jeg til min yndlingskusine, Gerda, datter af min farbror Christian Suenson. Han havde i en årrække det nydelige lille gods Bre-

deshave, som ligger ned til Præstø Bugt. Kun skilt fra den af landevejen mellem Faxe og Præstø. Alleen skråner opad mod hovedbygningen, en ret beskeden bygning, enkel og hvid, var den i min barndom. Ved det højre hjørne af alleen og landevejen lå et lille gammelt, og i min erindring noget forfaldent hus, som man fortalte, at Carit Etlars Gøngehøvding og Kulsoen havde boet i. Herligt. Over for alleen gik stien gennem sivene ned til bådebroen, hvor den fladbundede båd lå bundet, som vi stagede os over til badehuset i. På dette romantiske sted tilbragte jeg sommerferierne efter morfars og min barndoms død.

Jeg spurgte hende, om hun kunne tænke sig at bo sammen med Lip og mig et halvt års tid. Det ville hun gerne, så nu var vi tre. Vi havde det godt med hinanden. Gerda var en kærlig sjæl og er det stadig, så nu var jeg helt tryk for Lip, og jeg kunne selv bevæge mig mere ud også om aftenen. Vi delte husførelsen mellem os, dog sådan at Gerda for en beskeden løn tog det meste. Hun var dygtigere til madlavning, sådan som jeg husker det og i det hele taget ferm med sine hænder. Vi morede os sådan over Lip, når hun sad der i sin høje stol ved måltiderne og ofte efterlignede vore vaner. Gerda indtog en bestemt stilling, når vi var færdige med at spise. Hun satte albuen på bordet og hånden under hagen med pegefingern op ad kinden, de andre bøjet ind under. Den lille toårige gjorde ligesådan, og det så så komisk ud med den lille arm, de buttede hænder og den runde kind, helt alvorligt.

Øve mig kunne jeg nu, alt hvad jeg orkede.

Tidligt på foråret fik jeg fat i en stor trækasse, som jeg fyldte med jord og anbragte ude på altanen. Og så blev der plantet og sået, et stykke hønsetråd sat op, så latyrus og nasturtier kunne klatre, og det gjorde de. Det blev en hel lille have, Lip fik sit eget hjørne. Jeg har det kæreste billede af hende med de lyse lokker indrammet af blomsterne. Jeg spillede stadig hos Johannes Viggo Pedersen, – kaldet Ais –, som nu boede i et af de huse, der

indrammer pladsen omkring Grundtvigskirken.

Jeg syntes, det gik ret pænt fremad med mit spil, men dog ikke tilfredsstillende. Ais var ikke nogen inspirerende lærer. Jeg havde snakket om det nogle gange blandt andet engang, da jeg besøgte Karen Thorolf ude i Jægersborg sammen med mor. Jeg kom en del i hjemmet der og spillede ofte for dem. Hendes datter, Gerda, dansede, hun havde boet sammen med moderen et halvt år i Paris for at videreføre balletstudierne der. De havde omgædes forskellige musikstuderende og fået indtryk af, at professor Philip ved konservatoriet var en anerkendt og skattet lærer, og de mente, at det i det hele taget ville være godt for mig at studere under helt andre forhold. Det lød meget besnærende. Mine forældre syntes, at det måske var en god idé og sagde, at Lip kunne bo hos dem det halve år, jeg kunne forestille mig.

Hen på foråret 1927 besluttede jeg, at jeg ville rejse derned til oktober. Jeg ville leje min lejlighed ud så længe.

Poesiens univers

Jeg kom stadig meget inde hos Ruth og Tom. Broderen Ib Lange kendte jeg, så ham af og til i det første år, efter jeg var flyttet indad. Per havde jeg aldrig set. Ruth havde fortalt mig om ham og en dag viste hun mig hans nyudkomne digte, samlingen „Kaos og Stjernen“.

Jeg sad i en af de store gæstfrie rokokostole, som Ruth havde fået af sin far, Sven Lange, efter at hun og Tom var flyttet ind i Istedgade. Poesien strømmede ind i min sjæl, det var en ny, en udvidende følelse, som jeg ikke havde oplevet før. Jeg havde ikke læst meget lyrik. Ikke meget andet end „Hjortens Flugt“, som jeg fik af mor til min konfirmation indbundet i rødt skind med guldsnit og en kassette beklædt med yndefuldt blomsterstribet papir. Af min egen tids lyrik kendte jeg kun Toms første, vistnok „Fribytterdrømme“ og Emil Bønnelyckes første digte. Jeg kunne godt lide dem, men de havde ikke grebet mig. Nu var jeg prisgivet.

Jeg spurgte Ruth, om hun ville præsentere Per for mig, men hun var undvigende.

Et par måneder efter, da hun skulle komme ud til min toogtyveårs fødselsdag, ringede hun og spurgte, om hun måtte tage Per med. Hjertet røg op i halsen og jeg sagde ja. Og så kom hun dér en kølig sommerdag med ham. Jeg kunne knap sige et ord. Men Ruth og jeg kunne jo snakke og Per sagde lidt. Indimellem. Dette sky menneske, høj slank med de mest graciøst kejtede bevægelser, der findes, et stort smukt hoved med store gråblå øjne, lange mørke vipper, lyst stort bølget hår over den utrolige pande. Og så den følsomme mund, der kunne se så stædige ud.

Da det blev aften tog Ruth hjem til Tom og sønnen Toth på tre år. Per blev. Vi havde set lidt på hinanden, snakket stille sammen, jeg husker ikke, om jeg spillede for ham. Tror det næppe, det har jeg ikke turdet. Jeg havde puttet Lip, og Gerda var gået i seng. Jeg havde ikke nogen ekstra sengeplads. Per foldede de lange lemmer sammen som en tommestok, lå som i en æske i min lille topersoners kaminsofa, nyligt erhvervet hos Lysberg, Hansen & Terp. Lyslilla silke. Per har sikkert fundet den gyselig, det var nu heller ikke min favoritfarve, men de havde den ikke anderledes. Det blev der rådet bod på senere.

Jeg gik ind i mit soveværelse, lukkede døren og gik i seng. Lip sov trygt ovre i sin lille seng. Jeg erindrer ikke, at jeg sov. Men at Per og jeg stod op, ja, han havde ikke været af tøj. Klokkeren har vel været fem, de andre, Lip og Gerda, sov. Vi tog hinanden i hånden og svævede hen til Damhussøen i morgensolens dis. Per havde altid en svævende gang, jeg ventede når som helst at se ham forsvinde, svingende, flygtende bevægelser.

På hjemvejen fik vi en slags fodfæste og drak kaffe med morgenbrød med de andre.

Han må være gået på et tidspunkt, men strømmen var ikke afbrudt. Jeg erindrer os som pendlende mellem min lejlighed og Sven og Mimi Langes sommerstøvede bolig oppe under taget på Gl. Kongevej hele den sommer.

Somme tider tog jeg ind til far og mor i Toldbodgade og afleverede Lip, og så gik vi lange ture rundt i byen og parkerne. Gik, det må vi jo have gjort, jeg følte ikke at vi rørte jorden. En dag nede på Kastelsvolden sad vi på en bænk i solen. Han trak „Kaos og Stjernen“ op af lommen og gav mig den. Jeg havde mit fotoapparat med og han tog et billede af mig med den i hånden. Et smukt billede. Stadig bevægende for mig at se det.

Men jeg havde jo planlagt at rejse til Paris. Det føltes helt forkert. Han sagde, hvor kan du det, nu jeg lige har fundet dig. Hvad skulle jeg gøre, hvad skulle vi gøre, en fremtid tænkte ingen

af os på, vi var bare.

Vi var ikke så sjældent sammen med Ruth. De to stod hinanden meget nær. De havde en særlig tone, det var så vigtigt, hvad de sagde til hinanden, følte jeg, det var som noget, jeg skulle have vidst, det var en fejltagelse, at jeg ikke altid havde været delagtig. Men jeg blev det. Lidt. Vi havde det så let, vi gled over i en blidt ironisk tonart og ud af den igen, sommerfuglelet omkring, uden at jeg ved, hvad vi sagde til hinanden eller talte om. Et let slør svæver foran kulisserne, ordene og stemmerne.

I det uheldsvangre langeske hjem slap vi vores elskov løs, Eros svævede over os, omringede os som en dragt. Men der var en ængstelse i os begge for, at noget skulle gå i stykker.

Jeg var fortrolig med min krop, han var ikke fortrolig med krop. Han blev skræmt ved berøring af kønnet, berøring med hænder.

Trods dette var jeg lykkelig og følte noget i mig selv fuldbyrdes, blot ved de følsomme hænder, undersøgende, disse formende hænder gjorde mig til et kunstværk.

Jeg tror han vidste, at der manglede noget, et element i udløsningens fulde opfyldelse. Men han sagde ikke noget og jeg var bange for at tale, når han var så sky og trak sig langt bort, hvis jeg ville føle hans køn eller betragte ham.

Kun efter elskovsaktens afslutning kunne jeg stille holde om hans frugtbare sten og sige, at de var utrolige. Sådan gik disse indiviellsens måneder.

Ruth som den ængstelige, følsomme deltager og samværrets blomst, hun, den eksotiske plante, en ukendt model for Giacometti med ansigt som en stedmoderblomst.

Jeg spurgte hende engang, hvorfor hun havde tøvet med at præsentere Per og mig for hinanden. Hun svarede: „Jeg vidste, hvordan det ville gå.“

Godt nok havde Per et sted at bo, dér i den dystre lejlighed, men ingen havde tænkt på, at han skulle have noget at spise.

„Kaos og Stjernen“, som blev hævet til skyerne af den samlede anmelderskare, gav næppe ret mange penge, så hans tilflugt var købmanden, som lod til at være vant til, at familien tog på kridt.

Per har næppe syntes det var behageligt. I disse måneder kunne han somme tider spise hos Ruth, hvis hun var i byen. Hun boede meget af sommeren hos forældrene i deres gode hus i Saltrup, sammen med Toth. Og hos mig kunne han spise, når han ville.

Han klagede ikke, omtalte altid denne verdens besværligheder med humor, som vel ofte dækkede over en afmagt over for livets ubønhørighed.

Jeg turde ikke give ham penge, var bange for, at han skulle føle sig ussel. Hvor var vi dog, hver på sin måde, uegnede til at træde ud i realiteternes verden.

Vi var lidt triste over at skulle skilles, men det var også en lille smule romantisk at rejse fra sin elskede, at skulle længes, sådan følte han det, kan jeg se i et af hans breve til Paris. Tåbelige unge mennesker der lige møder en stor lykke, og så fryder sig over smerten.

Hans blanding af reservation, sårbarhed og en, for andre tror jeg, skjult arrogance med solstrejf af en smertelig ømhed, dirrede omkring mig.

Bristefærdig som krystal ved en forkert tone var vores samvær.

Første oktober rejste jeg så. Den lange togrejse til Paris uden sovevogn, jeg tror det tog tredive timer. Jeg var så heldig gennem Gerda Thorolf at have fået en rejseledsager, balletdanseren Birger Bartholin, som studerede i Paris. Så følte jeg mig ikke helt så fortabt på denne min første udenlandsrejse alene. Han fik sat mig i en taxi på Gare du Nord, da vi i skumringen kom dertil og jeg kom velbeholden til Boulevard Montparnasse. Min søster Ebba havde et par år før boet hos familien Masson, da hun gik på Sorbonne, der skulle jeg nu bo. Også hendes studenterkammerat, Michala Weis, havde boet der. Michala var søster til min

tidlige ungdoms elskede Ernst.

Madame var lille og mørk, med sort glat hår, kortklippet og friseret, så hendes skarpe træk trådte klart frem. Mørke øjne og lidt mørk i huden.

Sønnen André var mørk som madame. Han var kunstmaler og blev en ret kendt maler, har for mange år siden også udstillet i Danmark.

Jeg havde et dejligt værelse med altan ud mod Boulevarden. Her kunne madame og jeg, langt hen i oktober sidde og drikke kaffe, medens jeg fik lært at tale lidt fransk og samtidig sad og så ned på den myldrende trafik her oppe fra sjette sal.

I den kedelige salon stod et ikke ret godt klaver, som jeg øvede på. Jeg havde opsøgt professor Philip, som desværre ikke kunne tage flere elever, men henviste mig til en yngre kollega ved konservatoriet. Hun, mademoiselle Herrenschmidt, var høj og blond og det var jo helt forkert, når man nu var i Paris.

Jeg kunne endnu ikke noget fransk, vi måtte klare os med engelsk. Hun var udmærket og førte mig ind i fransk musik, som jeg aldrig før havde hørt. Jeg spillede Debussy og Ravel, det var en ny toneverden for mig. Hun var overrasket over, hvor let jeg tog den til mig.

Hun syntes i det hele taget, at jeg gjorde gode fremskridt. Jeg spillede naturligvis en masse øvelses- og etudestof. Det var dagens begyndelse. Et par timer. Om eftermiddagen værkerne, som jeg skulle bruge min kunnen og viden på. Det var en stor glæde at mærke hvert skridt det gik fremad. Inden jeg nåede så langt i min færden, havde jeg den allerførste dag besluttet, at jeg ville vove mig ud i den store by. Min søster havde givet mig sit kort over Paris med, så nu var det om at komme i gang. Jeg gik ned til den nærmeste metrostation, kiggede på kortet med alle stationerne og besluttede at køre ind til centrum. Jeg ville se Place de l'Etoile og Triumfbuen. Jeg troede, at jeg steg ind i det rette tog, som jeg knap var kommet ind i, før det fór af sted. Jeg prøvede at følge

stationsnavnene, men så var det kørt igen inden jeg havde opfattet det. Jeg fik efterhånden fornemmelsen af, at der ikke var ét af de navne, som jeg mente vi skulle passere, så jeg stod parat ved døren og sprang ud. Gik op på gaden, fandt en bænk og tog kortet frem. Jeg så på navnene omkring mig, fandt ud af hvor jeg var og begav mig til fods tilbage. Jeg gik nok en times tid, men så fik jeg da set lidt af byen.

Samtidig med at jeg begyndte klaverspillet, begyndte jeg at tage timer hos en lærerinde i fransk, som min klaverlærerinde anbefalede mig. Hun foreslog mig at købe en undervisningsbog for engelsktalende, så det gik godt.

Jeg kom ret hurtigt efter det, så jeg klarede mig i butikker og snakkede meget med madame Masson. Nu vovede jeg mig også alene hen på la Coupole og la Rotonde, de to gamle kendte cafeer, som vist alle besøgte, når de kom til Paris. Jeg kunne ikke bare sidde der om aftenen på mit gode men kedelige værelse eller i salonen og snakke med madame eller datteren Mireille, selv om også en del tid blev brugt til at skrive lange breve til dem derhjemme. Indvævet i alt hvad jeg gjorde, og alt hvad jeg så, var tanken på Per, brevene der altid gjorde mig glad eller urolig. Glad hvis han skrev længselsfulde ord, urolig, hvis jeg syntes han blot skrev om dagligdagsting. Brevene som enten kom dumpende lige efter hinanden eller lod vente alt for længe på sig.

Dengang troede jeg, at alt, hvad der stod, på en eller anden måde var knyttet til mig eller os, at fjernhed betød, at nu elskede han mig ikke mere, at tavshed betød, at han ikke tænkte på mig. At det kunne være arbejdet med den digteriske skabelsesproces faldt mig ikke ind. Det var ham og mig, der var min skrøbelige verden, gik den i stykker var jeg fortabt. Ensom. Uden nogen at elske.

Jeg var nok heller ikke begavet nok og poetisk nok for ham, hvad skulle jeg gøre.

Rige og lidenskabsfyldte oplevelser fik jeg gennem al den store musik.

Mange af tidens store pianister, som endnu ikke havde besøgt København. Den russiske Brailowsky, den franske så sensitivt følsomme Cortot, både som solist og i den berømte trio med Casals og Thibeaud. Jeg hørte disse store kunstnere spille den musik, som min mor havde spundet ind i mit sind. Jeg fik bekræftet hvilken kunstner hun var og kunne være blevet.

Det var langt fra altid, der var siddeplads. Når man var blevet træt af at stå op bag ved bageste række satte man sig på gulvet med ryggen mod væggen. Men så mistede man jo synet af orkestret, af musikernes og dirigentens bevægelser, som siger så meget om deres koncentration. Det er muligt, at jeg lyttede mere intenst dernede i mørket, skønt det for mig altid har været med til at forøge opfattelsen, at se det blive til.

Jeg havde egentlig bestemt at blive dernede i julen. Af økonomiske grunde. Men da julen nærmede sig, blev jeg overfaldet af længsel efter dem derhjemme. Jeg skrev til far, om han ville hæve penge til rejsen på min bankbog og sende mig en check. Det var nær ved at blive en kostbar affære. Checken kom som aftalt, og jeg gik i banken efter beløbet. Jeg havde travlt, skyndte mig af sted og opdagede, da jeg ville købe billetten, at jeg havde ladet pengene ligge ved kassen i banken. Jeg blev panikslagen, det var regnvejr, jeg fór af sted i løb ud foran en bus, som jeg ikke havde set sætte i gang. Jeg gled, faldt i pløret medens folk råbte og skreg og chaufføren skældte ud. Op igen og i løb videre hen til banken, lige inden den lukkede. Pengene var der, personalet så overbærende og medfølende på det forvirrede kvindfolk. Julen var reddet.

Jeg rejste hjem, den koldeste togrejse jeg nogen sinde har været på. Allerede i Paris begyndte det at sne, og undervejs frøs det, så gardinet i kupeen frøs fast til vinduet. Men hjem kom jeg og blev modtaget på hovedbanegården af far, mor og min yndige lille

Lip, som havde frakke og filtkyse på, som jeg havde sendt fra den elegante by. Jeg blev så lykkelig, så jeg lagde mig på knæ midt på perronen og omfavnede hende. Og så far og mor. Hvilken rigdom at komme hjem til. Der er alt for mange nuancer i et sind.

Dagen efter kom Per. Vi gik igen sammen i byens gader, vandrede eller kørte med sporvogn og strøgbusserne, vi mødtes, vi elskede, og igen var jeg for lidt sammen med Lip. Hun savnede mig ikke, hun var lykkelig i Toldbodgade, men jeg led af samvittighedskvaler. Hun blev syg med en let influenza, og jeg sad hos hende på sengekanten i fars og mors soveværelse og legede komme fremmede med et lille porcelænsstel, jeg havde givet hende. Nogle aftener var jeg hjemme hos far og mor, og det var, som altid, varmt og godt, men de fleste, tror jeg, blev tilbragt hos Per i det håbløse værelse på Carl Bernhardsvej. Vi så ikke meget på det, og sent om aftenen vandrede vi så den lange vej tilbage gennem byen og sagde godnat ved gadedøren.

Et par dage efter nytår rejste jeg tilbage.

Jeg var blevet træt af at bo hos Massons. Altid at være under opsigt ved hjælp af conciergen, som skulle lukke mig ind, når jeg kom hjem og sikkert rapporterede til madame. Ganske vist gik jeg nu ud sammen med en dansk pige, men dog også alene. Hvis jeg nu havde lyst. Og det havde jeg, når jeg følte, at Per havde glemte mig.

Jeg flyttede hen på et lille hotel Garni i Rue Royer Collard nær Luxembourg. Det var stadig latinerkvarteret, jeg følte mig hjemme i. Det var et ret godt værelse med plads til det lejede klaver og en lille kogeniche til mine enkle måltider. Jeg gik ofte ud og spiste på en af de mange små billige restauranter, især en i samme gade, som hed café Russe, hvor tre musikere spillede balalaika og sang deres hjemlands vemodige sange. Det mættede – brød var der nok af.

I den smalle Rue Royer Collard kørte der tidligt om for-

middagen høje hestetrukne kærre med varer til de lokale butikker og cafeer.

Om natten kørte der rigtige små godstog med lokomotiv for på Boulevard Michel, ude fra hallerne med forsyninger til den store by, de kørte på sporvognsskinnerne. Det så jeg, hvis jeg kom sent hjem og havde hængt på la Rotonde eller la Coupole.

På samme tid har Simone de Beauvoir siddet der og skrevet opgaver eller tanker over tidens store spørgsmål. Det har måske været med til at lægge grunden til hendes videre udvikling og forfatterskab. Mærkeligt for mig at tænke på, nu hvor jeg i mange år har læst hende.

I forbindelse med mine erindringer om musikere jeg hørte, dukker også et andet navn op. Jeg hørte en pianist med navnet, Joaquin Nin. Også det navn kom til at indgå i min tankeverden. Det var faderen til Anaïs Nin, som ligesom Simone de Beauvoir senere blev verdenskendt. Begge har på hver sin dybt forskellige måde været med til at give vor tids kvinder en dybere bevidsthed om sig selv og mod til at hævde deres intellekt og følelsesliv.

Af og til blev jeg fulgt af en eller anden, jeg havde siddet og sludret med. Altid andre udlændinge, franskmændene kom man ikke let i kontakt med. Der var en gruppe portugisere, jeg ofte mødte. En af dem havde en fransk/belgisk elskerinde, som lignede en spansk Carmen. Hun hed de Coninck og det vakte min nysgerrighed. Jeg spurgte, om hun havde dansk familie, ja, det havde hun og vidste, at en slægtning i en tidligere generation havde haft en stor smuk ejendom ved en sø ikke så langt fra København. Jeg fortalte hende at den hed Næsseslottet og lå ved en sø, der hed Furesøen, og at jeg havde været der nogle gange til selskaber, da jeg var gift med min forhenværende mand. Det var nu en bror til hans bedstemor, August Bagge, der ejede den. Eller måske snarere hans kone født Wessel fra Magasin-dynastiet.

Vi syntes begge, at det var et ejendommeligt træf, at netop vi

mødtes her i Paris. De portugisiske mænd syntes, jeg var mystisk, fordi jeg somme tider forstod noget af, hvad de sagde til hinanden på deres eget sprog. Det var nu ikke så meget, som de troede, det var enkelte ord jeg genkendte ud fra mit mikroskopiske forråd af latinske gloser og så det franske. Men jeg fulgte sprogets melodi og rytme og deres levende mimik og bevægelser. Det har de nok overvurderet.

En sen natte-time fulgte en af dem, med skyggen af det mørke skæg under huden og det sorte hår, mig hjem. Gik med op på mit værelse. Per forsømte min sjæl, mit livs tyrann. Med kroppen havde jeg nok klaret det, men den var der. Der var helt tyst i den lille bjergagtige gade og sparsomt oplyst, de franske døre stod åbne. Vi gik i seng sammen, jeg havde en mands krop mod min, mine arme om en mands hals og lemmer, lugten af mand.

Min sjæl var ikke med, min længsel øgedes. Det var få dage før jeg skulle forlade Paris, nu i slutningen af marts 28. Jeg forestillede mig at vende tilbage til Paris. For altid. Jeg havde slet ikke erobret den fantastiske by, endsige sproget. Mlle Herrenschmidt ville meget gerne fortsætte med mig. Hun regnede med det.

Per vidste, at nu kom jeg hjem. Det var med ængstelse jeg mødte ham, han følte, at jeg var reserveret. Jeg fortalte ham, at jeg havde været sammen med en anden. Jeg ville ikke være sammen med ham, før jeg var sikker på, at jeg ikke var blevet gravid.

Det var jeg ikke, men jeg gik til lægen, fordi jeg mente, jeg havde lidt blærekatarr, sviden ved vandladningen. Han tog en prøve og så fik jeg den rystende diagnose, gonorrhé. Jeg troede det var noget, som kun letlevende mænd fik. Jeg huskede, hvordan Herbert og hans kammerater talte spøgende om dét at få „en dårlig“, som om det var lidt af en manddomsprøve.

Jeg fortalte Per, hvad det var jeg fejlede, og at det smittede. Kort tid efter blev jeg meget syg med høj feber. Det var på alle

måder frygteligt. Men han fordømte mig ikke, hans forelskelse var uforandret, som min egen. Det er enestående, denne toleran-
ce, måske forståelse, på en så hæslig baggrund.

Ingen andre vidste hvad jeg fejlede, jeg havde underlivsbe-
tændelse, det var ikke så usædvanligt.

Jeg blev indlagt på dr. Permins klinik i Hellerup. Der hvor mor
havde ligget to gange og jeg, da jeg som trettenårig fik fjernet
blindtarmen. Så jeg var helt fortrolig med stedet og overlægen.

Per kom så godt som hver dag og besøgte mig, ofte den lange
vej gående fra Gl. Kongevej. Penge havde han ikke, skoene var
næsten uden såler og han var sulten. Det var sommer, det lange-
ske hjem stod tomt og støvet. Hvad tænkte de mon, hans foræl-
dre?

Jeg fik rigelig mad, og jeg var ikke sulten, jeg gemte det meste til
ham i skuffen i mit sengebord. Han var hjerteskrærende fattig,
denne digter, som blev hævet til skyerne af den samlede an-
melderskare. Lige vidunderlig var han, vi var i stand til at føle
lykke, også nu.

Far havde det år lejet et lille rødt træhus i Vittsjö oppe ved
grænsen mellem Småland og Skåne. Der havde han tænkt sig at
mor, Lip og jeg skulle tilbringe sommeren. Vi måtte finde en
udvej. Det blev til at Per tog med de to derop i håb om, at det ikke
ville vare længe, inden jeg fulgte efter. Nu kunne han passe på
dem og hjælpe mor med vand og brænde, og han var vel forsynet
for sommeren. Det var en lykkelig ordening for os alle.

Min sygdom bølgede frem og tilbage, med smerter og svingen-
de feber. Efter tre ugers forløb lod det til at falde til ro. Men
pludselig en nat vågnede jeg rystende af kulde med over fyrre
grader feber.

Overlægen blev vækket og tilkaldt. Da han stod i den åbne dør
sagde han, nu bliver vi nødt til at operere. Jeg sagde fortvivlet og
rasende, det vil jeg ikke, så kan De lade mig dø. Jeg vil ikke leve,
hvis jeg ikke kan få børn. Han trak på skuldrene og sagde, jeg kan

jo ikke tvinge Dem så må vi fortsætte behandlingen.

Den bestod i varmebehandling. Penicillin var ikke opfundet. Det var lysvarmebue sat hen over kroppen fra brystet og nedefter, så jeg var forbrændt, hede omslag, så huden hang i laser, hede udskylninger, som jeg jamrede over, men ville have. De blev nødt til at dække mig til med et hvidt stykke under lysbuen. Efter endnu et par uger blev jeg varigt feberfri. Endelig.

Jeg kunne ikke støtte på benene efter seks ugers strengt sengeleje. Jeg havde ikke måttet gå på toilettet, skulle bruge bækken. Benene hævede så snart de kom ned, men ud ville jeg. Af sted til mine elskede, Per, mor og Lip. Jeg havde ikke set stedet.

Per rejste mig i møde, og vi mødtes trods den svære tid og min afkræftede tilstand i en lykkelig drøm på Ångelholm station.

I Vittsjö tog vi en vogn, rundt om en del af søen og gennem den lyse birkeskov, hvor man stadig havde glimtene af søen til venstre og den flammende sol gennem løvet. Så var det røde hus der, med sin lille verandatrappe-indgang, hvor mor og Lip stod parat og sprang ned til os.

De så raske og glade ud, Per var da også kommet sig noget, havde fået lidt kulør og var knap så mager. Han så så smuk ud i den skjorte, han kaldte den tordenblå. Jeg tror den var købt i Nyhavn i en skibsprovianteringsforretning. Jeg havde måske fået lov til at give ham den.

Huset lå helt ned til søen, den fladbundede båd var fortøjet ved verandatrappen. Den veranda der vendte mod søen, den vig af søen, som vi boede ved. Der var kun endnu ét hus, og det var ikke beboet. Ellers skov som gik til verdens ende.

Bredden af vigen derovre med granerne, der ser sit eget spejl-billede helt skarpt og lysende, hvor livet stod stille nogle dage, angst for at noget skulle forandre sig, barnet med de lyse lokker, som man kunne se derovre, det lille hus med båden fortøjet, måske os stående og se udover.

Der var ingen på den anden bred. Denne vig, hvor bølgegangen aldrig blev stærkere, end at vi kunne ro. Da vi forlod vigen, blev det kampen for livet.

Jeg var omtrent helt lykkelig, kun frygten for min sygdom lagde sin skygge over dagene. Indimellem kunne jeg glemme det i den varme og lette atmosfære, der var opstået mellem Per og mor, disse kunstnersjæle.

Det var utrolig hyggeligt, det lille hus med de tilfældige tarvelige møbler og ting. Den stue, som var både opholdsstue, spisestue og legeværelse. Per havde et godt værelse, så isoleret som han kunne ønske sig, med eneste indgang fra verandaen, med ét vindue mod søen og ét mod den tætte skov. Mor og jeg havde soveværelse sammen med Lip. To unge piger, Else og Eva Grøndahl der var med, havde et lille bitte kammer med to køjer. Der var en diminutiv entré og et dukkekøkken med komfur. Selvfølgelig petroleumslamper og udhus med das og brændsel. Per huggede brændet, mor og jeg fyrede op. Per hentede vand ude ved vandposten en snes skridt derfra, mor lavede maden og pigerne og jeg vaskede op.

Hver eller hver anden dag roede vi over søen til byen Vittsjö og købte det nødvendige, somme tider det unødvendige. Per roede og jeg sad i agterstavnen, somme tider også med en af de andre. Gled af sted, hoppende på de små bølger eller bølgende af sted, når vinde blæste op. For at holde kursen kom vi af og til på tværs og fik en lille sø ind over os, kom hjem våde og forfrosne. Men så var mor der med te og anden varme. I begyndelsen af september syntes hun, at hun burde tage hjem til far, som havde travlt med at holde opsyn med Øresundstrafikken. Han stod altid på kajen, når sidste båd lagde til for at se, om alt gik rigtigt til. Også i de tider kunne der især lørdage og søndage være fulderikker, som måtte have lidt besked.

Far holdt aldrig ferie, jeg tror ikke han havde forstand på det. Aftenerne i Vittsjö var lige så dejlige som dagene, også i

august, da de blev mørke og petroleumslampen blev tændt. Da var freden og den totale stilhed derude som en pause i livet.

Den sødeste kompliment Per nogen sinde har givet mig kom en aften, da jeg sad på en skammel ude i køkkenet med fødderne i et fad varmt sæbevand, og den lille køkkenlampe tændt. „Du er så hyggelig som en petroleumslampe.“ Af og til hørtes lyde som af trin. Mærkværdigvis var mor, som dog havde været vant til mørket ude på landet, lidt mørkeræd. Hun sagde shy, der ér nogen og Per svarede, nå, er han der nu igen, og gik en runde om huset, kom ind og satte sig til rette. Men én gang blev det nu for meget, også for ham, så han gik ud bevæbnet med et eller andet og lommelygte. Han kom muntert ind og fortalte, at det var kærne, der var blevet tørstige og på vej til søen havde bumret mod væggen. Underligt nok havde vi ikke hørt koklokkerne, førerkoen var måske ikke med. Det var ellers dagenes nære eller fjerne livstone i rummet. Der fandtes andet end os. De eneste mennesker vi vekslede ord med var skovfogeden og hans kone, som boede i et langt rødt hus med et par mindre avlsbygninger omkring. Vi skulle op ad en bakke inde i skoven, ad en smal sti, når vi om morgenen hentede mælk deroppe i skovfogedboligen. Skoven var tæt, jeg tror knap de havde kunnet høre, hvis vi kaldte. Lip var altid med deroppe og så snakkede vi lidt med den søde nydelige fru Nilsson, medens hun hældte mælken i vores spand. Der var lidt landbrug til, så der var hest og arbejdsvogne foruden kærne.

Da Lip havde vænnet sig til turen, ville hun prøve at gå derop alene med seddel. Hun var meget stolt, hun blev fire år den sommer deroppe.

Begrebet skov viste sig at være noget andet for Lip end for os. En dag sagde vi til hende, at hun kunne gå ud og tisse bag et træ. Hun kom ganske uforstående ind igen og sagde, at hun ikke kunne finde et træ. Et træ skulle åbenbart stå alene. Dette her var jo skoven.

Somme tider sad Per i sit kammer, måske sad han også med stearinlyset i stagen tændt, når vi var gået i seng. Eller han stod og så ud over søens glitrende vand.

Om dagen gik vi ind i atmosfæren igen. Gik ture i skoven, sad lidt på en sollys plet.

Med et blev Skoven så fuglelun
vi kom til et stille og gyldent Sted
hvor Solpletter dalede blødt som Dun
og dækkede Skovens Bund med Fred.
Et vindstød splittede Løvet ad
og sænkede en Flig af Lysets Lin.
Din Haand sank ned som et solfyldt Blad
og lagde sig let til Ro på min.

Per Långe

„Forvandlinger“

Aftenerne gik stille med fredfyldt tale uden dissonanser. Først med småsnakken med Lip, som vi lavede en lille bog til aflinieret blokpapir. Per fyldte den med tegninger af dyr. Også dét kunne han.

At han følte sig helt uformuende i musikkens verden, har han skrevet vemodigt og smukt om i essaysamlingen „Ved musikkens tærskel“. Helt så uformuende som han her giver udtryk for, tror jeg slet ikke han var. Eller er. Der er andet i musikken end at kunne synge eller fløjte rent. Rytme, tempi, dur og mol, stil og hele stemnings- og følelsesregistret oplevede han tydeligt, han var ikke uden for dens verden.

Vi gik nu ind i september og mor rejste hjem, pigerne var rejst, nu var Per, Lip og jeg alene. Vi følte det alle tre meget tomt og lidt trist, da vi havde vinket farvel til mor.

Mor havde sagt til far, at hun syntes, vi så lidt forladte ud, da

hun rejste, og far sagde, du skal se, de kommer snart hjem, nu du er rejst. Hun fyldte i vores liv.

Jeg har også det sidste brev, jeg fik fra mor deroppe. Her minder hun mig formanende om alle de praktiske ting, der skulle være i orden, inden vi tog af sted og afleverede nøglen til fru Nilsson. Det utroligste hun skrev var: „Husk at pudse Pers sko inden I rejser.“

Som om jeg nogen sinde havde tænkt på at pudse hans sko.

Mor holdt meget af Per, og det var gensidigt. Per sagde engang til mig: „Det er kedeligt, du ikke ligner din mor lidt mere.“ Far kunne også godt lide Per, men jeg var deres barn, og de var bekymrede for min og Lips fremtid, som jo sandt at sige heller ikke så betryggende ud.

Men min lykke og forelskelse lyste ud af mig, det så de jo. De blandede sig ikke. De tænkte måske på, at de havde forhindret mig i at gå ud af mit så ulykkelige ægteskab, da min ungdoms første lange, store kærlighed blev gengældt ved Ernsts og mit lidenskabelige møde. Jeg var ikke gravid, havde ingen børn, jeg var atten år, nu skulle livet begynde. De turde nok ikke gribe ind i min skæbne én gang til.

Knud var noget andet, det var naturens eruption, en profeti. Den efterlod ingen sår. Ernst og Per, det var Eros, livets kilder, det var renselse.

Jeg kunne slet ikke tænke mig at komme hjem til min lejlighed i Valby, hvor hyggelig den end var. Jeg frygtede ensomheden, de mange dage alene med Lip, de lange aftener og nætter. Jeg kunne ikke foreslå Per at flytte ud til mig, jeg var endnu kun separeret. Herbert trak skilsmissen ud, uforståeligt hvorfor, en billig hævn måske. Jeg kunne have henvist til, at hans veninde boede hos ham med sin søn. Jeg kunne ikke have med det at gøre, det var som at stikke hænderne i en kloak. Jeg vidste heller ikke, om Per ønskede det, om jeg turde forsøge en daglig tilværelse sammen med ham.

I stedet spurgte jeg far og mor, om Lip og jeg måtte bo hos dem en tid i den hyggelige lejlighed i Toldbodgade. De havde et ekstra værelse med indgang fra trappen. De sagde straks ja, jeg var lettet og havde skudt problemerne lidt ud i fremtiden.

Det første jeg gjorde, da jeg var kommet hjem, var at tage til undersøgelse og få taget bakterieprøver. Efter et par dages enerverende venten fik jeg svaret. Jeg var rask. Hvilken jubel og forventning der fyldte mig. Nu, nu, endelig helt levende igen.

En lille ængstelse blev dog siddende. Overlægen havde sagt, at jeg næppe ville kunne få børn efter den svære betændelse. Jeg ville ikke lade den tro erobre mig og ødelægge gensynet med livet.

Toldbodgade

I 1923 i de voldsomme økonomiske krisear, netop da jeg blev gift med Herbert, gik det også galt for fars rederi, Suenson og Jespersen, som blev trukket med ned af Diskontobanken.

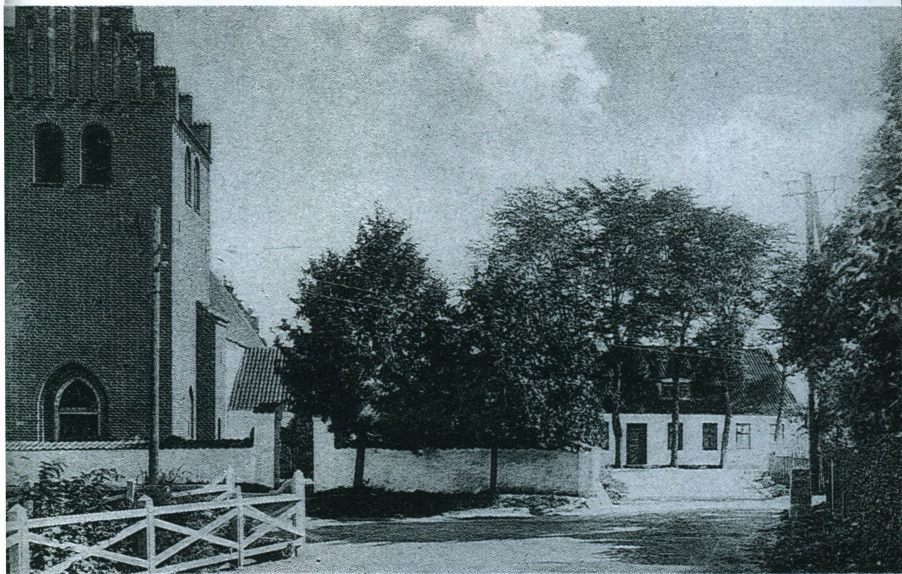
Selskabet likviderede. Mor fortalte mig, hvordan hun sad ved siden af far i sofaen foran kaminen og så ham kaste det ene bundt værdipapirer, nu værdiløse, efter det andet ind i ilden, derude i den store villa i Hellerup, mens han fortalte hende, hvad de havde været værd.

Villaen, Skansen, faldt også.

Far var en overdrevent hæderlig mand. Han realiserede alt. Opgav sin livsforsikring, solgte huset for 50.000, som han tre år før havde givet 100.000 kr. for.

De flyttede ind i Toldbodgade 2 på hjørnet af Nyhavn, ind i det to hundrede år gamle fredede hus, som tilhørte rederiet. Det havde haft kontorer på første og anden sal, de flyttede ind på anden sal, det blev nu deres hjem. Ét skib blev reddet fra salg, for dét var far nu reder. Far fik sit kontor i det, der blev herreværelset. I et lille tilstødende kammer sad en kontordame med sin skrivemaskine. Det var personalet.

De klarede sig igennem med skindet på næsen et par år. 1926 blev far tilbudt stillingen som direktør for det svensk/danske dampskibsselskab Øresund med kontorer og kajplads nede i Havnegade. Det var jo yderst bekvemt foruden den store bedring i deres økonomi. Øresundsådene befordrede post og gods med samme forpligtelser som færgerne, som er statsejede og havde samme rettigheder. Kun ingen økonomisk sikkerhed som under staten.

Vallø kirke med morfars elskelige hus hvor jeg sad på det lave trappetrin ved solnedgang og ventede på ringeren.

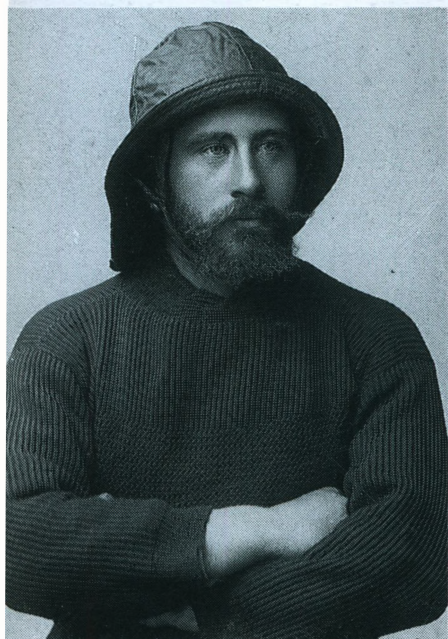
Min blinde morfar Carl Ludvig Mogens Garde, Eivin Carl Suenson, f. 1900, og Ebba Maria Suenson, f. 1898 (1909).

Min mor, Filippa Suenson f. Hillstrøm, adopt. Garde, f. 1872 (1900). Dette billede, originalen oval i en stor smuk firkantet ramme, hang i fars kahyt alle de år han var kaptajn på Brattingsborg. Næppe i snor, men skruet fast i væggen.

Mor og far på kommandobroen på Brattingsborg. Klædt på til landgang, måske afsked ved hjemrejse for mor.

Min far Magnus Nicolai Suenson, f. 1875 (1896).

Rigmor Minna Suenson (Musse), f. 1905 (1909).

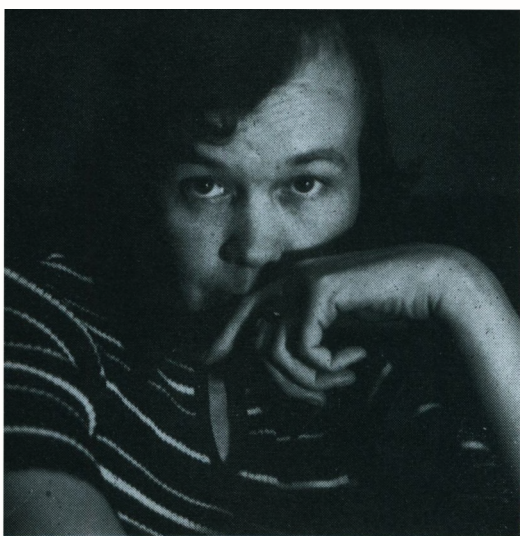
Rigmor (Musse) 1918.

Øverst til højre: Ernst Weis, f. 1901. Min første ungdoms elskede violinspiller med de ravfarvede øjne og smilehul-lerne (1920).

Ebba, Eivin og Musse, tolv, ti og fem år (1910).

Ruth Lange, f. 1899 (1925).

Tom Kristensen, f. 1893
(1920).

Knud Rasmussen, Kununguak på grønlandsk, f. 1884. Ude i sit eget univers (omkring 1920-24).

Per Lange, f. 1901, i Vittsjö, gørende sig nyttig med brænde hugning (1928).

Rigmor Fritsche (Musse) med Lip Julie Fritsche, f. 1924 (1926).

Lip, f. 1924 (1940).

Minna Lange, f. 1931, som mannequin i egen frakke (1943).

Per Lange på Kastelsvolden efter at have givet mig „Kaos og Stjernen“. Jeg tog billedet (1927).

Mig med „Kaos og Stjernen“. Per tog billedet (1927).

„Stormfulde højder“ – første lejrplads på Hven (1933).

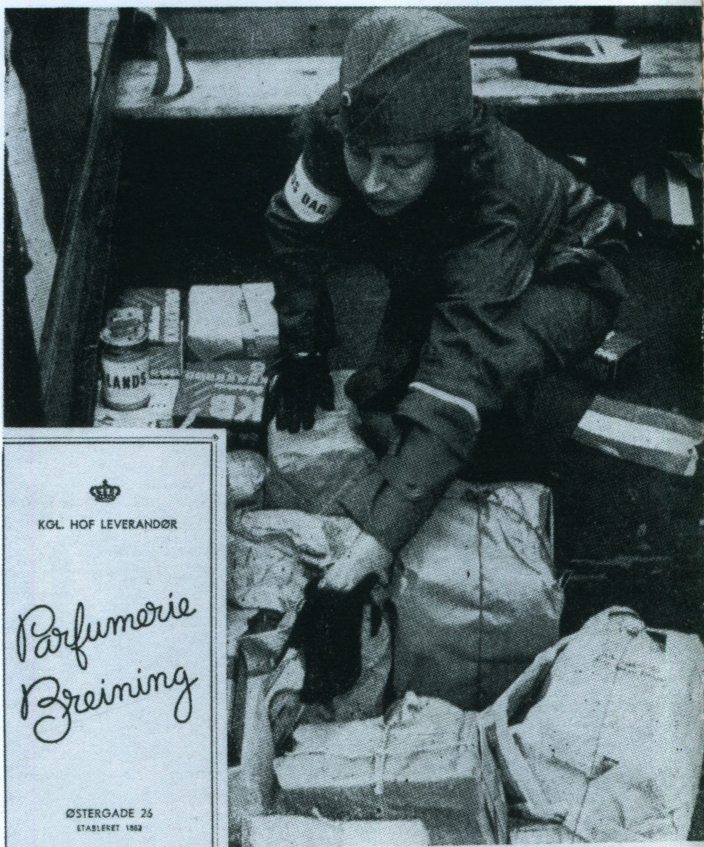

Per Lange i Saltrup (1927).

Den smukke, oprindelige hovedbygning på Skovgård. Nedtaget i slutningen af 1920'erne, genopført på Krat-husvej ved Ordrup Krat.

En kvindelig Frihedskæmper og Lotte gør Orden i de utallige Pakker, der er blevet kastet op i Vognen.

Indsamlingen til Hollandshjælpen efter afslutningen af krigen 1945. Tilfældigvis er det mig der sidder i lastbilen.

Far så hurtigt de store muligheder for Øresundssejladsen, ikke alene som trafik mellem København og Malmø, som det stort set var, men som turisttrafik mellem alle byerne på begge sider af Øresund. Ikke mindst Hven, som blev en af de store attraktioner. Bellevue strand var meget søgt, af tusinder af mennesker i sæsonen, så der byggede selskabet den lange anløbsbro, Pieren. Dyrehavsbakken var jo også trækplaster og for de mere velbeslåede det gode Bellevue Strandhotel.

Selskabets dansk/svenske bestyrelse blev overbevist om fars ideer, så nu blev der bygget på livet løs. Og helt moderne turistbåde, som store verandaer, overdækkede dæk og god restaurant om bord.

Der havde været et par skibe, som sejlede lidt sommersejlad, rigtige dampskibe med master og skorsten fra kulfyrede maskiner.

Et af dem hed „Hveen“. Det holdt jeg meget af, mere end af de nye alt for fine, hvor man ikke kunne blive snavset. De år det varede, inden de blev skiftet ud, sad jeg altid i en tovrulle på dækket med håret flagrende i blæsten med lydene fra vandet og rigningen, med den dumpe rolige og sindige rytme fra maskinerne som undertone.

I løbet af få år var det historie og pengene strømmede ind til aktionærerne, til bestyrelsens udelte tilfredshed og fars stolthed.

Far havde sin gage, men ikke økonomiske interesser i selskabet på anden måde. Hans interesse var sejladsen og de rige muligheder, der åbnede sig. Han elskede at se alle de glade mennesker myldre om bord.

Flere af de kaptajner, som blev ansat på de nye både, havde sejlet for rederiet, som gik ned og havde sejlet under krigens farefulde forhold. Far var glad for at få solide folk han kendte og for at betrygge deres fremtid.

Sejladserne kunne selv under disse moderne forhold blive særdeles vanskelige. Det hændte hver sommer, at et skib måtte

vende om oppe ved Kullen, fordi det var umuligt at komme i havn for storm og bølgegang. Heller ikke sundet var altid det fredelige ufarlige vand, som man tænkte.

Indvielsen af landgangsbroen, Pieren, ved Bellevue står for mig som et billede. Skibene var flagsmykkede fra top til ræling, hotellet og broen festligt smykket og folk stillet op til modtagelsen af den første båd, som var lige så pyntet med flag og vimpler, og her stod vi. Hele familien. Mor, Lip og jeg, min brors tre smådrengene i det fine nye matrostøj, jeg var blevet bemyndiget til at gå i Magasin og købe for fars regning, så han vidste, de så stands-mæssige ud til festlighederne.

Nu sejlede skibene Øresund tyndt på kryds og tværs. Malmø, Landskrona, Bellevue, Hven, Rungsted, Helsingør, Helsingborg, Kullen og enkelte gange så langt sydpå som til Falsterbo.

Mit eget personlige liv var som altid på et andet plan. Begge intenst oplevet, gennemlevet.

I Toldbodgades yndige lavloftede hjem, der på hjørnet ved Nyhavn boede vi nu, Lip og jeg, efter vores lange sommer i Vittsjö 1928.

Huset er bygget på det opfyldte Gammelholmsområde, mure og vægge sunket, så gulvene var skæve. Møblerne måtte støttes med kiler under benene for at man kunne være sikker på, at de ikke lige så stille vandrede hen ad gulvet, når de store lastvogne buldrede over broen og ned ad Toldbodgade. Man fik ofte fornemmelse af at have en lille fjer på, som man sagde dengang, når vi gik på gulvene. Ude i gangen kunne man have rutschet på rulleskøjter uden at løfte en fod, fra den ene ende til den anden. Der var megen larm fra den tunge trafik til og fra havnen. Lastbilerne, hestevognene med deres jernbeslåede hjulringe buldrede over broen fra tidlig morgen, og livet fortsatte nede i beværtningerne på den „uartige“ side til ud på morgenstunden.

Aldrig har jeg syntes, at fars og mors hjem har været så smukt

som her i de lavloftede stuer. De enkle, indlagte empiremøbler, mormors yndige landskabsbilleder, Exners pennetegning af en ung mor med to småbørn og Thorolf Pedersens billede af Karen med de to første, Bodil og Gunnar. Atmosfæren forenede sømandens kahyt med præstegårdens stille puritanske atmosfære. To verdener så fjernt fra hinanden, som de vel kunne være og dog så harmonisk smeltet sammen her.

De solfyldte rum med glitrende spil på lofter og vægge fra kanalens altid vibrerende vand.

Det vigtigste her i hjørnestuen var mors flygel, hvor jeg nu skulle sidde og spille, øve mig. Aftalen lød på før og efter kontortid. Ofte sagde far nu til mig, du kan godt spille, til jeg siger til. Og så gik han stille ind på kontoret, lukkede de smukke hvide døre med fyldingerne og trak portiererne for.

Det halve år fra efteråret 1928 til foråret 1929 var en lykkelig tid for Lip og mig. Alle havde det godt med hinanden. Den unge pige Agnes, jeg havde skaffet mor fra Jyllinge, tog Lip med på indkøb. Dengang var det spændende, der var mange butikker, med store interessante vinduer. Den mest interessante var Agnes' skib, det var der man købte fisk, lige nede ved Nyhavnsbroen. Fisken blev taget op af hyttfadet med en ketsjer, så man kunne se om det var den man ville have, medens den var lige ved at springe ud af den. Man så den blive parteret, rensat ud, vejset pakket ind, og så gik det hjemad det sidste lille stykke til døren til nr. 2.

Lip gik i børnehaven henne i Bredgade. Der blev hun gode venner med den lille Eva Bendix, tegnerens datter, så de kom skiftevis hos hinanden. De boede også ved kanalerne, nemlig ved Gl. Strand over for Thorvaldsens Museum.

Jeg stiftede ikke nærmere bekendtskab med familien Bendix. Faderen kendte man jo fra gadebilledet som en integreret skikkelse på Strøget, med Borsalinoen lidt på snur, det flotte halstørklæde flagrende, nonchalant elegant slynget om halsen. Ned-

læggende kvinder på sin vej, alle, kendte som ukendte, tegnet så utrolig flot, afslørende og karakteriserende.

Jeg skulle i gang med musikstudiet igen og henvendte mig til Johanne Stockmarr, som var lærer ved konservatoriet og den tids førende pianist herhjemme. Jeg spillede for hende, og hun syntes det musikalsk var godt, men foreslog mig at gå til en anden lærerinde først for at få omlagt og underbygget min teknik. Så kunne jeg komme tilbage til hende om et halvt års tid.

Det var en dame ved navn Karen Vedel og vi fik aftalt tid og sted. Også hun boede ved vand, nemlig ved Langebro, det sidste hus i Vester Voldgade. Hvor dejligt med dette vand, som gør København så levende.

Denne min første time hos Karen Vedel blev af gennemgribende betydning for mit spil og langt ud over det. Her mødte jeg en lærer, der ganske præcist vidste og kunne vise mig, hvordan jeg skulle sidde, hvordan jeg skulle bruge fingre, hænder, arme, skuldre og fornemme vægten af alle dele for at kunne slå tangenterne an og frembringe den klang, jeg ønskede.

Hun brugte sansesystemet, spænding og afspænding uhyre bevidst, skønt hun havde meget lidt konkret viden om kroppens anatomisk fysiologiske struktur. Det var hendes undervisning baseret på. Og hun forstod at give det videre. Dette var vejen for mig, jeg blev intenst optaget af det, det passede til min egen stærke kropsfornemmelse og dens forbindelse med min personlighed.

Jeg gik den smukke vej til hende dybt optaget af timerne. Over Nyhavnsbroen gennem Holbergsgade, forbi Niels Juul og Holmens Kirke, gennem Rigsdagsgården med et kig ind i haven til Det kgl. Bibliotek, som var et af Lips og mine yndlingssteder på vore ture. Så over Stormbroen og forbi Nationalmuseet langs kanalen, hvor jeg drejede om hjørnet ved Bissens Gård videre op

til Vester Voldgade. Carl Nielsen boede i disse år i Bissens Gård. En dag, da jeg gik derfra i ret euforisk tilstand, helt opslugt af et tema, mærkede jeg, at der kørte en bil langsomt ved siden af mig, jeg vendte mig. Det var Carl Nielsen, der havde rullet ruden ned og lyttede til min sang eller fløjten, medens han kiggede på mig. Jeg blev lidt forvirret, lod som ingenting og gik videre, og han kørte langsomt videre med åben rude. Men nu sang jeg ikke mere.

Jeg havde hørt en del af hans musik ved koncerter i musikforeningen, som mor havde været medlem af i mange år.

Det største plus ved at være flyttet til Toldbodgade var for hende, at nu kunne hun gå lige hen til koncertpalæet, Odd Fellow Palæet hedder det egentlig, det sagde „man“ aldrig. Der oplevede man ham også som dirigent af egne værker, det var dejligt at se ham stå der og lede sin egen musik. En enkelt gang havde vi været sammen med ham til musikaften hos familien Weis.

Hans sange sang vi til mors akkompagnement. Dem holder jeg meget af, også fordi de vækker så smukke minder. Jeg sang egentlig ret meget og holdt af det. Jeg havde ikke nogen stor stemme, men den var udtryksfuld, så man lyttede og så lidt genert på mig, som om jeg havde stået nøgen.

Karen Vedel samlede ret ofte sine elever til musikaftener, hvor vi spillede for hinanden og lærte hinanden at kende.

Blandt dem var Lillian Bay Schmidt, som blev min veninde i mange år og underviste mit meget musikalske barn Minna i barneårene.

En anden elev var Esther Bartholdy, hvis far sad i Det kgl. Kapel, vist som violinist. Jeg syntes, hun var den, der spillede smukkeste af os alle.

Ved en sådan musikaften sad vi og snakkede med Karen om vore fortrin og mangler. Karen sagde at hun ville ønske, at hun kunne parre Musses og Esthers musikalitet. Karen regnede mig absolut for sin bedste elev, men jeg forstod, hvad hun mente.

Der var en egen blid og varm tone over den lille mørke jødiske Esthers spil, blød som hendes runde hænder. Jeg med mine lange smalle hænder, hvor muskler og sener sås tydeligt, når de tog fat i akkorderne. Der var nok mere styrke, helhed og lidenskabelighed over mit spil.

Jeg var den mest professionelle.

Bedst i de store værker. Beethovens sonater, Brahms og Schuberts impromptuer. Bachs præludier og fugaer var noget helt andet, specielt, i mit sind og temperament. Det ophidsede mig, trak mig ud af mig selv, det var som at deltage i et bygningsværk. Det fik mig i sved.

Johanne Stockmarr kom som regel og deltog i vore aftener. Derefter sagde hun engang, at nu var det vist på tide, jeg overgik til hende. Det var jeg slet ikke parat til, jeg følte, at jeg havde meget endnu at lære under Karens vejledning. Vi var alle blevet dus med Karen efterhånden, det var meget usædvanligt i de tider.

Det lykkelige harmoniske liv i Toldbodgade, sammen med dem jeg holdt af, aftenerne hjemme hos far og mor siddende i de gode empirestole, den bedste siddemodel der findes, mor med sit broderi og Lips godnatritual, siddende foran far på hans skrivebord medens han holdt om hendes små smalle fødder, som kun kunne gå i Bally sko. De sene aften timer ude hos min elskede Per, alt dette kunne ikke blive ved. Jeg måtte finde en lejlighed til os selv, Lip og mig.

Jeg så i annoncer og stoppede ved en, der beskrev en lejlighed, igen langt fra det københavnske centrum, nemlig i Ordrup, i Jægersborg Allé 114. Hovmarksgården.

Min barndoms og første ungdoms egn.

En af de mange gange jeg gik fra time, drejede jeg hen forbi Christiansborg over mod Strøget. Pludselig ser jeg Ernst komme

ud derfra. Vi ser på hinanden, som om vi vendte tilbage sammen. Ernst spurgte, om jeg ville gå med over på den anden side af kanalen til en restaurant derovre.

Vores hænder fandt hinanden, vi lænede os til hinanden. Ernst sagde, hvorfor giftede vi os ikke? Jeg svarede, fordi du ikke spurgte. Vi var hinanden lige så nær som dengang. Men skiltes igen, for altid. Han var kommet hjem fra bryllupsrejse dagen før, og jeg havde Per. Jeg kunne elske dem begge.

Per og jeg tog ud og så på lejligheden på Hovmarksgården, blev indtaget i den og lejede den for de to år, vi kunne få den.

Indgangen til Hovmarksgården var lige over for Bernstorff-parken. En lang allé førte ind på gårdspladsen, hvor den relativt nye hovedbygning lå til højre og den bevarede oprindelige længe lå henne til højre skråt over gårdspladsen. Det var dér lejligheden var. Der var endnu et par boliger i den. Det var en stor gårdsplads, som over for hovedbygningen endte i en lund med store gamle træer. Det hele var indrammet af en stor have, nærmest en mindre park.

Vi kom ind gennem en uanselig entré, ind i den stue der blev spisestue. Derfra var der en dør ud til haven, den del som blev min. Til den ene side var der et stort vindue mod haven med udsigt til en lille dam med hængepile spejlende sig. Til venstre for havedøren var dagligstuen med fløjdør og tre fag smårudede vinduer mod haven. Den var stor, fem gange ni meter. Der var en herlig stor døgnbrænder midt på væggen over for vinduesvæggen. Fra spisestuen var der dør til Lips og mit soveværelse, stort og godt. Ovenpå var der også et godt værelse med vindue til parken med dammen og piletræerne. Et meget enkelt køkken og et primitivt badeværelse med gasovn.

Det hele var ikke velholdt men uimodståeligt, terningerne var kastet. Der var pompejanskrøde vægge, og i haven var buske og træer grønne. Nyudsprungne buske.

Per boede stadig ude i sit triste værelse på Carl Bernhardsvej hos den kedelige familie med barnegråd. Meget besværlig som elskovsrede, men fine digte blev der skrevet.

En smal vaklevorn enspænderseng, som knagede og med et stel der altid truede med at brase sammen, så man måtte stabilisere den i øjeblikke, da det var absolut imod naturens orden at stabilisere noget som helst. Vi så ikke meget på det.

Vi vandrede, skiftevis tæt omslyngede og svævende, svajende især Per, som hvert øjeblik kunne fortone sig ud i det blå, og så, pludselig, alligevel være umådelig nærværende.

Sådan vandrede vi gennem byens gader. Ind ad Gl. Kongevej, Vesterbro, Rådhuspladsen, standsede ved en slikbutik og købte negerkys, gnaskede videre og syntes byen var dejlig. Over Kongens Nytorv til slut ned ad Nyhavn, hvor vi måske så på en tordenblå skjorte, og så tog vi en langelig afsked ved døren i Toldbodgade 2.

Den tapre elskede digter vandrede så alene den lange vej tilbage med værdifuldt selskab af egne tanker og følelser. Jeg håber, at han af og til listede op ad trappen på Gl. Kongevej, køkkentrappen, til sin mor Mimis gode køkken og fandt noget i spisekammeret. Hun var en eminent kogerske, ligesom Ruth blev det. Køkkentrappen kendte han så godt fra de mange gange, når han af angst for den dystre stemning i det uheldsvangre langeske hjem foretrak at spise i køkkenet og gå ubemærket igen. Medmindre Ruth og allerhelst lille Toth var der og, som han udtrykte det i et af sine breve til Paris, forgyldte måltidet.

Hovmarksgården

Pers fattigdom i disse år var hjerteskrærende. Mere ydmygende end han lod sig mærke med. Han troede stadig, at det måtte ændre sig, han tvivlede ikke på sig selv som kunstner. Det ved jeg, skønt det aldrig blev sagt. En af de grusomme afsløringer af fattigdommen er sammenvævet med de lykkedyldte roturer på Vittsjöen. Jeg sad over for ham, når han roede os til byen og jeg kunne se huden på hans køn gennem de spindelvævsslidte bukser. Jeg kunne ikke sige det. Så tåbeligt sad jeg der og var stum. Jeg kunne ikke gå ind og købe et par bukser og lægge dem i hans kammer.

Han var på en uforklarlig måde urørlig.

Det faldt mig aldrig ind, at andre også kunne se det. I virkeligheden tror jeg, at han ville have nydt at være smukt klædt, selv om han talte meget ironisk om den forhen elegante engelske tweedfrakke, han havde arvet efter en onkel. Den klædte ham, løsthængende passende til hans lette bevægelser, parat til flugt.

Den var endnu acceptabel, og så frøs han da ikke på sine vandringer gennem byen.

Nu skulle vi ud og se på denne den smukkeste bolig jeg har haft. Mine møbler havde været opmagasineret hos Adam og flyttede nu ind i denne ramme. Jeg havde ikke ret mange, men de var smukke, og nu fik de luft omkring sig. Først det store flygel mellem de små vinduer, jeg måtte straks prøve det. Dejligt. Forjættende lød det. Til venstre for ovnen det kinesiske møbel, til højre for ovnen chatollet. Under det ene vindue kom den mindeværdige sofa, hvor Per ved sit første besøg havde foldet sig

sammen som tommestok. De tre af møblerne blev mine to gange. Først, da Herbert bad Ajaj om at give mig dem, da vi skulle giftes. Anden gang under forhold der berørte mig mere.

Det var ikke gået helt ubemærket hen i Herberts familie, at jeg i 1923, tre måneder efter vores bryllup, rejste hjem til mine forældre og sagde, at jeg ville skilles. Skønt jeg blev returneret efter få dages forløb.

Kort tid efter blev jeg bedt om at komme ind til Ajaj. Hun forelagde mig oprettelsen af en ægtepagt. Nogen var åbenbart bange for, at jeg skulle tilrane mig værdier. Grotesk var det. Jeg tror ikke et øjeblik, at det var Ajajs idé, det var sikkert Herberts mor, Agnes Monrad Aas, der stod bag. Hun kunne aldrig få nok.

Vi sad der i vinterhaven og gjorde op. De skrev ned. Ajaj sagde, at foruden alt hvad jeg havde medbragt selv, skulle jeg have flyglet, kinesermøblet og det lille skrivebord, der havde stået under trappen, alt det var mit særlige. Jeg sagde intet og lod hende om formaliteterne.

Til spisestuen havde jeg de gode møbler, som far og jeg havde købt hos Ole Haslund. Men hjørneskabet, som mor havde købt hos en marskandiser, da hun var ung styrmandskone, holdt jeg mest af. Det var før jeg blev født, vi havde kendt hinanden altid.

Det havde været klædeskab, dækketøjsskab, porcelænsskab, alt efter forholdene. Mor havde fortalt mig, at der var to ens i butikken, de kostede fyrre kroner stykket, mor havde kun råd til det ene. Der har altid været et hjørne, hvor det lige passer. Også nu.

Udendørsforholdene var ideelle for Lip, den store fredelige gårdsplads og flere familier med børn på hendes alder. Jeg fik gode øveforhold, generede ingen og havde oven i købet det held, at min nabo elskede at høre mig både øve og spille. Det var en ung fraskilt baronesse Reedtz-Thott, med en lille pige på samme alder som Lip.

Jeg kunne stadig ikke foreslå Per at flytte ind hos mig, men så viste det sig, at han kunne leje et værelse i samme længe og med udgang til haven. Lige ved siden af min nabo.

Alt så forjættende ud, Per og jeg kunne være sammen, så meget vi ville, ingen kunne kontrollere på hvilke tider af døgnet. Det var næsten som at bo sammen. Når der opstod en eller anden dårlig stemning eller atmosfære, holdt han sig væk. Han kunne måske ikke holde ud at være sammen med mig. Eller med nogen som helst.

Så var jeg ulykkelig, gik og ventede på, om han dog ikke dukkede op igen. Og det gjorde han. Mange, mange gange både i disse to år og årene efter.

Nu spillede jeg på livet løs, mange timer hver dag. Min naboerske så bebrejdende på mig og sagde, at det måtte jeg ikke lade være med, hvis det skete, at jeg ikke havde øvet mig en dag. Og så havde jeg jo et publikum nu. Per kunne godt lide at høre mig spille.

Jeg havde igen fået fat i en ung pige, hun var husmandsbarn fra Fyn og havde gået og samlet sten på markerne. Hun var bomstærk og munter. Hendes humør kunne give sig udslag i, at hun oplod sin enorme røst, fuldtonende sopran med koleratur uden nogen sinde at give en ren tone fra sig. Det må have lydt som et naturfænomen ud over markerne.

Hun havde hørt om Husassistenternes Fagskole. Hun skulle først tjene nogle flere penge, så hun kunne betale for det. Hun fik noget bedre betalt arbejde og flyttede til byen. Et par år efter ringede hun til mig inde i byen og spurgte, om jeg ville gøre hende den glæde at deltage i hendes afsluttende eksamen. Det bestod i at skulle spise hendes eksamensmiddag sammen med hendes søster og den beskikkede censor. En række velrenommerede damer stillede sig velvilligt til rådighed i den rolle. Blandt dem var kvinder som Olga Borgbjerg og Olga Stauning, jeg tør ikke efter de mange års forløb sige, hvem af dem det var jeg sad til bords

med. Ved hjælpsomhed fra Husligt Arbejder Forbund fik jeg kopier af materiale fra den for længst ophørte Husassistenternes Fagskole, som startede i 1906. Det har sikkert været den første rigtige uddannelse for kvinder af folket med ringe skoleuddannelse. Det er interessant at læse om på den afstand. Det var en grundig og alment oplysende uddannelse.

Eksamen forløb perfekt på enhver måde. Smuk borddækning, veltillavet mad og med eksaminanden som omhyggelig værtinde. Jeg var så rørt over, at hun havde bedt mig, hun lærte ikke meget hos mig. Jeg håber, hun er blevet påskønnet der, hvor hun kom til at arbejde.

Jeg syntes, at der manglede et siddemøbel i „salonen“, som skulle passe til empirebordet med de to klapper. En dag tog vi til byen og så på antikvitetsbutikker. Lige i begyndelsen af Gl. Kongevej var der en fin lille forretning, hvor vi fandt en sofa lige efter vores ønske. En fransk empire med et kejserligt præg. Ryg og endestykker var lige høje, og siderne endte med søjler, der kronedes med bronzekapitæler. Vi fik den hjem, fik den betrukket med resedagrønt uldbrokade, vævet i mønster med blomsterkranse. Hvor var den dog smuk. Og nu stod den for enden af den lange stue med bordet foran, det var næsten synd, men ellers kunne vi jo ikke bruge den så godt.

På bordet stod Hammershøjlampen, som jeg engang havde købt billigt på Kählers værksted. Den havde et par små fejl i brændingen, men jeg syntes den var lige køn. Jeg holdt meget af at gå rundt på fabrikken og se på, at keramikkerne arbejdede. Jeg var især fascineret af at se tingene blive formet. Dette med hænder er så utroligt.

Nu sad vi i vores sofa vinteraftenerne og læste, somme tider strikkede jeg, standsede op for at sidde og se på Per. Den vældige pande, hændernes nænsomme venden blade. Det mærkede han, vendte sig mod mig og sagde „Strik“. Var jeg det?

Over kinesermøblet hængte vi et kobberstik fra Rom med Monte Cestios vældige buer. Man ser skråt igennem den fra venstre forgrund ind i dybden mod højre bred med dens bygninger. Længst borte et tungt firkantet tårn, de dybe skygger i det voldsomme lys. Det har sin egen sørgmuntre historie. Dette år 1929 udkom Pers anden digtsamling „Forvandlinger“. Igen med ros til skyerne af anmelderne. Efter „Kaos og Stjernen“ fra 1927 var man ikke forbløffet, men måtte konstatere, at han var en stor digter.

Indbringe penge gjorde ingen af dem, så det var til at overleve af. To hundrede kroner og måske lidt af salget, jeg kender ikke de vilkår, han fik.

Det blev omsat i kobberstikket. Hvis glæde kunne veksles i penge, kunne det nu indbringe millioner.

Det var sjældent Per indviede mig i, hvad han skrev. Dristede jeg mig til at spørge svarede han oftest, „jeg filer“. En aften oplevede jeg, at han læste et digt for mig, og spurgte mig, hvad jeg syntes om det, lod mig først læse det selv.

Alene det, at han spurgte mig, gjorde et voldsomt indtryk på mig. Efter at have læst det et par gange, sagde jeg, at jeg syntes, det var nogle dejlige strofer, men at det var som om der manglede en strofe mellem to af dem. Der var et tomt sted.

Næste dag havde han skrevet endnu en strofe, det var fuldendt. Aldrig har jeg følt mig højere vurderet. Det er sørgeligt, at jeg ikke kan huske digtet.

Dedikationen i „Forvandlinger“ lød:

„Musse, Fruen til Hovmarksgaarden, tilegnes disse poetiske Forsøg i Ærbødighed og Beundring.

Forfatteren“

I disse omgivelser levede vi vores elskov. Kun om natten. Om dagen havde jeg Lip og hendes kammerater løbende omkring.

Hun måtte ikke indvies i den del af mit liv. Men aftenerne, aftenerne og nætterne gled vi sammen. Vi lå på gulvet, indfiltret i hinanden med klæderne flydende omkring. Per var blevet friere, mindre nervøs for vore kroppes liv.

Jeg ved ikke, hvorfor vinteraftenerne står tydeligst for mig. Måske, fordi de var helt stille. Gårdspladsen var tom og mørk, der kom ikke uventede gæster, og telefon havde jeg ikke.

Ilden glødede i kakkelovnen, blæsten sang i parkens træer.

Men jeg blev gravid. Det var ikke meningen, det kunne ikke lade sig gøre. Jeg blev bange og Per forfærdet. Samtidig med min angst var der en tavs tilfredsstillelse. Jeg var ikke ødelagt. Jeg kunne få børn.

Jeg henvendte mig til den kendte fødselslæge Eli Møller. En nær veninde havde fortalt mig, at hun var blevet hjulpet. Hun må ikke have haft tillid til mig, hun sagde nej. Det var jo kriminelt. For begge parter. Jeg kendte ikke andre læger i København end mine forældres, som var en gammel soranerkammerat af far. Det var pinligt og gjorde det yderligere ydmygende for mig, men han gjorde det. Han pirkede i mit indre, min inderste verden, som kun var tilgængelig for Per og elskov. Jeg satte skodder for min bevidsthed.

Et par dage efter begyndte jeg at bløde. Det tog til, jeg gik ned til telefonautomaten på Femvejen og ringede til Karen Thorolfs datter Bodil Bunster, og bad hende om at se ned til mig. Hun boede sammen med sine tre småpiger hos moderen, de var hjemme på besøg fra Chile. Hun kom, da det var overstået og jeg flød i mit eget blod. Jeg fulgte forløbet som tilskuere, var lukket ude fra mig selv. Jeg så, at det var begyndelsen til et barn, det var et otte uger gammelt foster.

Dagen efter kom Per, var meget nervøs og usikker. Jeg har aldrig opfattet, om det var for min skyld, eller det blot var angsten for, om det var lykkedes, var overstået, ikke havde noget med fremtid at gøre.

Jeg omfavnede ham, havde så hjælpeløst brug for ømhed og kærlighed. Medfølelse.

Han ville elskes, elske med mig, i seng med mig, og jeg blev endnu mere fortvivlet. Han gik. Og jeg, jeg bare længtes. Længtes på trods af, at han havde krænket mig eller vist afgrunden mellem os. Men snart kom han igen, månederne gik, vi fandt sammen igen, men glemme gjorde jeg ikke. Det var en del af mit liv. Jeg tog det på mig. Jeg ville fortsætte, min kærlighed, forelskelse, eller hvad det nu var.

Jeg levede mit liv med Lip, med besøg af familie og venner og naturligvis med at høre koncerter. Man havde som musikstuderende adgang til generalprøverne på Torsdagskoncerterne, som blev spillet på Ny Scene på Det kgl. Teater. Det var dejligt at høre radioorkestret med de forskellige dirigenter og solister. Jeg husker Fritz Busch, også med broderen Adolph Busch, den store violinist. Den faste dirigent var Launy Grøndahl.

På Lips femårs fødselsdag 12. august 1929 var der børneselskab. Der var børnene fra gårdens familier og min søster med sine to smådreng, Birger og Kjeld. Det gode værelse på loftet må have stået tomt, for de boede hos mig en uges tid. Og så var der Bodil Bunsters tre dejlige piger, chilenerbørnene. De to meget mørke, Bonnie og Naja og den mindste engleagtige lyse Sonja. Jeg arrangerede dem i en gruppe på plænen i gården og tog et billede af dem. I midten sidder Bonnie med den få måneder gamle Adrian Bentzon på skødet.

Hans mor Michala Weis var kommet for at hilse på Ebba. Hun var nu gift med komponisten Jørgen Bentzon. Vi havde ikke set hinanden i adskillige år, måske ikke siden jeg var femten år.

Idet hun hilste på mig og så lidt på mig, sagde hun „og det er dig, der tegnede til at blive så smuk“. Hvad skulle jeg dog sige til det. Hun havde visse evner. Om det var denne sommer eller den næste får stå hen i det uvisse, men Sankthans aften et af disse

sommerkølige år, da vi havde aftalt, at vi ville gå på Dyrehavsbakken, blev haven pludselig dækket af sne, der blev ingen bakketur, men ild i kakkelovnen.

På min egen femogtyveårs fødselsdag 1930 havde jeg besøg af veninder, søstrene Grøndahl, min elskede Hanne og Gerda von Bülow. Hende havde jeg lært at kende i Paris. Hun studerede også musik, spillede violin. Hun havde sin kæreste med, det var Ole Willumsen, han var en habil pianist og spillede ofte for os. Og så kom Per, strunk marcherende ind i stuen med en smuk sort keramikkrug svingende på en stang. Dog ikke på spidsen, men stukket op i krukken. Per var ikke gæst, kom blot fra sin havestue. Men mor var gæst, den mest elskede. Det var en hyggelig og sorgløs fødselsdag, med musik, snak og latter.

Engang da jeg ikke havde pige boende deroppe i loftsværelset, boede mor hos os nogle dage. Hun holdt meget af det værelse med vinduet vendt mod parken, med dammen og de spejlende piletræer og himmelsengen.

Den gamle længe havde, især med hensyn til tag, set bedre dage. I regnvejr fik jeg travlt med at sætte spande og skåle under de dryppende steder.

En nat havde det regnet, uden at jeg havde bemærket det. Da jeg trak gardinet fra om morgenen så jeg de dråbesmykkede buske og skyndte mig op til mor. Der lå hun, hyggeligt og fredeligt med den opslåede paraply under den ternede himmel, som var lige så utæt, som Vorherres egen. Det lignede hende, hun var uforlignelig. Det var ikke grund nok til at vække mig.

Som led i mit musikstudium gik jeg nogle måneder til musikteori og harmonilære hos Jørgen Bentzon. De boede ovenpå hos departementschef Weis, blandt andet i Ernsts gamle værelse med altanen mod Jansensvej, hvor jeg så ofte var gået forbi med bankende hjerte i håb om, at han viste sig deroppe.

Jeg lærte at harmonisere, overgangene mellem dur og mol og de forbudte parallelle kvinter. Jeg skulle også forsøge selv at lave

melodierne til øvelserne. Det var igen en udvidelse af min viden om musikken, om grundlaget for al den musik, jeg da kendte og var fortrolig med. Han var så indtagende, Jørgen Bentzon, så skagenlys, med lyseblå øjne og høj. Han var jo da også beslægtet med Holger Drachmann.

Nogle måneder efter var jeg igen gravid, lige så bange, fortvivlet og angst, Per panikslagen. Og jeg vidste, der er ingen vej udenom, abort igen. Denne gang på en klinik, hvor jeg havde narret dem. Tror jeg da. Jeg kom i narkose, var fri for at opleve noget som helst. Jeg havde brugt pessar. Det kom aldrig til at sidde rigtigt på mig. Igen alle disse løgne over for omverdenen, bortforklaringer til mor, det var jo dødsensfarligt, kriminelt, jeg nævnedes aldrig et navn.

Ruth var flygtet ud af ægteskabet med Tom og gennemlevede sit lidenskabelige kærlighedsforhold med Gunnar Gunnarsson, havde fået lille Grimme, Grimur Gunnarsson. Det opslugte hendes kræfter, næsten til sidste dråbe. Hun boede nu i Birkerød ikke så langt fra Gunnarsson. På denne baggrund blev Per tilbudt at være lærer for Gunnarssons to drenge. Han fik fat i en cykel og kørte fra sommerferien 1930 frem og tilbage mellem Hovmarksgården og Birkerød. Jeg tror han befandt sig ganske godt ved det, og så tjente han da lidt penge. Besøgene hos Ruth passede godt i arrangementet, han hyggede sig sammen med dem. Den langbenede syvårige Thot, med de lyse krøller og blå øjne, en skønsm blanding af Ruth og Tom og den lille mørkhårede, mørkøjede Grimme med den tætte kropsbygning og det brede massive hoved. En islænding.

Hjemme hos os selv levede vi enkelt og godt, men én gang om måneden syntes jeg, der skulle gøres lidt ekstra. Lidt festligt. Så gik jeg, eller vi begge, ned i Alleen og købte en flaske god Bourgogne til middagen. Dengang drak almindelige mennesker

ikke vin til middag, undtagen ved specielle lejligheder.

„Vores“ hed Nuits. Jeg har aldrig kunnet finde den igen. Jeg havde kun lidt at rutte med. Min undervisning var dyr, huslejen var dyr, ung pige og Lip i børnehave. Koncertlivet skulle også passes. Jeg har aldrig lagt et budget, skønnede om det lod sig gøre. Mirakuløst. Det gik.

Min skilsmisse var endelig afsluttet, nu følte jeg mig lidt mere fri. Endelig helt ude af det.

I marts 1931 viste det sig, at jeg igen var gravid. Jeg var nervøs og ulykkelig, bange for Pers reaktion, bange for fremtiden. Jeg vidste, at jeg ikke kunne klare mig selv, men jeg ville have det barn, jeg ville have et barn med den, jeg så længe havde elsket, den jeg følte jeg havde oplevet sammensmeltningen med.

Jeg sagde det til Per. Jeg vidste, hvor ulykkelige mine forældre ville blive for min skyld, de vidste med hvilken fordømmelse omverdenen så på kvinder, der fik et barn uden for ægteskab. Et romantisk forhold, det kunne gå an, men et barn. Nej, det var utilgiveligt.

Enkelte kvinder fra frisindede radikale intellektuelle miljøer havde mod til det, men også for dem var det svært. Den baggrund havde jeg ikke. Jeg havde ikke modet. I forvejen var mange dybt forargede over min skilsmisse og baggrunden for den. Jeg blev betragtet som en umoralsk kvinde. Mænd så mig som et bytte, kvinder som en trussel.

Per havde for længst sagt, „jeg egner mig ikke til at være far, jeg bliver ligesom Sven“ (Sven Lange).

Per havde altid syntes, at det var meget uheldigt, at man fik børn af elskovens glæder.

Alt dette vidste jeg, jeg ydmygede mig til at bede Per om at gifte sig med mig. Jeg forbandt ingen forpligtelser med det for ham, det var blot en formel beskyttelse af mit livs facade.

Han indvilgede i det. Jeg gik den tunge gang til far og mor og

fortalte dem som det var, og at vi giftede os. Det var hårdt for dem, men som far sagde, nu har jeg heldigvis en god stilling, så naturligvis vil vi hjælpe dig.

Det var ikke noget glad bryllup. Vi gik op på rådhuset som to mennesker, der ikke kendte hinanden, gik hen til Nimbs restaurant, hvor far, mor og Ruth ventede os med en god frokost. De har sikkert forsøgt at sige nogle kærlige ord, intet hjælp.

Jeg havde spurgt far, om det var muligt for ham at invitere os på nogle dages ophold på en kro i Nordsjælland. Vi havde aldrig haft lejlighed til at være alene sammen. Det blev ingen hjælp.

Jeg gik ture alene, der herskede næsten total tavshed. Det var forfærdeligt. Vi tog hjem til Hovmarksgården. Vi var lige uegnede til at påtage os ansvaret og til at opfylde omverdenens krav.

Mit lejemål på Hovmarksgården udløb 1. april, vi var nu i marts, så jeg måtte skynde mig at finde en lejlighed. Jeg fandt en lille to et halvt værelses inde på det yderste Østerbro i en gade der hedder Borthigsgade.

Lyngbyvejen

Det var med en forvirret følelse af lettelse, angst og forventning jeg den 1. april 1931 flyttede fra Hovmarksgården, hvor vi havde haft så lykkelige stunder, havde levet så intenst. Hvor Lip havde haft det godt og frit, og jeg haft ideelle spilleforhold.

Jeg fik pakket sammen, efterlod ting som jeg ikke kunne få plads til, værdifulde ting, tåbeligt. Blandt andet en messingsamovar, som far havde medbragt fra en af sine sidste sejladser som kaptajn, vist nok fra Arkhangelsk. Vi flyttede ind til det yderste Østerbro til en sidegade til Lyngbyvejen lige der, hvor Helsingørmotorvejen nu begynder.

Den hed og hedder Borthigsgade og var dengang grænsen mellem by og land. Det lille specielle område med byggeforeningshuse, hvor gaderne er opkaldt efter læger, som på hver sin måde har gjort en særlig indsats i sidste halvdel af forrige århundrede og begyndelsen af dette. Nu blev der bygget fireetagers karreer på den højre side, det var her, jeg havde lejet en to et halvt værelses lejlighed med centralvarme og brusebad. Disse bekvemmeligheder havde jeg ikke kendt, siden jeg var purung og boede hjemme hos mine forældre.

Ejendommen var helt ny. For enden af den lå endnu ruinerne af en bondegård med nedfaldent stråtag, og en levende verden af katte, mus og rotter, men snart stod også her et højt hus, sammenbygget med vores.

Den parallelle fløj til vores vendte ud mod en endnu ikke anlagt gade, som kom til at hedde Rovsingsgade. Atter et lægenavn, det eneste jeg kendte fra min barndom, fordi han havde opereret min mor for blindtarmsbetændelse. Rovsings klinik var kendt af bor-

gerskabet, som betakkede sig for Kommunehospital. Han var en berømt kirurg.

På den anden side af Rovsingsgade lå Beauvais' fabrikker med eget godsbanespor. Det var grænsen mellem by og land. Altså den nordlige grænse.

Borthigsgade ender ved Studsgårdsgade, det nu så berygtede kvarter. Dengang lå kommunens gode husvildebarakker over for de hyggelige byggeforeningshuse. Toetagers træhuse med gode lejligheder med vinduer mod den store gård med høje gamle træer og til den anden side gadens huse med forhaverne.

De fleste af disse lægenavne kendte jeg ikke. Jeg tror, at det eneste, der sagde mig noget, var Rudolph Berg på grund af det kendte og vist eneste hospital for kønssygdomme. De øvrige har jeg først for nylig fået noget at vide om, ved at læse den velskrevne og i kvindepolitisk perspektiv meget interessante og afslørende bog om og af Nielsine Nielsen, den første danske kvindelige læge. Hun har dels truffet, dels arbejdet sammen med alle disse læger, Engelsted, H.P. Ørum, Valdemar Holmer og altså Studsgård.

De fleste af dem arbejdede på Kommunehospital, hvor jeg også kom til at arbejde mange af mine bedste arbejdsår.

Jeg var igen for uopmærksom over for det indtryk, flytningen gjorde på Lip. Jeg havde jo nok at se til, men hvad havde hun? Jeg har dog aldrig glemt, da jeg, den dag vi flyttede ind, kiggede efter hende og fandt hende i en krog i det tomme kammer helt indsvøbt i sin dyne, så langt inde i krogen, som hun kunne komme. Et signal, der skulle have været til at forstå. Jeg var uden for rækkevidde. Per tog ofte ud til Ruth i Birkerød, blev der somme tider et par dage, efterhånden i længere og længere tid. Mor og far var det faste holdepunkt, både for Lip og mig.

Jeg var flittig med mit spil, også med teoriundervisningen hos Finn Høffding, nu med et konkret mål for øje. Han havde foreslået mig at tage musikpædagogisk eksamen, det syntes Karen Vedel var en god idé.

Jeg gik desuden til hørelære hos Dagmar Borup og til pædagogik hos Olaf Jacobsen. Når jeg gik fra Dagmar Borup sad operasangeren Ejnar Nørby, Ghitas far, og ventede på at komme ind til time.

Også den sommer var vi i Vittsjö, Lip og jeg, en tid sammen med mor, noget af tiden med Ruth. Jeg erindrer ikke, at Per var der, han var der måske ikke.

Ruth og jeg gik ture ved søen, sad på de store sten og talte om vores vanskelige liv, hun havde nu både Toth og Grimme, om et par måneder havde jeg også to.

Vi tog hjem til Borthigsgade en af de første dage i august, Lip skulle begynde at gå i skole. Hun kom i Vognmandsmarkens skole. En stor dyster kommuneskole, trist og præget af et udstrakt fattigkvarter. Det var ikke nogen rar skolevej, hun skulle gå. Over Lyngbyvejen, ganske vist var den ikke så trafikeret som nu, men det var en hovedfærdselsåre med hestevogne, sporvogne, biler og en hær af cykler. Endnu intet der lignede trafikregulering, så den var bestemt ikke ufarlig. Jeg fulgte hende og hentede hende, hjemturen i fred og ro havde dog den opmuntring, at vi gik gennem Kildevældsparken med søen og de mange fugle. Ude på Hovmarksgården kørte Lip på cykel fra hun var fire år, vi kørte sammen til og fra hendes børnehave henne i Bernstorff Triangel. Det kunne der ikke være tale om her.

Jeg havde det ret dårligt fra midt på sommeren, jeg følte det, som mit hjerte ikke kunne slæbe sig af sted fra slag til slag og måtte ofte lægge mig for at trække vejret ordentligt. Lidt bevidsthedsagtigt, hvad der slet ikke ligger til mig. Jeg har ofte ønsket, at jeg kunne. Jeg blev undersøgt og lægen syntes ikke det lød helt godt, så han sagde, at jeg ikke måtte være alene indtil fødselen.

Jeg ved ikke, om det var Ruth eller mor, der sagde til Per, at nu måtte han blive hos mig til fødselen var overstået.

Denne sidste måned af mit svangerskab med vores barn, var en

god og trods alt glad og forventningsfuld tid. Og skønt jeg var så dårlig og led forfærdeligt af hæmorider. Da oplevede jeg Pers specielle blide humor. På trods af pengemangel kom han en dag hjem, da jeg lå på mit smertensleje, rakte mig en stor klase blå druer, og sagde, er det sådan, du ser ud bagi?

Og jeg frydede mig midt i kvalerne, ligheden var grotesk. Da tidens fylde var inde, 16. oktober 1931, begyndte vandet at gå, inden jeg overhovedet havde fået veer. Så turde jeg ikke blive hjemme. Mor kom og hentede Lip, og Per kørte med mig ud på fødeklinikken på Howitsvej. Han har følt sig absolut malplaceret, er jeg sikker på, og forsvandt hurtigt. Siden fik jeg at vide, at han og Ruth var taget ind til Toldbodgade hos far og mor.

Jeg fik ikke ordentlige veer, så da der var gået nogle timer, satte lægen fødselen i gang med pituitrininjektion. Det fremkalder, eller gjorde det, med den tids teknik, så voldsomme, så pludselige og frygtelige veer.

Jeg blev bedøvet, men oplevede dog fødselen af dette mit elskovsbarn, inden jeg blev bevidstløs. Jeg var atter gået i stykker nederst i vagina og blev syet sammen. Men dog intet mod min første fødsel.

Og jeg, der havde været så sikker på, at jeg var egnet til at føde ganske naturligt som dyrene på marken og roepolakkernes kvinder, der pakkede den nyfødte ind, lagde den mellem rækkerne og gik hen og arbejdede videre. Hvor mange mødre og nyfødte der døde af det, anede jeg jo ikke, men jeg mindes fra mine paradisdage i Vallø, at polske mænd og kvinder kom i procession i deres smukke dragter, bærende en lillebitte kiste på skulderen. Det fremmedartede sceneri betog mig, men jeg var ikke i stand til at tro, at der virkelig lå et lille barn i kisten.

Jeg havde født en dejlig lille buttet pige på fire kilo og halvtreds cm lang med mørkeblå øjne og lange øjenvipper ligesom Per, men med den mørke ring om den blå iris, som mine døtre og jeg har.

Da mor kom og så hende, døbte hun hende straks, „Pigen med stjerneøjnene“.

Der var et tåbeligt regime på fødeklinikker dengang. Børnene måtte ikke blive hos mødrene, så hun var der ikke, da Per kom, pligtskyldigst med blomster, det havde mor eller Ruth nok sagt til ham, at han skulle. Han så elendig og kejtet ud. Vi var længere fra hinanden end nogen sinde.

Jeg var så ængstelig for, at der skulle ske hende noget, så hver gang jeg hørte barnegråd, var jeg sikker på, at det var hende, og at ingen hørte det. Så ringede jeg grædende og bad, om jeg dog ikke måtte få hende ind hos mig. Det fik jeg så for en kort stund. Per så jeg ikke meget til. Siden fik jeg at vide, at han havde vandret nervøst op og ned ad gulvet inde i Toldbodgade, medens fødselen stod på.

Det var køligt, der i slutningen af oktober, da jeg kom hjem. Der var ikke varmeapparat i køkkenet, og i det lille brusebadeværelse var der ikke plads til at anbringe et babybadekar, så det måtte jeg bære ind på spisebordet og fylde det med spandevand af varmt vand. Det gik også udmærket og Lip kunne deltage i forlystelsen. Den lille, Minna kom hun til at hedde, lå der med sine pludreløse og stjerneøjne, som snart så sig interesseret om i verden.

Per sad inde i sit kammer, kom ikke af sig selv. Jeg kaldte somme tider på ham, for at han skulle se, hvor dejlig hun var. Han kom og så lidt på hende, sagde ikke noget. Hvad der foregik i ham ved jeg ikke. Han var måske midt i et digt. For mig betød dét, at vi var blevet gift, intet i min opfattelse af vores forhold. Det var blot en beskyttelse af mig, over for omverdenen, ingen beskyttelse af vores liv. Jeg opfattede det aldrig som noget, der skulle eller kunne binde os til hinanden. Jeg ved ikke om Per har troet, at det var min forventning, og at det derfor lagde et ubærligt pres på ham. Jeg kunne ikke sætte ord på det, jeg var altid ude på det gængende hav.

Da Minna var et halvt års tid, kom der uanmeldt besøg af en dame fra kommunen. Hun skulle kontrollere om barnet havde en seng, om der så ordentligt ud i hjemmet og vist også de økonomiske omstændigheder. Jeg turde ikke andet end lukke hende ind. Men jeg blev bange og vred. Krænket over denne indtrængen.

Det gentog sig aldrig.

Medens vi boede på Hovmarksgården havde Per lært magister i litteratur Emil Frederiksen at kende.

Emil Fredriksen var en tid lektor i dansk sprog og litteratur ved Högskolan i Stockholm. I en periode korresponderede Per ivrigt med hans frue. Det gjorde mig vanvittig jaloux, denne i mine øjne farveløse sentimentale kvinde, sødladen, et niveau, som jeg følte under min værdighed.

Som jeg sagde engang til Per, så gå da i seng med hende. Det der evindelige sværmeri var ikke til at holde ud. Jeg ville bedre have kunnet klare, at det var et fuldbyrdet seksuelt forhold. Jeg blev jaloux, fordi det var denne „åndelige“ facon. Der var ingen, der måtte være så interessant som jeg. Havde det været en spændende dame, ville jeg ikke have følt det så krænkende.

Hvorom alting er, gjorde jeg noget, jeg har skammet mig dybt over. Jeg læste et par af de breve han fik, jeg svigtede hans tillid. Han lod dem ligge fremme. Men det øgede min vrede og udløste min krænkelse. Jeg fortalte Per det. Jeg husker ikke hans reaktion, men min egen skam.

Vi er nu gledet ind i 1932, Per flakkede stadig omkring mellem Ruth og mig, os. Jeg passede mine studier og mine børn, men vi rejste da sammen til Vittsjö, da Lip fik skoleferie.

Der er mange herlige billeder af børnene og os fra denne sommer. Af Per som står til søs, hugger brænde eller tømmer potten i søen, som sit bidrag til rengøringen. Det blev vores sidste sommer i Vittsjö.

Per følte sig ikke værdifuld som menneske, det gav han udtryk for

i digtet „Drømmeren“ i samlingen „Orfeus“, som udkom i 1932, året efter, at jeg havde født vores datter, Minna.

Og Kongekaaben flager bla
med Glans og gyldent Farvespil
men Jeg er kun en Plet derpaa
og burde ikke være til.

Han var blid og lidenskabelig, en sjælden blanding. Vanskelig og sårbar, vel både i sig selv og forstærket af hans og vores komplicerede perspektiv.

Så lysende åndfuld, uden nogen sinde at søge at være det, stod det som en aura omkring hans lette, høje, slanke gestalt, når han standsede sin hurtige uregelmæssige vandring i stuen og udtalte en eller anden tanke.

Jeg har engang set glorien opstå omkring hans hoved. Det var ikke solskin eller andet lys, der bedrog mig, det var i den dunkelt oplyste stue ved aftenstid ude på Hovmarksgården.

Dette fænomen, som såkaldt fornuftige mennesker ikke oplever og derfor ikke tror på, har jeg også oplevet under helt andre omstændigheder. Det var ved en koncert i Palæets lille sal, da en af den tids store violinister, Erica Morini spillede. Jeg husker ikke hvad hun spillede, men pludselig bredte glorien sig omkring det mørke hoved.

Denne evne har jeg mistet.

Per var uegnet til livet, til den materielle side af vor verden. Uegnet og for stolt til at søge arbejde eller hjælp af nogen art. Og dog ved jeg, at han overvandt sig til at gå til Gyldendal et par gange, for at spørge om han ikke kunne få noget oversætterarbejde. De kendte ikke deres besøgstid eller følte ingen moralsk forpligtelse. Det var den frygtede Ingeborg Andersen, der holdt ham hen med snak. Han var jo dengang „kun“ digter, det gav ikke penge i kassen. Om han levede eller døde var uden

interesse.

Når jeg tænker på Pers og mit samliv, samvær, i den tid jeg var gravid og tiden efter Minnas fødsel, træder nogle træk frem, som forvirrede mig, og som jeg først nu aner varslede muligheder for en åbning fra Pers side, som jeg ikke forstod.

Han havde en opfattelse, som var mere sand og i dybere harmoni med skønheden i en frugtsommelig kvindeskikkelse, end jeg var nået til, hildet som jeg var i en snæver, bigot opfattelse af skønhed, som var præget af en fordømmelse af seksuallivet og den form for blufærdighed, som var herskende. Skønt jeg ellers havde gjort op med den. Han syntes, at den svangerskabskjole, jeg havde fået syet for at skjule formen, var grim. Jeg skulle hellere bære tricot. Følte han mon, at jeg ville skjule noget, vi var fælles om? Men jeg syntes ikke, jeg var smuk med den store mave, og det ville jeg være. Først og fremmest for ham.

Senere, når jeg sad og ammede, det gjorde jeg altid med stor fryd, legemligt og sjæleligt med intens lykkefølelse, så dækkede jeg mit bryst til, når han kom ind i stuen. Jeg syntes det var alt for stort med dette rige væld af mælk.

Midt i sin langt større skyhed over for elskovens udfoldelse var han mere fri og helt uden tidens forvrængede æstetik. Den stak jeg dybt i uden at ane det. Jeg blev forvirret over noget, som jeg ikke syntes hang sammen, ødelæggende var det.

Lige så modsætningfyldt var det, at vi, den sidste måned før jeg fødte, var erotisk dybt optaget af hinanden og havde en af de bedste perioder i vores fælles liv. Han var fuld af ømhed og varsomhed.

Jeg mindes her igen, da han beklagede, at elskov skabte børn.

Han var sky og jeg for forsigtig. Den advarsel, der lå i hans dedikation i „Kaos og Stjernen“, forstår jeg måske først nu.

Der står: „Kære Musse, den lille Bog skal Du faa hvis Du lover, at Du aldrig mere vil være bange for

din Per.“

Afsked med musikstudiet

Fars stilling som direktør for Øresundsselskabet var fundamentet for hans livsnødvendige hjælp til os i disse svære år.

Derudover bragte det os så mange uforglemmelige oplevelser ved turene på selskabets både. Det mest betydningsfulde blev turene til Hven og ferierne derovre fra 1933. Nu var der ikke engang rejsepenge. Madpakker havde vi altid med. Den billigste måde at holde ferie på ville være at ligge i telt, så det besluttede jeg mig for. Den første sommer lejede jeg et. Jeg havde aldrig ligget i telt og mente det skulle være rigtig stort, når vi skulle bo sådan hele sommeren.

Jeg lejede et, som spejderne vist regnede for et timands telt. Vi var fire: en ung pige, børnene og mig. Af noget billigt ubleget lagenstof fra sækkelageret syede jeg nogle madrasmadræk i håb om at få dem fyldt med halm oppe fra en af gårdene.

Og så havde jeg et lille køkkentelt og et primusapparat, jeg kunne lige stå under den opslagne dør og lave mad i ly for sol og regn.

Det blev et helt cirkus. Jeg måtte tage vogn til båden, og på Hven lejede jeg en hestevogn med lad, som blev læsset højt med dyner, tæpper og køkkengrej, tøj til al slags vejr. Tøjet var i en kæmpekuffert, solid og fast, som tjente som bænk for os inden-dørs. Og så et par billige soveposer med kapokfyld. Der var ingen bund i teltet, der er ikke et menneske her til lands, der i dag vil eje sådan et.

Per var utænkelig i et telt.

Mine romantiske tilbøjeligheder gjorde sig stærkt gældende ved valget af lejrplads. Fornuft var der ikke, så jeg valgte det

højest liggende, stormomsuste sted på øen i nærheden af fyret med udsigt mod nord over sundet med Kronborg og Kärnan. Jeg lagde verden for mine fødder. En af de første nætter fik jeg lært, hvad „Stormfulde højder“ var. I telt. Det blæste op til storm eller stiv kuling i det mindste. Pløkkene begyndte at løsne sig, jeg for ud for at slå i og holde fast. Umuligt. Pløkkene blev slynget til vejrs, et par røg igennem teltdugen. Jeg lagde mig hen over teltet og fik den unge pige til at holde fast på sagerne. Børnene lå i soveposerne og dér måtte de blive.

Hen på formiddagen lagde vinden sig, og vi eftersøgte området, fandt en af madrasserne på stranden, min badedragt var og blev borte, hang måske på et af Kronborgs tårne.

Vi søgte hjælp hos fyrmesteren, som sagde, at vi kunne anbringe det hele i hans lille murede udhus. Der lå vi så en nat på stengulvet. Han rådede os til at transportere det hele ned i den lille skov Mossen, som ligger lavere. Vi slæbte og slæbte ned over markerne.

Og dér var ideelt. En lille græsklædt stump i udkanten, omgivet af et gærde mod det åbne land og skoven på de andre sider.

Et øjeblik gik ad en lille hulvej mellem klitter til den åbne strand, hvor vi var eneherskere. Undtagen om søndagen, når de frygtelige turister, som får transporterede derop, kom vadende. Om aftenen gik vi ned til havnen ved Kyrkobackan og vinkede farvel til den sidste båd, medens man sang „Farvel, farvel du älskade mö“, så den sejle bort og øen igen var vores. Stilheden blev stor af havets lyde og det sidste gyldne skær af solen mod nord.

Vi kom så nær en naturtilstand, som jeg har været. Far og mor kom på besøg, mor blev hos os nogle dage, men blev dog indlogeret i et rart lille værelse hos en hyggelig familie. Var ellers hos os, spiste ude på vores interimistiske kassemøblement eller inde på kufferten, hvis det blev regn. Grøndahl-søstrene kom også nogle dage, der var altid plads hos mig. Méd tæpper.

Under køkkenteltets opslagne dør og på primus, på kasser stablet op på hinanden, lavede jeg maden. Jeg mindes det altid, som om det var i en stor jerngryde og sammenkogte retter. Ude i naturen glemte jeg alle vanskeligheder og sorger, blev brun og stærk som børnene.

Vi sank ind i stedet, blev ét med det.

Vi havde en stor fordel fremfor andre teltliggere. Når vejrliget blev for barsk med flere dages regn og kulde, hvor alt var gennemfugtigt, og vi sad i soveposerne eller hoppede rundt i dem som kænguruer for at holde varmen, så pakkede vi sammen. Lukkede teltet og sejlede hjem til det varme vand i badeværelset, vaskede alt tøjet og så mennesker. Når solen igen så overbevisende ud, sejlede vi af sted.

Sådan gik en række somre. Den sidste var 1939, så blev vi lukket ude fra Sverige. Når vi sluttede ferien blev alt vores teltgrej opmagasineret hos en af øens beboere.

Det blev indefrosset i 1940, forsvandt sporløst og var ikke til at efterspore siden hen.

Jeg arbejdede målbevidst hen mod musikpædagogisk eksamen. Timerne hos Finn Høffding var en stor glæde. På Hovmarksgården havde jeg fået timer hos Jørgen Bentzon, så jeg var ikke helt blank. De var dybt forskellige de to unge komponister, som var de højest vurderede på den tid. Jørgen Bentzon var høj, lys, slank og blåøjjet, munter og legende af væsen. Denne side af ham oplevede jeg engang, da vi havde et større selskab hjemme hos mine forældre på Skansen, jeg var femten år.

Vi var vant til, at mor satte sig til klaveret, når vi ville danse. En af os fløjtede eller sang en af de nye jazzmelodier, mor improviserede, harmoniserede og så gik dansen. Men denne gang satte mor og Jørgen sig sammen og improviserede fihændigt. Det var utrolig morsomt og de to gøglere morede sig herligt, det var fantastisk, og for mig et mirakel.

Finn Høffding var mildheden, ligesom hans statur, ikke ret høj og rund i formerne uden at være tyk. Det der står tydeligst i min erindring fra timerne hos ham var indføringen i den gregorianske sang og kirketonarternes berigelse af min musikverden. Vi sad ved siden af hinanden ved hans flygel og sang disse melodier, hvor der ikke er nogen taktinddeling, hvor rytmen opstår ud fra forståelsen eller følelsen af teksten og de op- eller nedadgående toner. Igen en rejse ind i en ny, ældgammel verden. Det var lige ved at kunne få mig til at gå i kirke.

I 1932 tog jeg eksamen. Jeg kunne ikke komme i tanker om dette årstal, da jeg ville skrive om det. Nu var gode råd dyre. Men det blev de ikke, derimod en ekstra berigelse.

Jeg ringede til Finn Høffding for et års tid siden og spurgte ham, om han kunne huske eller havde mulighed for at finde ud af, hvornår det var. Vi fik en herlig, munter varm samtale. Han kunne selvfølgelig ikke på stående fod huske det, men som det hjælpsomme menneske han er ville han undersøge det.

Kort tid efter fik jeg en smuk og livfuld hilsen. Det der havde bragt ham på sporet var, at han mindedes, at jeg havde givet ham Pers digtsamling „Kaos og Stjernen“ efter veloverstået eksamen. Det havde jeg glemt.

Han skriver: „Naturligvis opbevarer jeg et sådant klenodie, både fordi jeg sætter Per Lange højt som lyriker og fordi du, som jeg satte overordentlig pris på, havde skrevet følgende indskrift i:

26-11-32.

Til Finn Høffding

„Nu Tak for Alt –“

Særlig for alt det, vi ikke skulle kunne.

Rigmor Lange.

Jeg fik nu enkelte elever gennem Karen Vedel, som altid blev søgt

af flere end hun kunne overkomme, eller havde lyst til at tage. Undervisningen af børn, især fra det bedre borgerskab foregik ofte ved at læreren/lærerinden kom til elevens hjem. Transporten var for mit vedkommende altid på cykel. Jeg husker især ét sted. Jeg havde anskaffet mig et par knickers, som lige var begyndt at komme frem til damer.

Jeg syntes, det måtte være det helt rigtige klædningsstykke på cykel, hvor man ellers altid skulle sidde og trække ned i skørterne, som ville op over knæene, og det var jo uanstændigt. Som tænkt så gjort, så jeg kom til dette fornemme hus, jeg tror det var i Tronhjemsgade eller Kristianiagade, bred tæppebelagt trappe, iført mine fine splinternye knickers.

Stuepigen lukkede mig ind og førte mig til salonen, hvor skolepigen og hendes mor befandt sig. Der blev hilst afmålt på mig. Den tolvårige pige og jeg satte os til klaveret. Jeg gjorde, hvad jeg kunne og så sagde vi pænt farvel. Moderen var kommet ind for at tage afsked med lærerinden.

Dagen efter blev jeg ringet op af Karen Vedel, som var blevet ringet op af pigens mor, som sagde, at sådan en person, en dame i mandeklæder, ville hun ikke have til at undervise sin datter.

En anden side af vanskelighederne ved at ernære sig som spillelærerinde i disse år var radioens fremmarch. Mange solgte deres klaver, for nu kunne man få musik uden anstrengelse og den var, må man indrømme, også som regel bedre. Alligevel har det været et tab for det uerstattelige, der er ved selv at frembringe den eller være i stue med den. Det ville blive et sølle liv at være musiklærerinde. Men endnu havde jeg ikke opgivet håbet om at blive udøvende pianist.

Et par år efter havde Karen fået mod på og lyst til at afholde en offentlig elevkoncert.

Det havde hun aldrig gjort før. Det skete nu i Hornung og Møllers lille koncertsal i efteråret 1934.

Det var jo meget spændende for alle os, der ikke havde prøvet at være på podiet, især for mig som havde sat mig et mål.

Den mest nervøse var dog nok Karen, som aldrig selv havde kunnet overvinde sin skræk for at optræde. Det var synd, hun var en både dygtig og god pianist.

Naturligvis var jeg også nervøs, men kunne dog nogenlunde beherske det. Jeg spillede første sats af Waldsteinsonaten og Chopins Fantasi i f-mol. Det gik rimelig godt, selv om jeg havde spillet det bedre ved andre lejligheder, men det er vel almindeligt, ikke mindst for en debutant på podiet.

Blandt tilhørerne var Johanne Stockmarr, som ved sammenkomsten hos Karen bagefter sagde, at nu måtte jeg arbejde hen imod en egentlig debut.

Jeg var gennem længere tid kommet mere og mere i tvivl, om det var den vej, jeg skulle gå. Først og fremmest, fordi jeg følte, at mine evner ikke svarede til mine ambitioner, men også fordi jeg indså, at det var en højst usikker levevej for mig og mine to børn. Inden for musikkens verden var det ikke pædagogikken, der havde min store kærlighed.

Jeg talte en del om det med min veninde Lillian Bay Schmidt, også en dag da hendes mand der var læge var til stede. Han spurgte, om jeg kunne tænke mig at blive det, der dengang hed massøse. Dem var der brug for, mente han. Jeg snakkede med dem om det flere gange og fik lyst til det. Jeg havde set massøser i funktion, fordi mor flere gange havde fået behandling hjemme. Hun led meget af det, man dengang kaldte infiltrationer, i dag myoser.

Den første massøse og sjukgymnast jeg kendte, hun var nemlig svensk, var Clara Exner, som kom og behandlede mor allerede i Slagelsegade. Hun var gift med den gamle maler Julius Exners søn, som også var maler.

Vigtigere for mig var det, at min faster Lise Suenson, i begyndelsen af dette århundrede besluttede at gå den vej. I hendes

tilfælde blev det England. Hun var den yngste af de fem søskende, ugift og var vist tiltænkt den skæbne at passe sine forældre, når de blev gamle. Det stod hendes hu ikke til, så hun tog billetten til London med vist to hundrede kroner på lommen.

Hun ernærede sig og betalte undervisningen ved at brodere for rige damer om natten. Hun var høj, stærk, ganske flot med askeblondt hår og et roligt og tillidvækkende væsen. Det kom til at gå hende særdeles godt og hun blev treoghalvfems år.

Far holdt meget af tante Lise, det var nok medvirkende til, at han syntes det lød fornuftigt. Så jeg hentede ansøgningsskema til Teilmanns Kursus, som skolen hed dengang. Den var på private hænder. Jeg udfyldte det og sendte det ind.

Inden jeg var kommet så vidt, havde jeg selvfølgelig talt alvorligt med Karen om det. Hun blev ked af det, men forstod det godt. Hun lod det gå videre til Johanne Stockmarr, som skrev et meget smukt og generøst brev til mig. Hun opfordrede mig til at fortsætte og tilbød at undervise mig gratis op til en debut.

Det glædede mig, men min beslutning var truffet. Jeg havde altid min mors facetterede brug af musikaliteten liggende bag ved bedømmelsen af mig selv, ikke som et pres men som en erkendelse. Hun der kunne sætte sig hen og fantasere frit på klaveret og vandre mellem tonarterne, kunne transponere fra bladet, hvis der var brug for det. Hun var kunstner.

Jeg tænkte somme tider på Pers svar engang ude på Hovmarksgården.

Jeg havde siddet og spillet for ham og vendte mig mod ham. „Tror du jeg bliver til noget?“

Han svarede: „Enten bliver du til noget stort eller også bliver du ikke til noget.“ Det sidste kom til at passe.

Teilmanns Kursus

Efter vores sidste sommer i Vittsjö 1932 forsvandt Per mere og mere ud af mit liv, ikke af mine tanker, men som nærværende person, mand.

Mine børn voksede til, hver på sin måde uden en far. Jeg tænkte ikke meget over det med en far, følte ikke, om end ikke formuleret, at de behøvede en far, når de havde mig.

Selv i de år, hvor jeg selv var helt afhængig af min egen, tænkte jeg ikke sådan. Jeg var sikker på, at jeg dækkede deres behov. Ordet kendte jeg vel knap og slet ikke i den betydning, ordet har fået siden hen.

Men jeg savnede en mand, en elsker, en til at spænde mine følelser ud over livet. Ikke en ægtemand. Længslen var en hunger.

Jeg havde fået afslag på ansøgningen til Teilmanns Kursus. Jeg ville vide hvorfor, jeg syntes, at jeg opfyldte de betingelser der var opstillet. Jeg gik derfor hen til den bygning, hvor kurset var, vist en tidligere fabrik af en slags, henne på Blegdamsvejen over for Rigshospitalet.

Det var professor i fysiologi Johannes Lindhard, som var konstitueret i lederens fravær, der tog imod. Efter at have talt med mig i nogle minutter, sagde han: „De kunne jo bare have vist Dem herhenne, så var De kommet ind.“ Først lang tid efter gik det op for mig, hvilken fornærmelse det var under komplimentens forklædning. Selvfølgelig og ubevidst. Jeg søgte til næste semester og kom ind 1. februar 1936.

Jeg følte det som en befrielse at begynde på en uddannelse. At have to år (det var det dengang) foran mig, hvor livet var plan-

lagt, jeg skulle blot passe studierne. Det var ikke forbundet med de kvaler, den evige tvivl og spænding, anspændthed, som arbejdet med kunstneriske områder er uløseligt forbundet med. For mig den tekniske perfektion, koncentrationen om det musikalske udtryk og oven i, den totale usikkerhed om vores materielle fremtid.

Jeg kom på hold med sytten piger, de fleste ganske unge, flere direkte fra studentereksamen, alle fra middelstandens forskellige trin. Det var et udpræget kvindefag, acceptabelt og inden for det omsorgsarbejde, som kunne lægge et tilpas hjælpsomhedens pyntelige kald over arbejdet. Men det var mænd der havde bestemt, hvad vi skulle lære og ikke lære.

Jeg var meget glad for studiet, dybt engageret i det, det var mere end jeg havde ventet. Hovedfagene var massage og sygegymnastik, de teoretiske fag var anatomi, fysiologi og teori. Teori krævede tankevirksomhed, analytisk forståelse af alt det øvrige og var i den forstand det interessanteste, selv om alt det andet også var absolut dybt fascinerende, som viden er for den uvidende, der vil suge til sig som en svamp.

Et par af lærerne var ejendommelige og inspirerende personligheder, som fik langtrækkende betydning for og indflydelse på de retninger inden for mit arbejde, som jeg kom til at følge.

Den ene var dr. med. Einar Geert Jørgensen, neurolog og senere psykiater. Han underviste i anatomi, udenadslære. Det forventede han, at vi havde læst ordentligt på og kunne, så det gik hurtigt, vel et kvarter af timen. Så gik han over til at fortælle om de psykiske sygdomme, de store klassiske sindslidelser, skizofrenierne, manierne, de maniodepressive psykoser, depressionerne og det billede de tegnede i personlighederne. Det var for os alle helt nye sygdomme, glødende interessante og skrækkindjagende. Men han talte også om neuroserne og de utroligt nuancerede sygdomsbilleder, som man i blege former finder inden for det normale.

Vi havde ham desværre kun ét semester, fordi han blev overlæge på Hareskov Kuranstalt.

Den anden var frk. Præstgård, en original ældre dame. Typen på en emanciperet selvstændig lærerinde fra begyndelsen af århundredet. Kort glat gråt hår, høj og fladbarmet, med slips og ur i kæde. Skjortebluse og fodlang nederdel. Hun var en herlig og belæst person og kastede hurtigt sin kærlighed på mig. Vi lærte at analysere ledbevægelser og muskelbrug, holdningens betydning for belastningerne, og i hvilke stillinger belastningen var risikabel. Dette passede godt ind i min viden om klaverspillet og nu sat i relation til alt arbejde, alle stillinger og bevægelser. Det var analysearbejde, som skulle gå hen og blive et af mine specialer.

Det var muntert og levende at være sammen med alle de unge piger. Vi kom meget sammen, mest i faste grupper som efterhånden opstod. For mit vedkommende næsten udelukkende jyder og især sønderjyder, hvis sprogtone jeg kom til at holde meget af. Når de talte indbyrdes med hinanden, forstod vi andre ikke et ord, så langt lå det fra vores rigsdanske, som de nu også beherskede. De havde en egen let dulgt humor, som vi ofte først fattede noget langsomt. Det var måske indøvet i grænselandets mange år. Vi er blevet ved at holde en let forbindelse, holder vore jubilæer, havde halvtreds års jubilæum i 1988.

De forskellige fag faldt mig let, det eneste jeg måtte bryde min hjerne med var fysiologien, formlerne, men jeg fik da lært det.

At det var et slid at læse de mange timer, for det måtte jeg for at lære det utal af latinske navne i anatomen og placere dem de rigtige steder, samtidig med at passe hjem og børn, det kan ikke nægtes. Undervisningen lå delt på dagen, så det var frem og tilbage.

Op klokken seks om morgenen, smøre madpakker, spise hyggelig rolig samlet morgenmad, se om ungerne var ordentlige i tøjet, skoletasker pakket og så dem ud ad døren. Til sidst mig selv med min skoletaske trampende af sted på cykel ad mit livs

Lyngbyvej. Gennem Fælledparken til kursus. Læse lektier foregik oftest efter ti om aftenen, somme tider efter tolv, hvis der var tøj, der skulle vaskes, stoppes eller stryges til næste dag.

Men jeg var glad for det og så hen til at blive færdig. Vores levevis var spartansk, det har aldrig generet mig, selv om jeg værdsætter det overdådige, det skønne, det festlige.

Det følte vi om lørdagen, når jeg lavede øllebrød af det iblød-satte rugbrød, tværede det gennem hårsigten, rigeligt med øl i og så en klat flødeskum, købt efter vægt nede hos bageren. Og så pandekager, serveret fra panden efter tur, de sidste i samdrægtighed, hvor jeg så sad med. Vi spiste, så vi var revnefærdige. Det var slægt og venner blevet opmærksomme på, så vi var sjældent alene.

Uret og præcisionen styrede vores liv, børnenes og mit. Lip var tolv år i 1936 og Minna fem. Lip gik i skole og Minna i børnehave. Jeg havde atter på mirakuløs vis fået en ung pige på fællesskabsbasis. Der skulle være nogen til at hente Minna fra børnehaven.

Jeg fik aldrig læst en bog: Føljetonen i Søndags BT, som mine unge kammerater læste, var min åndelige føde. En tid havde jeg en ung elsker, som jeg somme tider gik ud og dansede med. Han trak sig fornuftigt tilbage, dog efter at jeg igen havde været gravid. Kondomet var gået i stykker. Jeg fik foretaget en abort, det var væmmeligt men ikke en tragedie. Jeg ønskede ikke noget barn. Min sjæl var fast bundet til en anden.

Februar 1938 fik jeg eksamen med udmærkelse.

Jeg var glad og lettet, meddelte det straks til mine forældre, som blev glade og stolte over resultatet.

Fra denne dag havde jeg, anstrengte jeg mig for at have, benene på jorden. Himlen var langt, langt borte.

Min første løn

Så kørte jeg igen ad denne Lyngbyvej, pulsåren, som forbandt mit liv med arbejde, med børn, med hjem og mit hamrende hjerte.

Det var en gylden septemberdag 1988, varm som en højsommerdag.

Først havde jeg kørt ad en snoet sti gennem Fælledparken. I det øjeblik jeg krydsede Vibenshus over mod Lyngbyvejen, stod lugten af kakao i næsen på mig fra Galle & Jessens gamle chokoladefabrik. Præcis som de tusinder af gange når jeg kom trampende hjem efter en lang arbejdsdag ved det sene eftermiddagslys, ved solnedgang, i natsort mørke under besættelsen. Alt efter årstid. Eller krig eller fred.

Den skarpe lugt, som både er lidt kvalmende og lidt lækker-sultvækkende, eller var det.

Nu blev minderne det stærkeste sanseindtryk. Og det kvalmende.

Jeg mindedes også min stolthed, forventning og min fællesskabsfølelse den første dag, da jeg kørte af sted om morgenen til arbejde i stimen af cyklende mennesker på vej til deres. Jeg skulle tjene mine egne penge, snart skulle jeg være et selvstændigt menneske med ansvar for mig selv og mine børn.

Jeg skulle ikke mere tage imod penge af min far. Jeg tror han var lige så glad på mine vegne, som jeg selv. Han forstod, hvad jeg følte.

Der må have været meget far og mor gav afkald på i de nu mange år, de havde støttet mig. I otte år. Jeg regnede aldrig ud, hvor meget det var blevet til, det gjorde de heller ikke. Det må

have været meget, mine gode elskelige forældre.

Efter eksamen var jeg så heldig med det samme at få det, der hed uddannelsesstilling. Dem var der få af, to på hver af de store hospitaler og lignende på sygekasseklinikkerne. Hospitalerne var mest eftertragtede, vi opfattede det som et højere niveau. Nogle af kammeraterne kom på venteliste.

Jeg kom ind på Kommunehospitalets bade- og massageafdeling som kort efter blev omdøbt til fysiurgisk poliklinik, sorterende under sengeafdelingen. I 1937 var fysiurgien blevet anerkendt som speciale for læger, det vil sige behandlingen af gigt-lidelser og andre sygdomme i bevægeapparatet. De hed nu fysiurger. Det forekommer mig, at det var dr. med. Carl Clemmesen, der havde været primus motor i denne proces, han blev overlæge her i en lang årrække.

Massøserne blev først fysioterapeuter tredive år efter, samtidig med at uddannelsen udvidedes med et år og dermed blev treårig. Vi var lægeautoriserede massøser og blev siden statsautoriserede fysioterapeuter. Lægerne var ikke mere så enerådende over vores uddannelse.

Indtil da var det lægerne der bestemte.

Vi skal stadig have henvisning med en form for ordination, men ordinationen er ikke mere så detaljeret, som jeg oplevede det på Kommunehospitalets poliklinik dengang.

Det var en ringe løn vi fik for de fire timer daglig, otteogtres kroner om måneden, men jeg var lykkelig for at få den. Det var også et plus i kvalifikationerne at have haft denne ansættelse.

Jeg syntes nærmest, vi var billig arbejdskraft, stort set behandlede vi de samme lidelser. Men det kan da godt være, at særligt vanskelige tilfælde blev givet til de erfarne, fastansatte kolleger med fuld løn.

Vi havde en fornem fin dame, frk. Thygesen som overmassøse. Hun ledede arbejdet, fordelte patienterne. Hun var altid nystreget og med perfekt frisur og venlig passende distance til os.

Med den viden og erfaring jeg havde gennem mit klaverstudium, lagde jeg naturligvis mærke til, om mine patienter var anspændte. Jeg spurgte derfor en dag frk. Thygesen, om jeg måtte give en patient nogle afslapningsøvelser. Dem jeg havde lært hos Karen Vedel. Hun så meget alvorligt på mig og svarede: „Pas på De ikke bliver kvaksalver, lille fru Lange.“

Det var aldeles ukendt, og jeg skulle følge ordinationen til punkt og prikke. Sådan var dét, sådan var det.

Jeg måtte holde mig til massagen og korrigerende øvelser. Ikke desto mindre var det dejligt at behandle mennesker, at have mennesker mellem hænderne. Det havde vi ganske vist prøvet under uddannelsen på den poliklinik, der hørte til skolen. Det var et selvfølgeligt og nødvendigt led. Men her var det et rigtigt hospital, hvor vi også blev sendt rundt på afdelingerne for at behandle sengeliggende patienter. Vi kom på alle afdelinger, kirurgiske, medicinske, neurologiske og på psykiatrisk afdeling, den gamle Sjette Afdeling, som Amalie Skram har beskrevet så gribende i bogen „Professor Hieronimus“. Jeg havde ikke indtryk af, at den var meget anderledes, da jeg kom der. Bogen læste jeg først mange år senere, vist i 1974. Jeg ser nu, at den var udkommet i København allerede i 1895, men hun var ikke en dame man talte om dengang, undtagen i forargelse, og slet ikke der, hvor jeg kom fra. Det undrer mig dog nu, at heller ikke familien Lange førte mig ind i hendes forfatterskab.

Første gang jeg fik en patient på psykiatrisk afdeling, oplevede jeg, hvor langt nede massøserne rangerede i personalets opfattelse.

Det var en kraftig stor mand, jeg skulle give massage på låret. Hvad lidelsen bestod i, har jeg for længst glemt, men ikke at der var et par utiltalende sår i området. Ikke egentlig åbne, men alligevel.

Jeg gik ud til plejemor, det hed oversygeplejersken dengang, og bad om at se journalen. Det måtte jeg ikke, det måtte kun

lægerne.

Det stillede jeg mig ikke tilfreds med, jeg nægtede at behandle og gik over til overlæge Clemmesen og fortalte ham om situationen. Naturligvis skal De have adgang til journalen, sagde han og talte derefter med overlæge Schrøder derovre.

Siden var der aldrig vanskeligheder af den art. Jeg behandlede patienten som ordineret. Jeg oplevede derimod en anden episode, som måske kunne være blevet lidt ubehagelig.

Det var også på psykiatrisk afdeling, mandsafdelingen, og på en firesengsstue. Jeg sad på sengekanten og masserede en arm. Pludselig røg der en bolchedåse lige forbi mit hoved fra en af patienterne bag ved mig. Jeg vendte mig om og sagde: „Man skulle minsandten tro, vi var på sjette afdeling.“ Det kunne mandfolkene overhovedet ikke stå for. De jubledede og grinede, og jeg blev siden da altid modtaget med muntre bemærkninger. Det var en af de gamle pæne ovale bolchedåser, hvorpå der stod Evers Maltbolcher.

Lægerne kom sjældent alene for at tale med patienterne. Det var jo dengang den klassiske formation, som en drage med halen svingende bag efter sig. Overlæge, reservelæge, måske to af slag-sen, kandidaten, plejemor, de andre sygeplejersker, for hvis der skulle røres ved tæppe eller pude. Hele følget stod ved fodenden af sengen, nu sekretæren med skriveredskaberne klar. Overlægen spurgte sygeplejersken, hvordan patienten havde det, kun sjældent henvendte man sig direkte til hovedpersonen.

Da jeg en dag kom ind på en af de store tisengsstuer på neurologisk afdeling, så jeg en ung smuk læge sidde på sengekanten hos en gammel kone. Han sad og snakkede naturligt og venligt med hende, medens jeg ovre ved en anden væg stod og behandlede min patient. Jeg havde ikke set ham før. Det var Mogens Fog.

Han var netop blevet udnævnt til professor i neurologi og overlæge på Rigshospitalet. Han var fireogtredive år, det vakte

stor opmærksomhed – og misundelse. Enestående var det. Jeg så ham ikke igen før efter 1945.

Klinikken, som jeg var ansat på, hed massage- og badeklinikken. Der var også en lysklinik, hvor man gav kulbuelys. Og så gav man karbade med forskellige urter i, som for eksempel fyrrenåle. De andre tilsætninger har jeg glemt. Her arbejdede badekonerne med at sæbe patienterne ind, hjælpe dem op i de mægtige kar og ikke mindst ud af dem. Det kunne være tungt med de voluminøse patienter af begge køn, som ofte vejede op mod de hundrede kilo. Jeg erindrer en kvinde, hvis mave lå hen over lårene, helt hen til knæene.

Kulbuelys fik jeg selv en længere periode, det var dejligt. Solen har jeg altid følt som den bedste livgiver; jeg fik det ordineret mod træthed. Jeg følte at det hjalp mig. Få år efter blev det kasseret. Man sagde, at der ikke var nogen påviselig effekt af det. Jeg tvivler på, om man var i stand til at vurdere det. Det hører måske til det store område, som ikke kan måles og vejes. Endnu. Uddannelsesstillingen gjaldt for et halvt år, men kunne søges for endnu et halvt år. Det gjorde jeg og fik den. Den periode arbejdede jeg på afdelingen for elektrisk behandling, kortbølge og el-stimulation, faradisk strøm. Det drejede sig om behandling af lammede muskler. Blandt patienterne var en skoledreng, vel en halv snes år gammel. Det drejede sig om musklerne på underarmen. En dag sad han der over for mig, med sin barnearm liggende på behandlingsbordet imellem os og kiggede på, hvordan musklerne skiftevis trak sig sammen, løftede hånden, slappedes af og lod hånden falde ned. Pludselig sagde han: „Hvorfor har du sådan nogle gamle hænder?“ Han har åbenbart ikke syntes, at det svarede til det øvrige.

Jeg kiggede på mine hænder, havde ikke før set dem under den synsvinkel, men jeg forstod, hvad han mente. De bar præg af mit mangeårige arbejde med klaveret. Årerne tegnede et tydeligt blåt

relief på håndryggen af mine lange magre hænder, hvor muskler og sener trådte tydeligt frem under arbejdet, nu med brugen af apparaturet.

Jeg mindes, hvor tilfreds jeg var, når jeg så tommelfingerballen blive stor og fyldig og muskulaturen på lillefingersiden bule ud. Så var det en rigtig pianisthånd.

Nu er kun „Labyrintrelief i blå“ tilbage. Jeg brugte dem. Hænderne.

Engang i dette sidste halvår blev jeg ringet op af min gode gamle frk. Præstgaard, som spurgte mig, om jeg kunne tænke mig at få hendes stilling som lærer på Teilmanns Kursus. Hun ville snart trække sig tilbage, hun var nu femogtres år og havde lyst til at være herre over sin tid. Jeg følte det som en stor tillidserklæring og blev meget glad, så jeg sagde ja.

Det gik i orden og jeg begyndte som lærerinde første september 1939, året efter min eksamen. Mit undervisningsfelt var større, da jeg også skulle undervise i sygegymnastik og massage plus det første semester under elevernes uddannelse også i anatomi. Hukommelsesfaget.

Aldrig har jeg været så nervøs for at optræde, som da jeg skulle ind og undervise i anatomi den første time, det var min allerførste time som lærerinde. Pulsen for af sted. Men efter premiereangsten fortog det sig, og det gav mig en god træning i at turde stå op i forsamlinger og sige min mening om mangt og meget i årene der kom.

Jeg var i den forløbne tid også begyndt at have private patienter rundt omkring i byen. Transporten var cykel. Jeg var så heldig at kende et par unge læger, et par var gamle skolekammerater, som nu havde praksis. Massøser var ingen mangelvare, så der var rift om patienterne. Mine ældre kolleger der, ligesom jeg, spiste deres medbragte mad i frokoststuen, den dødtriste kælderstue, som knap kunne kaldes en stue, med bittesmå vinduer helt oppe

under loftet, de hørte med misundelse på, når jeg fortalte, at jeg skulle ud til en ny patient.

To aflægerne boede på Amager, en i Brønshøj og en i Charlottenlund. Jeg kørte næsten dagligt mine tyve-tredive kilometer på alle årets tider og i al slags vejr.

Jeg havde patienter fra alle samfundslag, klasser. Kun ikke de fattigste, de blev henvist til sygekasseklinikkerne, som der ikke stod megen respekt om. En af grundene var nok, at mine kolleger dér havde dårlige arbejdsforhold, dårlige både for patienter og for terapeuter. De måtte kun bruge et kvarter på hver patient, det vil sige, at de, hvis der var fuldt besat, kunne komme ud for at behandle over tredive på én dag. Umenneskeligt for begge parter.

Jeg fik mange småstillede patienter, men ingen fattige. Alligevel må det have været en økonomisk belastning, der var ingen refusionsordning. En af de fordele der var for dem var, at de ikke skulle ud i kulden efter endt behandling. Jeg er sikker på, at det betød meget for resultatet; ofte fik jeg dem til at ligge en halv times tid og hvile, når jeg var gået.

Jeg brugte aldrig under en halv time på behandlingen, somme tider mere. Prisen jeg tog lyder i nutidens øren usandsynlig, men må sættes i relation til tiden. Jeg fik det første par år fire kroner pr. behandling. Jeg har bevaret lidt af regnskabet. Timerne på kursus lå ubekvemt, de første fra klokken otte til ti og, hvis man havde hold, der havde semester på vores poliklinik, lå de sidste mellem seksten og sytten.

Mine private patienter skulle så anbringes mellem ti og seksten. Min rute kunne være Sundby, Brønshøj, den indre by, Charlottenlund og så tilbage til Blegdamsvejen. Til slut hjem til Østerbro, Borthigsgade. Så voldsomt var det ikke altid, men jeg fik lært utrolig mange gader at kende, som jeg ellers aldrig ville have set.

Gader, hvor også fattigdommen stak sit ansigt frem.

Men turen over Kongens Nytorv, forbi Holmens Kirke og

Børsen, videre tæt forbi og med udsigten til Vor Frelzers Kirke var altid skønhedsindtryk, ligesom turen over Fredens Bro og Christianshavns kanaler med bådene, skibe. Alt dette blev mig så fortroligt i de hårde arbejdsår, som kulminerede under besættelsen.

Den 9. april 1940 blev vi, som alle andre i København, vækket tidligt om morgenen, da de tyske flyvemaskiner drønedede lavt ind over byen. Vi lukkede op for radioen, hørte om besættelsen og blev rædselslagne.

Vi kom i tøjet, jeg pakkede lidt sammen til børnene, ringede til far og mor, skyndte mig ned til trolleybussen og fik dem af sted ud til Ordrup, hvor mine forældre nu boede. Skyndte mig hjem igen, ventede til jeg vidste, at de var kommet vel derud, og så for jeg af sted på min cykel ind ad Lyngbyvejen mod Nørre Allé, hvor jeg skulle videre gennem Fælledparken. Vibenshus Runddel var afspærret af tyske panserkøretøjer og alle blev vist ad Jagtvejen mod Østerbrogade, hvor jeg så mit snit til at dreje ved Trianglen, så jeg kunne køre ad Blegdamsvejen til kursus.

Overalt endeløse rækker af tysk militær og hagekors og langs fortovene stivnede danskere. Mange af os forsøgte at komme til vore arbejdspladser, hvad skulle vi stille op?

For mig drejede det sig om at komme hen til en flok unge piger, de fleste fra provinsen, en enkelt så langt borte fra som Færøerne.

Dem der ikke havde deres hjem i København eller nærmeste omegn var forsamlede i klasseværelset, da jeg kom. De var naturligvis opskræmte og alvorlige. Ingen af dem havde haft forbindelse med familien, at rejse hjem var udelukket. Jeg vidste jo ikke mere end dem, men da vi havde snakket en tid om, hvad vi hver især havde set og hørt, foreslog jeg, at vi tog hjem til mig. Jeg kunne ikke lade dem tage hver til sit til deres lejede værelser eller pensionater for unge piger.

De fleste var ligesom jeg på cykel, resten gik gennem Fælled-

parken og videre ud til mig, så i løbet af en tre kvarter, var vi samlede og trængte til at få en kop kaffe at snakke videre over. Vi hørte konstant efter meddelelser i radioen, og i løbet af nogle timer fik de alle sammen forbindelse med familien. Det hjalp jo meget på humøret at høre stemmerne og at ingen havde lidt overlast. Hen mod aften tog de hjem til deres pensionater og værelser, alle butikker havde lukket, og jeg var ikke i stand til at skaffe mad til så mange i min beskedne husholdning. Vi aftalte at mødes på kursus næste dag til timer. Så måtte man tage stilling til den nærmeste fremtid.

At vi stod ved begyndelsen til de fem forbandede år, vidste vi gud ske lov ikke, men stemningen var dystert, understreget af ordren om øjeblikkelig mørklægning.

Rullegardiner af sort papir, blev revet væk i butikkerne på få dage.

Men det daglige liv begyndte igen, jeg havde fået børnene hjem, Minna i skole, Lip på kursus, jeg af sted til patienterne. Rationeringsmærkerne begyndte, dagligdagens rutine, slid og slæb og intens lytten til radioen uden den store tillid til oplysningerne.

Som de utroligt tilpasningsdygtige, ofte for dygtige, væsner vi er, var vi snart inde i den faste rytme, optaget af de nære forhold, eksamenslæsning, skolegang, sygdomme og alt det andet, som beslaglægger det meste af ens liv.

Det var et umenneskeligt slid, disse år under besættelsen. Stående bøjet over lave senge eller divaner, siddende i forvredne stillinger på sengekanten medens jeg masserede de forskellige dele, rygge, bagdele, arme og ben. Forsider og bagsider, unge og gamle. Jeg kunne lide det.

Men kræfterne. Jeg troede de var uendelige, jeg ville ikke besejres. Jeg hev efter vejret, mit hjerte ville ikke følge med.

Anspændtheden under turene i den bælgmørke by i de mange

måneder, hvor man ikke kunne se trafikken, og hvor vi, den cyklende hærs-kare, kørte med de gamle lygter, hvor det nu var beordret, at kun en centimeter på tværs af glasset måtte være frit, resten blev malet over med sort. Lyset var som glimtende insekter i mulmet, intet andet kunne ses.

Når det var overskyet efter solnedgang, kunne man ikke se husene og himlen, ikke et gadenummer, ikke et skilt. Det var det rene hasardspil, selv om jeg havde set godt på kortet.

En sådan sen mørk december eftermiddag, langt ude på Amager, skulle jeg ud til en ny patient. Pludselig stødte jeg ind i noget hårdt og nærmest dumpede af cyklen. Jeg var kørt direkte ind i en husmur uden at vide, at jeg kørte på fortovet. Der var ikke en sjæl at skimte, jeg forsøgte om jeg kunne se et husnummer eller et skilt, umuligt. Jeg hørte skridt og spurgte, hvor jeg var, og hvor den gade var, som jeg søgte. Det var alt for kompliceret under disse omstændigheder, så jeg spurgte, hvor Amagerbrogade var, for så vidste jeg, at jeg kunne finde hjem.

Det var måske en af de gange, hvor jeg blev stående nede i cykelkælderen og tudede af træthed, til jeg kunne tørre øjnene, inden jeg gik op til børnene og katten, som alle tre stod og ventede på min hjemkomst. Katten i håb om at der var sild.

Blev der i løbet af dagen luftalarm, måtte jeg søge ly i en tilfældig trappeopgang, mens jeg tænkte med ængstelse på børnene, på hvor de befandt sig, og jeg vidste, at de tænkte på, hvor jeg var henne. Da kunne det være svært at holde fornuften fangen og fortsætte, når alarmer blev blæst af. Under alarmerne var det forbudt at være på gaden.

Cykelkælderen for os i nr. 10 lå ubekvem. Bygningens numre endte på den anden side 20. Inde i gården måtte man ikke cykle, så der skulle trækkes hele vejen, morgen og aften. Kælderen blev også brugt som tilflugtsrum under alarmerne. Den var udstyret på samme måde som mange andre, med kasserede lænestole, bænke og en gammel madras.

Vi kom der kun én gang. Børnene vågnede som oftest ikke ved alarmen, så jeg blev enig med mig selv om, at jeg ikke ville ødelægge deres nattesøvn og heller ikke min hårdt tiltrængte hvile. Jeg blev i min seng. Desuden blev mit synspunkt, at jeg hellere ville slås ihjel ved at huset styrtede sammen, end blive indespærret under det sammenstyrtede hus. Enkelte gange gik vi ud i badeværelset, som ikke havde ydermure, det lå i vinklen mellem de to fløje. Vi polstrede badekarret med dyner og tæpper, og så krøb børnene sammen der. Det skulle gå hårdt til i himlen, før vi forlod vore senge.

I 1942 op søgte jeg Ove Bøje, som senere blev fysiurgisk overlæge og professor på Rigshospitalet. Vi interesserede os begge for, hvad folk blev syge af, det man nu benævner som arbejdsbetingede sygdomme. For vores vedkommende, sygdomme i bevægeapparatet. Nogle husker ham måske endnu som idrætslægen. Derfor vidste han noget om hjerter. Jeg fortalte ham, hvordan jeg havde det, han undersøgte mig og sagde, at han mente, jeg havde fået en hjerteudvidelse. Jeg spurgte, om der var noget at gøre ved det, hvortil han svarede, at jeg skulle bestille noget mindre. Det sagde jeg var umuligt, når jeg skulle forsørge mine børn og mig selv. Vi havde frisprog mellem os, så han sagde, at så kunne jeg vælge mellem at dø af sult eller af overanstrengelse. Jeg havde absolut ikke lyst til nogen af delene, så jeg lod cyklen stå et par måneder og nedværdigede mig til de offentlige befordringsmidlers hårde bænke og langsommelighed. Og reddede livet. Konduktøren på linie 6 var en opmuntring, når han råbte Køge Bugt ved Niels Juuls statue, der står overfor, hvor Nationalbankens gamle bygning lå. Dengang var der en vis værdighed over bygningen, nu er den et frygtindgydende magt-symbol.

Jeg fik en del patienter gennem Ove, en broget skare, jeg erindrer en halvgammel kvinde der havde en kiosk i en kælder i

Dronningensgade på Christianshavn. Hun boede bogstaveligt talt i butikken, i et lille bitte rum inde bagved uden dagslys. Jeg skulle behandle skinnebenssår, det havde jeg aldrig prøvet før. Hun var meget ulækker, ligesom omgivelserne, og der var flere åbne sår på benene. Jeg havde for nylig lært at man skulle massere sårkanterne. Og det gjorde jeg jo så, og til min glæde og overraskelse helede de utrolig hurtigt op.

Jeg fik fornemmelsen af at hun fungerede som en slags central for befolkningen, hvor de kom og udøste deres hjerter, viderebragte sladder og fik trøst og en lille en til halsen. Under disken. Og de frygtelige erstatningscerutter, som jeg også selv „nød“ i krigens år.

Men ellers var vore patienter i vid udstrækning kontordamer, som sad og skrev på maskine dagen lang.

Jeg tog derfor et kursus i blindskrivning, ti-fingersystemet, som slet ikke var slået igennem dengang. Jeg analyserede stilling og bevægelser, muskelbrug og beskrev det for Ove. Han syntes jeg skulle skrive en artikel til Ugeskrift for Læger. Han skrev en indledning om de overordnede synspunkter og artiklen kom i Ugeskrift for Læger nr. 27, 1944. Ove Bøje og Rigmor Lange: Hyperfunktionslidelser i overextremiteterne behandlet med afslapningsøvelser og forbedret arbejdsteknik.*

Det var mit første offentliggjorte arbejde, det er jeg ham taknemmelig for, det var med til at bane vej for mit videre arbejde.

* Denne artikel er der bl.a. henvisning til i dr.med. Arne Lundervolds litteraturfortegnelse i hans disputats: Electromyographic investigations of position and manner of working in typewriting. 1951 Oslo.

Cyklende massøse under besættelsen

Mine ture ad Amagerbrogade havde en særlig sødme.

Blandt patienterne var der til mit enestående held to konditorfruer. Her blev jeg beværtet med rigtig kaffe. Dens duft, smag og virkning var blevet fjern og var overvældende. Dertil kom det nærmeste man kunne komme til rigtigt wienerbrød. Med sukker og hakkede mandler.

Det gav kræfter til behandlingen af fruernes frodige former og varme til at fortsætte turen udad mod østenvinden. Og det bedste af det hele var, at jeg fik en posefuld af herlighederne med hjem til ungerne. De dage havde jeg fiskeaffald med hjem til Pjus, hun var et ligeværdigt medlem af familien.

Desværre var jeg aldrig så heldig at have slagtere eller viktualiehandlere blandt patienterne, men det havde Ove Bøje, så af og til fik jeg en lille andel til et godt måltid mad. Han boede lidt længere ude ad Lyngbyvejen, så det var ret bekvemt. Det er nu ikke, fordi vi på nogen måde led nød, mine to piger og jeg, vi kunne forære mange sukker-, mel- og brødkort til folk med større appetit og kalorieforbrug.

Blandt andet til min søster, som havde mand og tre børn i alderen ti til femten år. Det var et ufatteligt antal rugbrødsmadder de satte til livs. Hendes mand som var kaptajn i hæren fik seks rundtenommer i madpakken daglig, fortalte Ebba.

Som lækkeri var vi glade for formkage af sigtemel, smagt til med erstatningskaffe, Kvidder, som man kaldte det. Som mandler brugte vi hakkede bog, hentet i Dyrehaven. Marcipan lavede vi af kastanier derudefra med mandelessens. Herligt.

Blandt mine patienter på Amager, langt ude i Sundby, var der en gammel kvinde, som jeg erindrer særlig tydeligt. Hun var lille, nærmest bitte lille, spinkel med kridhvidt glat hår og et blidt og yndigt væsen. Hun var plaget af leddegigt, hænder og fødder var forslidte og deforme. Hun var svensk af fødsel og bragte fortidens barske liv for fattigfolk ind i den pæne sirlige stue, da hun fortalte om sin barndom i det fattige Småland i forrige århundrede. Ganske som man så det i Mobergs film *Udvandrerne*. Hendes far var skovarbejder og moderen døde da hun, den yngste af fire børn, var fire år.

Faderen var borte i skoven fra sol stod op til sol gik ned, så han kunne ikke klare børnene og hjemmet. De kom derfor på sognet. Det var en lige så ufattelig som frygtelig begivenhed.

Hun var født i 1870, altså få år før mine forældre blev født, og blev nu, fire år gammel, sammen med sin søster, som var et par år ældre, sat i slæden en nytårsmorgen. Pakket ind og puttet ned i halmen. Turen gik til kirkebyen, hvor der selvfølgelig over for kirken var en kro. Her med en rampe hvor de fattige eller forældreløse børn, fra hjem der var brudt sammen, blev stillet op. Udstillet blev de, for de mindre fattige bønder, som skulle se på varerne. Den der tilbød at tage dem for den mindste betaling, tog dem med hjem.

Hun og hendes søster var så heldige, at blive taget med af den samme bonde. Da hun blev løftet ud af slæden og stillet på trappen, blev døren åbnet af konen, som sagde, kan du gå ud og hente brænde.

Herregud, fire år var hun og må have været meget lille, så lille og spinkel, som hun var nu.

Hun kan næppe have været meget værd som arbejdskraft og nåede da også at komme på auktion fire gange, inden hun som knap fjortenårig blev sendt alene ud i verden. Den sidste der købte hende var en gammel kone, som boede alene i et lille hus fjernt fra landsbyen. Om sommeren fik hun lov til at gå i skole et

par måneder, om vinteren var det umuligt for sneen og mørket.

Hun passede huset, vaskede og gjorde havearbejde, men fik dog også lært at strikke, som hun så gerne ville. Den gamle kone gav hende ét nøgle garn, så hun kunne strikke en strømpe. For at lære at strikke en anden ting måtte hun trævle strømpen op, sådan blev hun ved til garnet var slidt op.

Når disse små slaver fyldte fjorten år eller blev konfirmeret, havde ingen ansvaret for dem længere.

Min heltinde fik lov til at blive konfirmeret, før hun fyldte fjorten. Den eneste pligt plejemoderen havde var at sørge for, at hun havde en kjole på i kirken. Hun gav hende en af sine egne aflagte og sagde dagen efter farvel. På mærkværdig vis havde den ældre søster holdt forbindelsen med lillesøsteren og fik hende til Danmark. Her mødte hun en rar mand og fik et rimelig godt liv.

Ingen tog så venligt imod mig på min færd rundt i byen. Var så bekymret for mine iskolde hænder. Der stod altid varm kaffe parat, når jeg kom, så jeg nåede at få varmen, inden jeg skulle tage om hendes stakkels forslidte lemmer.

Mine ben nåede sjældent at blive varme, før jeg skulle ud i kulden igen. De var ofte helt blå, når jeg kom hjem og fik ikke altid deres normale farve igen, før jeg kom i seng.

Blandt mine mange patienter under krigen er der to jeg husker af specielle grunde. Ikke på grund af deres lidelsers art, de var ikke så usædvanlige, men på grund af deres særlige placering.

Den ene var en dame, gift med en englænder. Hun fortalte mig, at hun kom hos kongeparret for at lære den lille prinsesse Margrethe at tale engelsk. Det må have været i 1944 eller begyndelsen af 45, jeg husker at hun sagde, at Margrethe var fire år.

Det var den første, jeg hørte fortælle om den særdeles intelligente prinsesse.

En anden patient var professor Bodelsen, som led af skrivevanskeligheder. Altså manuelle. Dengang vidste jeg ikke at professor

Bodelsen var medlem af Frihedsrådet. Han boede på en villavej ude i Ordrup, meget stille. Det var der også i huset. Fruen var kølig og virkede på mig, som om stilheden sænkede sig, når hun gik gennem stuen i sin lange nederdel, langærmede bluser og et eller andet om skuldrene. Jeg vekslede aldrig et ord med hende ud over goddag og farvel, når det var hende der lukkede op eller fulgte til dørs. Deres to smådrengene står også for mig som to lydløse væsener, når jeg sad der ved spisebordet sammen med professoren og forsøgte at lære ham håndens finmotorik til brug for skrivningen.

Han sagde en dag under træningen, hvor jeg sad og korrigerede: „Man kan ikke lære gamle hunde nye kunster.“

Det passer heldigvis langt fra altid.

Et af de store forsyningsmæssige problemer under krigen var at få tøj på kroppen. Især til børnene, som var så uforskammede at vokse. Det var ikke blot spørgsmålet om, at det blev slidt. Langt hen ad vejen kunne man forlænge og lægge ud på kunstfærdige måder.

Det var for mig og tusinder af mødre om at skaffe noget, der var billigt.

Jeg havde i mange år, helt fra jeg var ung og boede hos mine forældre, kendt en af disse vidunderligt snilde og dygtige syersker, der drog rundt fra hjem til hjem og gjorde kunststykker. Som regel fandt vi omsyningsmuligheder, de gamle stoffer var jo langt bedre end de celluldsstoffer, man kunne opdrive i forretningerne.

Hun var så dygtig, at en af hendes kunder, som havde forbindelse til pressen, jeg tror BT, fik arrangeret, at hun lavede en udstilling, hvor hun demonstrerede og holdt foredrag om de omsyede ting, der blev vist.

Jeg havde måneden før stået i nød for en varm vinterfrakke til Minna. Jeg havde ikke noget der duede, så vi gik til mor. Det

resulterede i, at mor fandt en herlig velourportiere. Jeg fik fat i noget udlignende ret acceptabelt ternet cellulid til for. Det blev til en meget smuk frakke med stor hætte, den kom med på udstillingen med Minna indeni. Det var jo stolt. Frakken holdt krigen ud fra 1942 til -45.

Da krigen sluttede var Minna tretten år. Da hun i sommeren 45 skulle have en ny kjole bemærkede hun, at det var første gang, hun fik en kjole, der ikke var omsyet af mit eller mormors tøj. Eller arvegods fra Lip.

Vi har siden med vemod, næsten nostalgi, mindedes, når vi fulgtes op på loftet for at se, om der skulle være et eller andet i min tøjreste endnu, ellers måtte vi snakke med mormor om det.

Selv om det gik ret godt med at tjene penge, var udgifterne store, alting var dyrt, mine indtægter kunne være ret svingende. Blandt andet fik jeg ikke løn for den ene af de to måneder, der var sommerferie på kursus. Fra efteråret 1942 lejede jeg derfor kammeret til min nu treværelses lejlighed ud. Altid til unge piger. (Det ville jeg nok også foretrække i dag, hvis jeg havde to døtre på elleve og atten år.)

Blandt de unge piger, som boede hos os, var der én, der kom til at stå mig særligt nær, trods den store aldersforskel, hun var tyve og jeg var femogtredive, med to ægteskaber bag mig og de to døtre.

Vi talte godt sammen, især om bøger og mennesker. Hun studerede medicin, hvad der også gav en fælles interesse. Karen Aarsleff, som hun hed, var en yndig spinkel pige, lille med lyst askeblondt lokket hår, blå øjne, fint tegnede mørke øjenbryn og lange vipper. Hun var særdeles velbegavet, interesseret i psykologi og menneskers forhold til hinanden. Hun var af den slags, der altid oplever et eller andet morsomt eller interessant, blot de tager den daglige tur til og fra arbejde. Den var for hendes vedkommende at cykle ad Lyngbyvejen, Nørreallé til universitetet i Fælledparken til forelæsninger og hjem igen. Eller, da hun

kom videre i studierne, ind til Rigshospitalet.

Hun tog som en selvfølge, og uden det store slid, sin første del, hvor jeg i en periode havde fornøjelsen at manuducere hende og hendes kammerater i anatomi. Pige-kammerater. I løbet af sommeren og efteråret 1944 blev Karen oftere og oftere borte et par dage.

En dag kom hun og sagde, at hun var nødt til at gå under jorden. Hun fortalte ikke noget og jeg spurgte ikke. Hun besøgte mig nogle få gange uanmeldt i vinteren 44-45. I januar lejede jeg værelset ud igen, denne gang til en ganske ung mand, som jeg forstod var illegal. Jeg kaldte ham Steen, det ville jeg have kaldt min søn, hvis jeg havde fået en. Han var atten-tyve år. Kom fra et velstillet borgerhjem, faderen var forretningsmand, provinsmatador, tyrannisk med preusserdisciplin, som opdragelsesmiddel.

Om det var grunden til at forældrene var skilt, ved jeg ikke, men prygl hørte til dagens orden. Det daglige brød. For hvis drengene ikke havde gjort noget den ene dag, så havde de såmænd nok været „uartige“ den anden dag, så for en sikkerheds skyld.

Jeg fik fornemmelsen af, at det var særdeles farlige sager, Steen gav sig af med. Vi havde en aftale om, at han eller en anden skulle ringe og sige en eller anden ligegyldig besked, hvis han ikke kom hjem som aftalt, så kunne jeg ad anonyme kanaler sende besked til hans familie.

Jeg spurgte aldrig, men somme tider var presset for stærkt for hans drengesjæl, og så kom der alvorlige ting frem. Jeg burde ikke have hørt på ham. Det var en fast aftale, at jeg ikke skulle vide noget om, hvad der foregik. Jeg stolede ikke på min egen modstandskraft, hvis jeg kom i forhør hos Gestapo. Det skete heldigvis aldrig. Steen var medlem af en likvideringsgruppe. Denne dag havde de fået ordre til at skyde en berygtet stikker. Man havde fået opsporet, at han ville gå fra Gentofte Amtssygehus efter besøgstid. Ad Niels Andersens vej. Det var i januar, så der var ret

dunkelt, men de fik da øje på ham. Om det var med overlæg, at han fulgtes med en kvinde med barnevogn vides ikke, men han så de to unge mænd i de sædvanlige cottoncoats, dukkede ned bag barnevognen. De kom ikke på skudhold af ham og måtte skynde sig bort. Stikkeren blev selvfølgelig skygget af en af sine egne. De to unge fra „Holger Danske“ slap uset bort.

En nat kom han hjem, ligbleg og rystende. De havde haft til opgave at vogte over en stikker, som var blevet lokket med op på et hotelværelse. Der måtte ikke komme lyde derfra af nogen art, de skulle blot vente på den, der var ansvarlig over for Frihedsrådet. Man håbede også på at få nogle oplysninger ud af fyren, som var en purung mand ligesom de selv.

Han skulle blive liggende med ansigtet ned mod gulvet medens de to frihedskæmpere skiftedes til at holde deres ladte pistol mod hans nakke.

De havde følt det grusomt at høre hans tryglen og være vidne til hans angst, time efter time. Kun ved hele tiden at tænke på de kammerater, han havde udleveret til Gestapo, og dem han kunne komme til at udlevere, holdt de ud til den ældre kammerat kom, som havde ansvaret.

Selv om man ofte hørte skyderi, og der også blev skudt en ganske sagesløs ung mand i vores gade, oplevede jeg kun én dramatisk og frygtelig begivenhed. Det var en af dagene mellem jul og nytår 44-45.

Jeg havde været ude og besøge min veninde Lillian Bay Smith, som lå på Sct. Josefs hospital. Der var besøgstid mellem tolv og tretten, så det var højlys dag, da jeg gik derfra og hen imod Blågårdsgade, hvor jeg skulle tage linie 3.

Idet jeg drejer om hjørnet ned ad Blågårdsgade, ser jeg et legeme hvirvle ned gennem luften og hører klasket mod asfalten. Samtidig ser jeg to småbørn med hinanden i hånden springe til side. Jeg tror naturligvis, det er en ulykke og farer ind til købmanden på hjørnet for at ringe efter en ambulance. Det får jeg

ikke lov til, hvem skal betale det, siger han.

Ude på gaden er der fuldt af Hipoer og alle bliver gennet til side. Det er en ung mand der ligger der. En af Hipoerne løfter hans ben i vejret, for at der kan løbe blod til hjernen, så han ikke bliver bevidstløs, hvor grusomt. Et øjeblik løfter han hovedet fra asfalten, ser uniformen, så falder hovedet tilbage mod gaden. Han havde ladet sig falde baglæns ud ad vinduet, da Hipoerne viste sig deroppe. Der stod et vindue åbent på fjerde sal med flagrende gardin.

Jeg håber at han døde.

Tidligt på foråret 1945 strømmede tyske flygtninge ind i landet, og mange skoler blev beslaglagt til indkvartering. Klostervængegets skole, hvor Minna gik, ligger ud til Lersø Parkallé og fem minutter fra, hvor vi boede. Den blev beslaglagt.

Jeg fik hende sendt på landet hos en rar landarbejderfamilie, Lip var blevet laboratorieassistent og havde arbejde i Nykøbing Sjælland. Nu kunne de heldigvis ikke blive indblandet i noget, hvis uheldet skulle være ude. Steen var flyttet til en ny illegal adresse, som jeg selvfølgelig ikke kendte.

Et par dage før påske fik jeg besked om, at der ville komme en ny „lejer“ denne gang nu en pensionær.

Ingen måtte se ham, høre ham eller i det hele taget vide, at der var andre end mig i lejligheden. Gardinet skulle være trukket for dag og nat. Mørklægningsgardinet. Han blev bragt af en mig ubekendt mand, som jeg aldrig havde set og aldrig så igen.

Det viste sig at være en ung engelsk flyver, kastet ned med faldskærm i Jylland, eller tvunget ned, det forstod jeg ikke rigtigt.

Han havde været så heldig, da han blev kastet ned i nattens mulm og mørke, at det hus han gik hen til, da der blev sigtbart, var beboet af venligtsindede mennesker, som vidste hvad de skulle gøre. Efter at have været skjult hos dem et par dage, blev han afhentet af en mand som kunne tale engelsk, han fulgte ham

til København og sørgede for, at han ikke kom til at åbne munden undervejs.

Han var rystet over turen over Storebælt med en færge fyldt med sårede tyske soldater. Han havde som flyver aldrig set den fjende han bombede. Den fremmedgjorte moderne krig, bøddel og offer ser ikke hinanden.

Men det, der gjorde det største indtryk på ham, var den elendige behandling, de sårede fik. Der fandtes knap noget der lignede forbindelse. Aviser og andre tilfældige materialer⁸ var svøbt om sår og elendighed.

Han sagde til mig: „Når de behandler deres egne sådan, hvordan mon de så behandler os.“

Han kendte ikke nazimetoderne.

Anden påskedag blev jeg ringet op af min „leverandør“, som spurgte, om jeg ikke trængte til aflastning for min gæst, for så kunne de da godt tage sig lidt af ham. Det kunne jeg roligt svare ja til. Især fordi jeg havde lidt af dårlig mave med diarré i de dage, hvor jeg skulle sørge for, at han fik noget at spise.

En times tid efter opringningen kom der nu igen en mig ganske ubekendt herre, som jeg hilste på, som var det en af mine venner. Han kom indenfor, vekslede nogle ord med min „gæst“, hvorpå de begge tog afsked med mig.

Nogle dage efter fik jeg at vide, at den unge flyver var kommet godt til Sverige.

Farvel til drømmen

I disse år, hvor jeg skiftede studium og derved grundlaget for at kunne klare mine forpligtelser, mit ansvar for børnenes og mit eget liv, sås Per og jeg kun sjældent.

Jeg led under at have taget konsekvenserne af de vanskeligheder, som jeg så ville vare mange år, ja muligvis altid, hvis jeg stadig forsøgte at holde den nære kontakt med Per. Det lykkedes mig nogenlunde at vende mine interesser og forhåbninger mod andre mål.

Efter en længere pause, så spænd som forbindelsen nu var, oplevede jeg en aften i oktober i efterårsferien 1938, at det uventet ringede på min dør. Jeg var alene hjemme, børnene var på landet. Da jeg lukker op står Per uden for min dør, nervøs og elendig.

Han går ikke indenfor, som han plejer, bliver stående og siger, må jeg være hér, jeg har ingen steder at være. Jeg blev chokeret, fik ham indenfor og følte mig hjælpeløs. For første og eneste gang syntes jeg pludselig ikke, jeg kunne klare at have ham hos mig.

Det var frygteligt. Jeg sagde, du kan ikke blive her mere end nogle dage, medens børnene er borte. Jeg må finde udvej for dig.

Jeg kan slet ikke huske, hvordan vi talte sammen, eller hvordan vi havde det sammen. Jeg vidste kun, at jeg ikke havde kræfter til mere end det jeg stød for nu.

Jeg talte af og til med Geert Jørgensen om faglige spørgsmål, han var den eneste jeg kunne forestille mig at tale med om alvorlige problemer, så jeg ringede ham op.

Jeg fortalte om Pers elendige tilstand og situation. Geert Jørgensen fortalte lidt om Haraldsgave og Hanne Plum, han ville

prøve at tale med hende om det, så kunne jeg ringe den næste dag.

Hanne Plum drev Haraldsgave som en slags refugium, efter at hendes mand var død. Det var hovedsagelig kunstnere og intellektuelle, som kunne betale for opholdet, der var der. Men hun var vist også lidt af en „majorska“ for mennesker, som havde svært ved at finde sig til rette i livet.

Jeg ringede som aftalt. Geert Jørgensen sagde, at Hanne Plum var villig til at tage imod Per. Jeg havde ingen penge og ringede til Ruth og Mimi og beskrev dem situationen. De sagde, at de skulle nok finde på råd, hvordan ved jeg ikke. Jeg fulgte Per derud nogle dage efter, hilste på Hanne Plum, som viste os det værelse Per skulle have. Jeg sagde farvel til Per.

Jeg havde fra første færd fornemmelsen af, at Hanne Plum ikke kunne lide mig. Det bestyrkedes de få gange, vi mødtes derude.

Per og jeg skrev flittigt til hinanden i de år, det kom til at dreje sig om adskillige. Vi besøgte hinanden af og til, det var mest ham der kom til mig. Jeg har en sød og ofte pudsig brevsamling fra den tid. Han befandt sig godt derude, jeg tror han blev feteret af Hanne Plum. Han kom sig da også ganske godt, dog først efter at have været igennem den besynderligste sygdom, jeg har oplevet. Han fik hikkesyge. Da det havde varet nogle dage, indlagde Geert Jørgensen ham på en neurologisk afdeling. Man må have forestillet sig at det var et meningitisagtigt tilfælde, i alle tilfælde noget i centralnervesystemet. Han blev behandlet med sløvende og beroligende midler.

Selv da, i denne efter min mening alvorlige situation, bevarede han sin humor. En gang da jeg besøgte ham, sagde han midt i hikken: „Tænk hvis der kommer til at stå i min nekrolog, digteren døde af hikkesyge.“

Men hikken holdt op, jeg tror det varede et par uger, det var mere end rigeligt. Det blev hurtigt smertefuldt. Ude fra Haraldsgave skrev han humoristiske bemærkninger om de skiftende gæ-

ster, men også skuffede breve om Gyldendal og den frygtelige Ingeborg Andersen, som holdt ham hen med snak og ikke gav ham noget oversætterarbejde.

Blandt brevene ude fra Haraldsgave, af de få der er dateret, er der ét, 25. maj 1943. I det står der, at der er kommet en ung pige. Hun er rødhåret og lader til at have et heftigt sind. At nogen tør se sådan ud. Skriver han.

Det skulle have fået alarmklokkerne til at kime. De sagde ikke en lyd.

Et par måneder efter ringede Ruth og spurgte, om jeg vidste, hvor Per var blevet af. Hun og Mimi var bekymrede, fordi han ikke var at træffe på Haraldsgave. De bad mig om at finde ud af det.

Jeg ringede til Haraldsgave og spurgte, hvor han var og fik at vide, at han var flyttet ud i Paul la Cours lejlighed på Frederiksberg. Paul og hans kone var bortrejst og havde lånt ham den. Jeg blev bange for, hvordan han havde det, om han havde noget at spise og i det hele taget.

Jeg kørte derud, ringede på og blev lukket ind af en ung dame. Jeg lagde ikke mærke til hårfarve eller noget andet og bad om at tale med Per.

Lidt tøvende lukkede hun en dør på klem og sagde, der er en dame, der vil tale med dig.

Jeg kom ind, Per lå på en divan og rejste sig søvndrukken og forskrækket, idet han sagde „Hvad vil du her?“

Jeg sagde det, som det var, at det var Ruth og Mimi der var ængstelige for ham og havde sendt mig derud. Hvordan jeg følte det, kan jeg ikke sige. Nærmest lammet. Død. Hvilket chok, hvilken ydmygelse.

Han lovede at ringe til Ruth og jeg gik.

Kort tid efter giftede de sig, hun ventede barn. Den dag jeg fik det at vide, gik jeg om aftenen ind i børnenes værelse og hang ind over overkøjen til Minna og sagde grædende: „Per har giftet sig.“

Jeg havde altid gået med en uforklarlig drømmeagtig forestilling om, at vore veje ville mødes igen. Jeg fortalte mor det. Da hun sagde det til far, sagde han: „Nu tror jeg aldrig mere Musse bliver glad.“

Glad blev jeg mange, mange gange, men lykken på den måde jeg havde oplevet i stunder og perioder med Per, kom ikke igen.

Den lykke holder ikke til livets krav.

Jeg havde fået benene på jorden, som kunne være nok så hård og stenet. Jeg fik vendt mine kræfter og interesser mod andre områder, som tilfredsstillede mig, og hvor der var brug for mig.

Min initiativrigdom og fantasi kom til at udfolde sig i arbejdet med alle menneskets mangfoldige liv. Jeg fandt hidtil uopdyrkede områder i samklang med menneskets utallige virkefelter i det samfund, vi levede i.

Efter vores sidste sommer i Vittsjö 1932 blegnede dedikationerne. I digtsamlingen „Orfeus“ fra dette år står der blot: „Til Musse fra Per.“ og i samlingen „Relieffer“ fra 1943, står det samme. Det er hans sidste digtsamling. I den er der et dejligt og foruroligende digt, som hedder „Vittsjö“.

I digtet „De vilde fugle“ i „Forvandlinger“ læser jeg i dag vores liv, vores væsen. Sådan læste jeg det ikke dengang. I årene efter levede jeg stadig på kanten, som jeg har skrevet det i min digtsamling fra 1986, „Labyrintrelief i blå“:

Jeg kører på kanten
af livet og skrænten
med angstens lyst

Uden at vide det, havde jeg altid levet i poesiens verden – vi skulle have været et sommerfuglepar.

Mellemspil

I de mange år hvor Per var stjernen eller planeten, solen eller månen, der bestemte mit kredsløb og afstanden mellem hans og mit, bestemte tidevandet, strejfede min bane andre stærkt eller svagt lysende legemer i rummet. Jeg mødte Paul la Cour, vore kredse krydsedes let i en umiddelbar kontakt. Hans blide sensuelle væsen, den spinkle elegante gestalt og sprogtone snoede sig i kredsende bevægelser sammen med mine. Vi gav hinanden megen ømhed, aldrig elskov, han kendte mit kredsløb. Han kaldte mig Barnemusse, var så taknemmelig og åben for mit væsen. Vi trivedes ikke i samvær med den kvinde han kom til at leve sammen med, han turde ikke vise hende, eller indvie hende i vores fællesskab og bad mig være almindeligt venlig. Hvorfor så være sammen?

En anden forfatter, så fjernt fra Paul, som man næsten kan være, mødte jeg og ud fra så totalt andre betingelser.

Det tyngede mig konstant, at jeg var helt afhængig af min far økonomisk. Især et år i begyndelsen af trediverne da julen nærmede sig og jeg ikke ejede penge til at købe julegaver for. Det var dog for pinligt at bede om penge til at købe julegaver til far og mor for. Jeg havde et par måneder i efteråret arbejdet for Bjarnhof som var organist ved Zionskirken. Jeg dikterede nodeintervaller, som han overførte til blindeskrift. Det var sværere end jeg havde ventet, så jeg måtte opgive det. Han tilbød mig at synge i det lille kirkekor juleaften, vi var fire, to mænd og to kvinder. Det reddede et par små gaver og jeg kom hjem ved slutningen af middagen i Toldbodgade. For børnenes skyld kunne de ikke vente helt til jeg kom.

En anden jul tog jeg job som juleassistance i den smukke svenske forretning, Bo, som var i det hus, hvor Illums Bolighus nu har været i mange år. Det blev tre underlige uger. Jeg kunne godt lide at være der, der var så smukt og de havde så mange dejlige svenske stoffer og ting. Men lidt inde i denne december måned fik jeg at vide at Knud, Knud Rasmussen, var meget syg og lå på Gentofte Amtssygehus. De mange år vi ikke havde set hinanden skrumpede ind, han kom så tæt ved mig. Den kraft og glæde han havde givet mit liv engang, da jeg trængte så hårdt til det, glemte jeg aldrig. Det havde intet at gøre med min skæbne i kærligheden til Per.

Jeg gik rundt i en uvirkelig tilstand, skulle være munter, venlig og juleagtig, vise kunderne de smukke ting og hjælpe dem til at finde netop den skål eller den kop og tallerken, som de ville bruge som gave.

Den 21. december 1933 døde Knud, jeg så det i aviserne om morgenen, da jeg kørte ind til byen. De store forsider med de pragtfulde fotografier jeg kendte så godt, jeg havde fået flere af dem, af ham selv.

Da jeg kom ud på det julesmykkede strøg med alle de travle gavebelæssede mennesker blev det grotesk og absurd, jeg skyndte mig hjem, talte med Ruth i telefonen, vi fattede det ikke. Fattede ikke at han kunne dø, det mest livselskende, livskoncentrerede menneske vi havde mødt. Og nogen sinde kom til at møde. Toms digt til Knud, „Det er Knud der er død“, hører til hans bedste og stærkeste.

Min korte tid med at arbejde for Bjarnhof kom til at indeholde en interessant episode, som vist karakteriserer både ham og mig ret præcist.

Jeg syntes jo, at det var frygteligt for ham, at han var blind. Han var endnu ikke kendt som forfatter og tjente vist ikke store penge udover sin organistgage ved Zionskirken på Østerbroga-

de. Betale et menneske for at stå til rådighed for at følge ham rundt omkring lod de ikke til at kunne. Jeg spurgte ham en dag, om han havde lyst til at sejle med til Hven. Det ville han meget gerne, så jeg spurgte far, om vi måtte få en fribillet til en tur derover. Det fik vi og det glædede han sig meget til. Vi drog af med madpakke og jeg med badetøj. Jeg fortalte om kysten, medens vi sejlede, og han spurgte ivrigt. Det var smukt vejr og han kendte alle stederne fra dengang han kunne se. Det må være meget betydningsfuldt for en blind at have været seende, og han var det til han var en voksen ung fyr. Fra hele min barndom med min blinde morfar var jeg så indlevet med at være sammen med en blind.

Vi gik i land derovre ved Kyrkbacken og gik arm i arm hen ad stranden. Vi satte os, da vi havde gået lidt, der i sandet og spiste vores medbragte mad. Det var utænkeligt ikke at gå i vandet, når jeg var derovre, så jeg sagde, nu går jeg i vandet.

Pludselig følte jeg det grotesk og bedragerisk at klæde mig af her ved siden af en mand, der ikke kunne se mig. Jeg syntes, jeg måtte sige til ham, at nu klædte jeg mig altså af og så løb jeg ud og kastede mig i de bløde bølger og pjaskede højlydt omkring.

Jeg kom jublende ind og fortalte, hvor herligt det var. Jeg lagde mig og tog solbad i behørig afstand og anstændigt tildækket, som hvis det var en mand med sit syns fulde brug. Det var en hverdag, så der var næppe andre på stranden. Vi var sikkert de eneste.

Jeg klædte mig på under iagttagelse af alle anstændighedsritualerne med badekåben løst omkring mig og vi vandrede, selvfølgelig arm i arm, til båden og sejlede hjem til Havnegade.

Jeg fulgte ham til hans hjem ude ved Skt. Kjelds Kloster. Jeg tror det var en af de gange, hvor hans gode ven forfatteren Johannes Smith var der. Bjarnhof fortalte muntert om turen, men gav en ganske anden beskrivelse af badescenen, end den jeg havde oplevet.

Han udpenslede, hvordan denne raffinerede kvinde havde

delagtiggjort ham i afklædningsscenen og vandgangen, velvidende hvordan det virkede. Jeg blev flov og prøvede at protestere. Men jeg kunne ikke beskrive mine tanker og følelser i situationen uden at blive sårende. De morede sig kongeligt, medens jeg ikke vidste, hvor jeg skulle gøre af mig selv.

Efter at Ruth var flygtet ud af ægteskabet med Tom flaksede Tom og jeg til tider rundt sammen i hver vores åndelige kaos.

Han var ikke færdig med sin indre hærværks periode og jeg hang på vognen inde i Istedgade i perioder, hvor Pers og min bane i rummet fjernede sig fra hinanden, uendelig langsomt, mod fjerneste punkt, drejede et par grader mod vejen tilbage, hastigheden øgedes forsigtigt, drejede så med lysets hast.

Jeg sidder med „Hærværk“ i hånden og læser dette motto han gav den: „Frygt Sjælen og dyrk den ikke, for den ligner en Last.“

Og skønt jeg aldrig blev kaldt andet end Musse, lyder hans dedikation:

Til Rigmor

fra

dintom

„Hvor mange kys skal vi
mødes i, inden vi dør?
Jeg håber utallige ...“

Det blev det nu ikke. Han var for æstetisk frastødende. Vi gik aldrig i seng sammen.

Men vi mødtes af og til, soldede lidt, drak, Tom var i de år altid mere eller mindre beruset.

Jeg fulgte lidt med, vi hang og snakkede sort, umuligt at fremkalde på nethinde eller trommehinde.

En dag sagde Tom, medens han sad og så på mig på sin

særlige, lidt foruroligende måde, jeg kan godt se, du er lidt gal. Det kan jeg se på dine øjne, de er splintrede. Og så gav han mig et krucifiks, et massivt smukt bronzekrucifiks, omtrent så stort som min hånd. Det har nok været et led i hans evige kamp med Gud og Sjælen. Han var overbevist om, at jeg var religiøs, hos ham var det blasfemisk at have det.

Jeg havde det på min væg i flere år, men gav det så til en troende katolik, en østrigsk stor malerinde, Toledo. Der passer det.

Tom havde besluttet at gå i hundene og jeg at blive den store hetære.

Det var ved at lykkes for Tom, jeg var talentløs. Jeg kunne ikke slide mig løs af kærlighedens kvaler og længsler.

Det meste af mit liv levede jeg i kyskhed. År og dage gik uden elskov, uden seksualliv. Sandheden var, at de mere eller mindre kortvarige, spontane forhold ikke dulmede min længsel, længslen efter det uopnåelige.

Bizarre episoder oplevede jeg, med et par af de mænd jeg mødte, når jeg tog imod surrogatet for at dæmpe mit begær.

Tom førte mig sammen med et par af dem uden at vide, hvad han gjorde. Jeg var der jo bare, det var ham der var sammen med de mænd, talte med dem om tiden og det der foregik i pressen. Tom var ansat på Politiken som litteraturanmelder.

En dag sad Tom og jeg nede på Gustavsons Bar, hang over en drink. Så kom en kendt og anerkendt tegner igennem, så os og slog sig ned ved bordet. Det var en sommeraften, vi gik en tur i Tivoli og sad der med en flaske. Tom mere og mere bedugget, han gik hjem i Istedgade, og jeg med denne elegante høje macho, terningerne var kastet. Vi kom ud i Svanevænget, tror jeg det var. Familien var borte, så meningen var der ingen tvivl om. Heller ikke for mig. Det var lys nat og svage lyde af vandet dernede fra sundet. Jeg fik forevist soveværelset, han forsvandt, og jeg gik i

seng. Kort efter dukkede han op, iført rosa silkenatkjole, dekolleteret og med blonder. Denne maskuline flotte mand.

Det slog mig fuldstændigt ud og jeg kom frygteligt til at le, grine, denne store maskuline mand.

Det var for meget for min naive uraffinerede sjæl. Men vi sludrede da lidt og lavede morgenkaffe sammen. Pludselig ringede det på døren, og han gik ud og lukkede op. Det var Otto Gelsted og det gjorde ikke noget, men førte til et chokerende replikskifte mellem ham og mig.

Jeg vidste intet om Gelsted, udover at han skrev digte og var yderst original. Vi sad og snakkede om løst og fast, de to mænd om noget som jeg ikke fulgte med i. Ikke havde kunnet følge med i. Men interessant var det, og jeg ville gerne deltage på en eller anden måde. Jeg havde for nylig, da jeg overnattede hos min veninde Lillian Bay Schmidt ude i Rungsted, lidt tilfældigt taget en bog i reolen over min seng. Det var nok navnet Dalgas, der fik mig til at vælge den. Men så stod der Ernesto Dalgas og titlen var omtrent „Rejse gennem religionerne“. Den vakte min store interesse, og jeg lånte den med hjem.

Jeg spurgte Gelsted om han kendte denne forfatter.

Åh Gud, han sprang op som stukket af en hveps, om jeg ikke var klar over at han havde skrevet indgående om Ernesto Dalgas, og at han i det hele taget var velbevandret i filosofi og litteratur.

Jeg blev helt forskrækket og forbløffet. Som sædvanlig måtte jeg erkende min afgrundsdybe uvidenhed.

Lidt efter tog jeg som altid hjem til min to et halvt værelses i Borthigsgade, hjem til mig selv og mine børn. Snakkede med dem og den unge pige, der boede hos os, satte mig til mit flygel og øvede og spillede, læste Dostojevskij og Kierkegaard, længtes efter Per, købte ind og lavede mad, vaskede og stoppede.

En anden gang ringede Tom og spurgte, om jeg ville med ud og hilse på Henrik Bentzon. Tom skulle ud og snakke med ham om

en nyoversættelse af et Shakespearedrama, mon ikke det var Hamlet?

Det blev nu aldrig til noget, men Henrik Bentzon og jeg blev jo noget interesseret i hinanden. Han var en meget smuk mand, havde en dejlig dyb stemme, rigtig bergenserstemme, præget af havet og klipperne. Den accent forlod ham aldrig helt, heldigvis.

Jeg blev inviteret i teatret til den storartede opførelse af „Pas på malingen“, hvor Henrik Bentzon havde en af sine helt store succeser som dr. Gadarin. Han spillede ustyrligt, naivt-komisk, på den tragiske baggrund om dramaet van Gogh og hans billeder.

Også i skuespillet „Den gode jord“ skrevet over Pearl S. Bucks roman om livet i Kina, 1931. Bogen fik Nobelprisen i 1938. I „Den gode jord“ spillede han sammen med Gerda Madsen. De var lige pragtfulde som fornemme kinesere. Somme tider kørte vi en tur i hans lille topersoners Fiat, en dag rundt om Furesøen. Jeg sad og så på hans sorte hår, flotte profil og opdagede, at han havde egentlig et lille hoved. Det sagde jeg til ham. Han svarede ja et lille hoved men et godt hoved. Han boede yndigt i et lille norsk bjælkehus i Ordrup. Det meste af den lille have var en dam, frodigt bevokset og med guldfisk.

Vi gik i seng sammen, lå sammen, uden at fuldbyrde noget som helst. Jeg tror han var skuffet over mig, over mit manglende raffinement, min mangel på aggressivitet. Det var ikke min art.

Han spurgte, om jeg stadig var gift med Per. Jeg svarede som sandt var, at på papiret var jeg. Det kom bag på mig, at han ikke kunne lide det. Senere blev jeg endnu mere forbløffet, da han spurgte, om jeg ville skrive under på, at vi havde stået i forhold til hinanden.

Han var, ligeledes på papiret, gift med Betty Nansen. Hun ville ikke gå med til skilsmisse, medmindre en eller anden ville skrive under på, at han havde været hende utro. Hvor besynderligt.

Den tjeneste kunne jeg da godt gøre ham, så jeg gik ind i

Nordre Birk og skrev under på dette mærkelige dokument. Uden at læse et ord.

Lige så skørt var det, at jeg bad Per om skilsmisse. Jeg ved ikke, hvad Per følte ved det, han lod det ske. Hvad der var mine forhåbninger i dette besynderlige spil var, at Per og jeg ville kunne nærme os til hinanden, som frie mennesker. Henrik sagde en dag til mig, du gør dig ikke kostbar nok. Nej, sådan var og er jeg ikke. Enten vil jeg og lægger ikke skjul på det, eller også vil jeg ikke, og det er heller ikke til at tage fejl af.

Vore veje skiltes, da teatersæsonen var slut. I al venskabelighed.

Et par år efter, en dag da jeg var på vej hjem fra Teilmann, standsede han og kaldte på mig. Spurgte hvordan jeg havde det, og hvad jeg bestilte, han troede vel at jeg stadig studerede musik. Jeg fortalte om mit nye studium og at jeg blandt andet læste anatomi, som interesserede mig.

„Det var da også på tide,“ sagde han. Hvor frækt.

Men det viser, at jeg havde ret i, at jeg ikke var den raffinerede pige, han havde brug for.

Jeg elskede legen, dansen om belønningen, ikke den kølige taktik. Anatomien var mig aldrig nok.

Jeg mødte endnu en bergenser. Besynderlige sammentræf. Min fars slægt kan føres tilbage til Bergen 1664 på gården Møklebostad, deres navn var dengang Svendsen, fra 1731 ændret til Suenson. Far mindede om de bergensere jeg stødte på, mørkhårede med hår og skægpragt, lidt mørklødede, en let ironisk elegance.

Ham jeg nu mødte lå i telt på Hven en sommer, da vi var der. Han med kone og to børn på alder med Minna. Han haltede lidt, havde som ganske ung mand været ude for et uheld på ski og brækket lårbenet helt oppe ved hofteleddet. Det blev sat forkert sammen, så han fik en stiv hofte, som han klarede sig forbløffende

godt med. Selv på cykel.

Vi badede sammen deroppe alle sammen, legede og hyggede os, tændte bål på stranden om aftenen af ilanddrevet tømmer. Både han og hans kone Kirsten var uddannede sølvsmede, hun holdt op med at arbejde med det, da hun fik børn. Det var synd. Han havde sin lille gode forretning i Gothersgade, i perioder med en svend, men det var der ikke altid arbejde nok til.

Fridtjof havde havblå øjne og lange sorte øjenvipper. Og så denne dybe urstemme som han brugte så godt når han sang norske folkesange til eget guitarakkompagnement. Han havde ofte ret svære smerter i den misdannede hofte og i ryggen på grund af den uheldige måde, han var tvunget til at bevæge sig på. Jeg foreslog ham, at han skulle få massage, men det var jo dyrt. Jeg fortalte ham, at Teilmanns Kursus som led i uddannelsen havde egen poliklinik, som han kunne søge. Jeg fik ham som patient i praktiksemesteret. Det var lidt for fristende for os begge.

Han sad ofte til sent på aftenen og arbejdede på sit værksted i Gothersgade og så faldt vejen ud omkring mig på Østerbro alt for bekvemt ved midnatstid.

Han var en god elsker, men stille skulle det gå for sig. Jeg fik en chokerende oplevelse en af disse nætter. Jeg lå og kærtegnede ham og så kyssede jeg hans brystvorter, det har jeg altid selv elsket, men så besvimede han af nydelsen, der i sengen hos mig. Jeg blev rædselslagen, bange for at han skulle dø, ude af mig selv ved tanken om mine sovende børn, ambulance, og hvad man nu kan nå at tænke i løbet af sekunder.

Hvilken lettelse, han vågnede hurtigt og kom ud af huset, lydløst i mørket.

Forholdet pinte min samvittighed lidt, fordi vi omgikkes, familierne kom hos hinanden. Jeg spurgte ham engang, hvordan hans og Kirstens forhold egentlig var.

Han sagde, at han havde nærmest indtryk af, at hun helst var fri for seksuelt samvær. Jeg syntes, at han var en rimelig god

elsker, men at han skulle prøve at være lidt mere animerende over for hende, stimulere hendes kønsorganer mere målbevidst. En dag ringede hun mig op, det var nu før denne samtale, og bad om at tale med mig under fire øjne. Hun var selvfølgelig blevet klar over forholdet. Jeg kunne godt lide hende og var ikke dødeligt forelsket i manden. Jeg spurgte hende, hvorfor hun aldrig viste glæde over deres seksuelle samliv, hvorfor hun aldrig kælede for ham. Jeg fik det utrolige svar, at hun troede han helst ville have det sådan. Det var ikke noget man talte om, hvor sørgeligt. Jeg fortalte hende indgående om, hvad jeg selv følte, og hvor jeg følte det. Det var vist mit første forsøg på seksualoplysende terapi.

Det bar frugt, de fik det bedre sammen, og han og jeg skiltes uden at nogen af os fik mén af det.

Politisk opvågningen

Far og mor skiftede bopæl et par gange i trediverne. De blev trætte af den megen larm af tunge køretøjer gennem Toldbodgade, over Nyhavnsbroen og nattetøjen i Nyhavn.

Især mor, far sad jo på sit kontor i Havnegade fra ni til sytten, eller stod og så på bådenes afgang og ankomst. Han var blandt andet medlem af forretningsudvalget for „Georg Stage“s bestyrelse. Det blev jeg mindet om på en pudsig måde her i januar 1989. På grund af mit noget vakkende helbred, så jeg mig af og til nødsaget til at tage en vogn. Det var uden for Magasin du Nord, hvor jeg blev så træt af at se efter noget, jeg ikke fandt, så jeg kappede den nærmeste taxi.

Jeg sad og kiggede lidt på den ældre chauffør, og pludselig sagde jeg til ham, du er sømand. Han var lige ved at bremse helt op af forbløffelse og spurgte, hvordan kan du vide det?

Jeg kan se det på dit ansigt og dine øjne. Det var altså rigtigt nok. Han fortalte mig, at han som ung sømand så gerne ville ud med „Georg Stage“. Han vidste, at det var svært at komme til og talte med sin skipper om det. Skipperen sagde, at det mente han nok han kunne hjælpe ham til. „Jeg går hen til Suenson i Havnegade og taler med ham.“ Og det lykkedes. Jeg fortalte så min chauffør, at Suenson var min far, og chaufføren sagde, at han hele sin barndom havde boet i Nyhavn og læst navnet Suenson og Jespersen på den anden side af kanalen. Han var en herlig type, med mod på livet skønt han var femoghalvfjerds. Kørte sin taxi om vinteren i København. Når det blev forår stak han og hans jævnaldrende kone sydpå i campingvogn, kørte rundt i Europa kiggede på havnebyerne og vendte hjem hen på efteråret. Han

var helt sin egen herre.

Far var en årrække foruden meget andet også medlem af Sø- og Handelsretten, så han havde nok at se til. I de kilder jeg har kunnet finde noget om ham, står der: „Suenson holdt sig sædvanligvis uden for offentlighedens søgelys.“ Jeg har aldrig set far bære sine ordner, medmindre han var forpligtet til det.

Far og mor boede en tid i en smuk lejlighed på Kastelsvej over for det gamle Blindeinstitut. Jeg brød mig ikke om stedet. Det så så trist ud, når de blinde vandrede rundt i deres evige kreds derovre, mørkt og dystert, syntes jeg der var. Indtrykket er måske blevet forstærket ved at læse Karl Bjarnhofs smukke triste bog „Det gode lys“. Derfra flyttede de til Julius Thomsensgade over for Radiohuset, koncertsalen blev netop bygget på den tid, lige uden for deres vinduer. Endelig tog de skridtet fuldt ud og flyttede væk fra byen. Ud til træer, fugle og blomster. Det var i 1937. En dag da vi besøgte dem i 1936, stod der i aviserne, at den engelske konge, Edward 8. var abdiceret på grund af sit kærlighedsforhold til Mrs. Wallis Simpson. Far kiggede lidt på billederne og sagde, som den selvfølgeligste ting af verden: „Jeg har danset med Mrs. Simpson.“

Far og mor var lykkelige over at komme ud i det rare rækkehus på Kollegievej i Ordrup. Nok først og fremmest mor, men far kunne nu ganske godt lide at sidde på terrassen i skjortærmer eller gå rundt og slå den lille græsplæne. Det var et ganske nyt hus, det lå over for Andreas Kollegiet, et katolsk kollegium for unge mænd. Munke gik omkring derovre, jeg forestiller mig, at det var lærerne. De havde altid deres kutter på. Også når de spillede fodbold, det så både mærkeligt og somme tider smukt ud med den svingende kutte. Under den spanske borgerkrig oprettedes Torben Brix' spanske skole, nu blev elevskaren præget af spansk livlig ungdom, alle de smukke sorthårede fyre med det klingende sprog, som jeg jo desværre ikke forstod et ord af. Alle flygtet fra Francostyret og krigen.

Hvor de flygtede hen, da Danmark blev besat, ved jeg ikke. Radiofabrikken Torotor, værnemagerforetagendet, købte arealet. De byggede en stor fabrik, som ganske ødelagde synet til den side. Der kom kørende store busser med arbejdskraft om morgenen og hentede dem igen. Der var ikke mange, der brød sig om at komme vandrende dertil alene. Beboerne så ikke til den side.

Mor havde i mange år lidt af dårligt hjerte, men glemte det, når hun var optaget af noget eller på vej ned i Jægersborg Allé for at købe et eller andet. Hendes rare læge dr. Boas standsede op med sin vogn ud for hende og sagde strengt, Fru Suenson, De ved jo godt, at De ikke må gå så hurtigt. Ja, hun havde fart på, der foregik så meget i hende. Jeg kan huske, at familien Thorolf altid sagde: „Lip lever hver dag, som var det den sidste.“

En dag da hun følte sig rigtig dårlig og lod mig føle sit helt uregelmæssige hjerteslag, sagde hun til mig: „Ved du, hvad der er det eneste Vorherre vil bebrejde mig, når jeg nu snart kommer i himlen?“ Nej, det kunne jeg ikke tænke mig, jeg syntes ikke der var noget. Mor sagde: „Det er, at jeg ikke spillede.“

Det gav jeg hende ret i. Hun var ikke bange for at dø, men tit ængstelig for, at der skulle ske os andre noget. Hun bønfuldt mig om ikke at have noget at gøre med modstandsbevægelsen; jeg ved ikke om hun havde fornemmelsen af, at jeg omgikkes mennesker, der var involveret. Jeg lovede dyrt og helligt, at naturligvis ville jeg ikke det.

Om aftenen den 16. november 1944 ringede den unge pige ude fra far og mor og sagde, at mor var blevet meget dårlig og var blevet hentet i ambulance og kørt til Amtssygehuset i Gentofte. Far var med. Det var næsten umuligt at få en vogn, og man måtte heller ikke køre om aftenen. Jeg erindrer ikke, hvordan det lod sig gøre, men jeg kunne jo bedyre, at det var til min mors dødsleje. Jeg kom derud. For sent. Mor var død, jeg fik ikke sagt farvel. Far og jeg omfavnede hinanden, så på hende, tog hendes endnu lune

hænder. Vi satte os ved hver sin side af lejet. Der var endnu lidt farve i hendes kinder. Vi kyssede hende.

Der var et svagt smil om hendes mund, med let adskilte læber. Jeg kørte med hjem med far. Vi fortalte Elna, at mor var død, vi omfavnede hinanden og græd. Mor var elsket. Elna sagde til mig, „det sidste Deres mor sagde, da de bar hende ud, var, hils mine børn, jeg ser dem ikke mere“. Far satte sig stille hen.

Inden jeg tog hjem til børnene, spurgte jeg far, om jeg måtte lade mor fotografere. Jeg ville bevare dette fredfyldte billede af hende. Og døden. Det fik jeg lov til. Igennem de mange år siden da har jeg med lange mellemrum taget det frem og fordybet mig i det.

Nytårmorgen 1945, syv uger efter mors død, blev far og Elna vækket ved kæmpebrag, og mursten og alle mulige ting ovre fra fabrikken, Torotor, røg igennem vinduerne, lufttrykket masede indgangsdøren langt ind i huset og gardinerne blev skåret igennem på alle leder af de smadrede ruder. Der var blevet forøvet sabotage, vellykket sabotage mod fabrikken. Men far og Elna, hun havde værelse ud mod vejen, var frygteligt opskræmte.

En tysker, en vagtmand blev dræbt derovre, ingen andre. Det var en velvalgt dag.

Den gode trofaste Elna, som engang sagde til mig, „jeg har holdt mere af dine forældre, end af mine egne.“ Hun blev hos far til hans død i 1955, et par dage før min halvtredsårs fødselsdag. Hun havde da været hos dem i femogtyve år. I de senere år blev jeg dus med Elna, det fandt den øvrige familie var malplaceret. Jeg sad hos far i mange timer, holdt ham i hånden den sidste dag, somme tider var han klar, somme tider lidt væk. I et af de klare øjeblikke sagde han: „Det er jo din fødselsdag om et par dage, lille Musse. Der ligger en seddel til dig i min jakkelomme.“

Han var ikke bange for døden, han havde set den i øjnene så

mange gange til søs, havde set folk drukne, havde talt over døde søfolk, der blev sænket i havet og havde selv været nær på. Han betragtede døden som livets afslutning. Ikke som begyndelsen til noget andet.

Det var den alt for tidligt afdøde Vibeke Ege, der sendte mig mine illegale gæster. Hun og hendes mand, professor Ricard Ege, var, som alle fra dengang ved, stærkt involveret i frihedskampen.

Hvor mange der kan takke dem, eller kunne takke dem for, at de overlevede besættelsesårene, kender jeg ikke tallet på, men det må være mange.

Hvor mange gange de i huj og hast måtte skifte opholdssted, ved jeg heller ikke, men i den periode, hvor jeg havde kontakt med dem, eller rettere sagt med hende, boede de i en lejlighed på Nørrevold. Så vidt jeg erindrer, havde de lånt den af daværende redaktør af Kristeligt Dagblad, Helweg Larsen. Han boede selv et andet sted illegalt.

Jeg havde haft Vibeke Ege som patient et par år tidligere. Hvad der havde givet hende ideen til at sætte sig i forbindelse med mig igen, ved jeg ikke. Den formelle grund var, at hun havde haft en forstuvet fod, som hun mente ville have godt af lidt massage. Trænge til det gjorde den knapt, men så var kontakten ganske legalt i orden. Hun var på det tidspunkt ret langt henne i graviditeten med sit barn nummer to, de havde en lille dreng på to-tre år.

Der kom og gik mange mennesker ud og ind ad huset, man præsenterede sig ikke for hinanden. På trods af sit stadig tiltagende omfang, efterhånden højgravid, var hun i konstant aktivitet, blandt andet med det hun kaldte stævnemøder rundt omkring i byens parker. Jeg spurgte hende, hvordan hun dog turde, hvortil hun svarede, „der er da ingen, der mistænker sådan en lille tykmavet kone for at lave illegalt arbejde“.

Hun virkede aldrig nervøs eller bange, tværtimod var hun

meget kølig og saglig i planlægningen af alt, lige fra indkøb af de daglige fornødenheder til de alvorlige overvejelser i hendes og familiens yderst risikable tilværelse.

Det forrige sted de havde boet, måtte hun sammen med den lille dreng krybe ud ad et køkkenvindue til gården, da der var bud efter dem.

Den 21. marts 1945 da englænderne bombarderede Shellhuset, skulle jeg netop hen og „behandle“ hende, men måtte jo opgive det. Da jeg kom den næste dag, fortalte hun, at hun havde siddet i beskyttelsesrummet med sin lille dreng og senere havde fået at vide, at Mogens Fog og redaktør Schoch havde været forgæves ved hendes dør. De var mirakuløst sluppet uskadt ud af det sønderbombede Shellhus. Tyskerne havde anbragt dem i den øverste etage og det vidste man jo i England, anbragt dem dér i håb om, at man så ikke bombede der. Dem der sad deroppe var altså en beskyttelse for Gestapo. Der sad andre fanger deroppe, som blev dræbt.

Vibeke Ege var lykkelig over at få at vide, at de var i live, men samtidig ked af, at hun ikke havde kunnet tage imod dem.

De undslupne så efter beskrivelsen ud, som om der var hældt en sæk kalk over hovedet på dem. I løbet af få timer vidste man overalt i landet, selv ude i Vestre Fængsel, ad disse usporlige kanaler, som om vægge kunne tale, hvordan det var gået til. Derude sad adskillige frihedskæmpere. En lille episode, som var karakteristisk både for Vibeke Ege, og alle der var alvorligt involveret i frihedskampen, står tydeligt i min erindring. En dag da jeg kom ind til hende, sagde jeg, at jeg havde mødt Brandt-Reeberg lige nede på gaden. Hun sagde prompte, tørt og afvisende, nej, det har De ikke.

Der havde jeg virkelig dummet mig.

Lidt ind i april måned blev jeg for sidste gang ringet op, om jeg havde plads til en gæst. Værelset stod netop tomt, så det var i

orden.

Jeg kom endnu dengang flere gange om ugen hos Eges. Jeg fik somme tider til opgave at gå ud med penge til de familier, hvis mænd sad fængslet eller var i KZ-lejr. Det var det eneste, jeg var virkelig nervøs for. Jeg måtte selvfølgelig ikke have navne og adresser på mig, og jeg stolede bestemt ikke på min egen hukommelse. Jeg var hunderød for at glemme det og komme til at gå ind et forkert sted. Jeg kunne også blive i tvivl, når jeg sad i stuen over for disse fremmede kvinder, de var forbeholdne, jeg kunne jo være stikker.

Jeg gik aldrig forkert, og jeg vidste, hvor nødvendig hjælpen var for dem, det var oftest kvinder med børn.

En af de sidste gange jeg var hos Vibeke Ege, spurgte hun mig, om jeg havde noget imod, at min nye logerende var kommunist. Det havde jeg ikke, de politiske tilhørsforhold interesserede mig ikke. Endnu. Det var jo ikke nazister der kom.

Så en dag stod en reserveret og lidt fjendtligt udseende mand i kasket, cottoncoat og slidte, lidt for lange og lidt for vide bukser uden for min dør. Af bagage havde han kun nogle bøger. Han murede sig nærmest inde de første dage, når han i det hele taget var hjemme.

Han blev dog lidt efter lidt tørt op, og jeg begyndte at spørge ham ud om, hvad kommunisme egentlig var for noget. Politisk var jeg aldeles blank, politik var noget mændene tog sig af, og som de altid kom op at skændes om.

Jeg syntes at musik, litteratur og mennesker var langt interessertere. Men jeg havde altid haft et skarpt blik for uretfærdigheder. Jeg syntes, at det var forfærdeligt og umoralsk, at nogle mennesker levede i fattigdom og nød, medens andre havde alt og svælgede i livets goder. Jeg var kommet til den rette. Kommunismens ideer og teorier om årsagerne til uretten greb mig, og jeg tror næppe nogen tekst har gjort stærkere indtryk på mig, end det kommunistiske manifest.

Han havde præsenteret sig som Frederik Thomsen. Vi kom til at holde meget af hinanden.

Den 4. maj om aftenen sad vi lidt modfaldne og spiste. Vi havde i flere dage ventet, at nu kom kapitulationen. Vi lukkede dog op for radioen og pludselig lød det, tyskerne har kapituleret. Mere husker jeg ikke, vi sprang op og omfavnede hinanden og han præsenterede sig på ny. Det var Frantz Thor.

Han var blevet arresteret ved et tilfældigt besøg hos en kammerat, som han i øvrigt ikke havde noget samarbejde med. Kammeraten, dennes kone og Frantz blev ført til Politigården, kom under meget brutalt forhør og blev senere overført til den tyske afdeling af Vestre Fængsel. Frantz vidste, at han var eftersøgt, det så ikke så godt ud. Ikke desto mindre fandt de aldrig ud af, hvem han var. Kammeraterne som han blev arresteret sammen med blev ved at fremstille ham, som ham dér, Bogormen. Den original havde ikke begreb om noget som helst og opholdt sig helt tilfældigt hos dem. Det sidste var jo sandt nok.

Da der var gået, så vidt jeg husker, syv uger med gentagne skrappe forhør og korporlige forulempelser, kom de pludselig en dag og sagde, at han kunne gå, han var fri. Ad snirklede veje blev han vist ud til Rigshospitalet. Først til fødeafdelingen, hvor en jordemoder viste ham videre til professor Hjalmar Helweg på psykiatrisk afdeling. Professor Helweg var i begyndelsen lidt forbeholden, men da Frantz fortalte, at han havde siddet i celle med overlæge Collin, røntgenoverlægen, så var isen brudt, og de fik en lang snak.

Her må Vibeke Ege være kommet ind i billedet, så han havnede hos mig. Han kunne ikke slippe illegaliteten endnu og kunne derfor ikke opsøge andre.

Da denne vidunderlige 4. maj -45 endelig oprandt, lå Vibeke Ege i barselsseng og fødte sin lille dreng nummer to.

Hendes camouflager, den tykke mave, holdt lige tiden ud. Hun

oplevede ikke de fantastiske majdage på gaderne, på pladserne og overalt hvor man færdedes.

Mørklægningsgardinerne der blev flået ned og brændt på gaderne, gensynet med de tændte lys, nu i alle vinduer. Men vi så det, Frantz og jeg. Vi løb ned og fik fat i cyklerne, spurtede indad mod byen. Overalt var jubelen uden ende, sporvognene stopfulde, indvendig og udvendig, folk stod på taget af dem med flag i hænderne. Jeg erindrer det, som solen skinnede, i virkeligheden var det vist gråvejr.

Det regnede, da jeg skiltes fra Frantz inde på Nørrevold. Vi havde hver sit mødested til denne time, og så først hinanden flere dage efter.

Jeg kørte ud til Lyngbyvejen igen og henvendte mig i en kælder på en sidegade. Der blev jeg vist videre til Rigshospitalets poliklinik, derfra videre til skadestuen. Man var forberedt på, at der kunne komme skudepisoder og sårede blive indlagt. Man vidste, at frihedskæmperne straks ville indlede jagten på danske nazister, stikkere og kollaboratører. Det gik ikke så galt. Alligevel var det et mærkeligt døgn jeg tilbragte der. Poliklinik og skadestue fungerede som sædvanlig. Der lå patienter rundt omkring på undersøgelseslejerne eller stod foran den undersøgende læge. Alt sammen fjernt fra det, der foregik udenfor lige nu. Der kom dog enkelte lettere sårede ind, hvor min hjælp var uden formål.

Men pludselig kom Falck-folk ind bærende en stor råbende kraftkarl, hvor blodet fossede ud gennem bukserne. Det viste sig at være et stort kødsår i låret, vældig flosset op af projektilet. Men ikke så farligt, som det så ud til. Jeg havde aldrig set et rigtigt stort og dybt sår, med blod fossende ud. Det løb hen ad gulvet. Han blev nærmest under kamp anbragt på lejet, medens min mave begyndte at lave ubehagelige trækninger. Det var ikke lige det, der var brug for, så jeg fik taget mig sammen og var sammen med tre andre med til at holde ham fast, til bedøvelsen virkede. Han var bomstærk, råbte og skældte ud. Han var chauffør på en

lastbil, som kørte på Frihavnen. Dramatikken var stærkere end tilfældet, så han blev syet smukt sammen og har næppe haft mén af det. Blandt de „normale“ patienter, der var til undersøgelse, erindrers jeg især en ganske ung pige, som jeg fik den dybeste medfølelse med. Hun lå med brystet blottet, med en stor kanyle strittende fra det unge, smukke velformede bryst. Jeg følte det meget krænkende for hende at ligge under disse forhold til en angstvækkende undersøgelse. Uden at kende noget til hendes tilfælde kunne jeg kun forestille mig, at det drejede sig om udtagning af en vævsprøve for kræft. Begivenhederne udenfor må have været fjerne for hende.

Jeg så også undersøgelsen af en ung mand, som virkede meget forpint. Han stod med ryggen vendt mod lægen, som sad på en taburet bag ved ham. Patienten stod med let adskilte ben. Imellem dem viste der sig en enormt forstørret pung, så stor som et kalvehjerte. Hvad det var, ved jeg ikke. Undersøgelsen af de mennesker under disse alarmforhold gav en fornemmelse af, hvordan vi kunne have haft det under krigen.

Heldigvis blev der ikke nogen egentlig kamp efter befrielsen, så mit virke på Rigshospitalet varede kun få dage.

Derefter blev jeg dirigeret ud på Østerbro, til en skole i Randersgade. Jeg tror, det må have været det, der dengang hed Opfostringshuset. Det der får mig til at tro det er, at der var et meget stort køkken, hvor der var mulighed for at lave uanede mængder af mad. Her skulle vi sørge for forplejningen af frihedskæmpere i den tid oprensningen krævede deres medvirken.

Her anbragte man også, kortvarigt og meget primitivt, de nazister og kollaboratører man tog. Nede i kælderen. Også de såkaldte tyskerpiger.

Selv om det på mange måder var herlige og muntre dage lige efter befrielsen, var de for mig forbundet med et stærkt ubehag på grund af de pligter, vi blev pålagt med at passe fangerne. Vi

skulle et par gange om dagen gå rundt med bakker med store humpler rugbrød, vand og tynd suppe, og hvad det ellers var, vi bød dem. Vi lavede og serverede god mad til os selv og vore egne nede i det store gode køkken.

Jeg husker, hvor chokeret jeg blev ved at se et ansigt, jeg kendte, dernede i kælderen. Det var en kendt og fin kammermusiker, som sad der, med et helt tillukket ansigt; jeg var sikker på, at det måtte være en fejltagelse. Det viste det sig da også at være. Det var en personlig hævnagt, dem var der desværre et par stykker af.

Fangerne blev i hold ført ud til Vestre Fængsel i åbne lastbiler til spot og spe for københavnere, hvor hæsligt. Jeg ville med derud, jeg kørte med derud med en vognfuld. Jeg ville se med egne øjne, hvordan dette berygtede sted så ud. Dette sted, hvor så mange kendte og ukendte kammerater havde opholdt sig de dage, der skulle blive deres sidste. Det var en rystende oplevelse, skønt jeg selv var i sikkerhed. At se og høre døre og porte, den ene efter den anden blive åbnet og låst bag os, ligesom efter de mange der i disse år blev torteret næsten til døde for derefter at blive ført til henrettelsespelotonerne.

Lydene fra jerntrapperne og gallerigangene, celledøre der blev åbnet og låst, viden om dem, der var blevet smidt bevidstløse ind på gulvene, blev frygteligt nærværende.

Jeg skyndede på lederen for at komme ud, komme væk og kørte derfra med en irregulær følelse af skyld.

Efter nogle dages forløb var denne side af oprensningen afsluttet og jeg blev forflyttet til Frimurerlogen, hvor forplejningen af frihedskæmperne nu skulle foregå samlet. Frimurerlogen havde været beslaglagt af tyskerne og deres danske håndlangere. Den blev først frigivet og overtaget af os midt i maj.

Den er en meget kompliceret bygning med gange, kældre, tagterrasser og et utal af rum, som om der var en eller anden

symbolik i planen, som ingen kendte. Det påstodes, at der ikke fandtes en plan – at den var blevet tilintetgjort af Frimurerne selv.

Vi måtte kun bevæge os i bestemte afsnit, medmindre vi blev ledsaget af en bevæbnet vagt. Man mente i lang tid, at der stadig befandt sig nazister i skjulte rum, som vi ikke havde fundet.

Også denne fase varede for mit vedkommende kun en uges tid, så begyndte dagligdagen. Op klokken seks, af sted ind og undervise fra otte til ti, køre ud til patienter, undervise fra femten til sytten eller klare en enkelt patient indimellem. Minna var stadig på landet og gik i landsbyskolen i Nyrup og Lip passede sit job hos lægen i Nykøbing. Meget var blevet forsømt i de hektiske dage, så der skulle gøres rent, vaskes og stryges, og stoppes.

Et par dage efter befrielsen kom Karen Aarsleff og besøgte mig og fortalte om sin illegale tid. Hun havde arbejdet sammen med en gruppe unge søofficerer og havde ofte rejst som kurér frem og tilbage mellem Jylland og København. Med tog og færger, fyldt med tyske soldater og Gestapo, med sine hemmelige budskaber skjult i en patron i endetarmen.

En køn, lille spinkel pige, helt uanseligt og anonymt påklædt, frem og tilbage med medicinske lærebøger og en hemmelig patron i endetarmen.

Efter befrielsen blev hun gift med en af de unge søofficerer. De blev begge hædret af Secret Service for deres indsats.

De fik en søn i 1947. Hun tog sin eksamen med kun et halvt års forsinkelse og i højgravid tilstand; hun fødte mellem de to sidste fag.

I 1951 fik hun en lille pige. Hun gjorde tjeneste på Blegdams hospitalet under den store polioepidemi, blev smittet og døde i løbet af få dage. Den lille pige endnu ikke et år gammel.

Jeg bruger daglig en enkel brun keramikskål, som hun gav os smukt pyntet med gulerødder, blomkål og tomater til mit bryllup med den sidste illegale mand, der boede hos mig, og som jeg oplevede befrielsen med. Blandt de medicinlærende, som jeg

manuducerede en tid var Karens smukke jødiske veninde. Jeg har glemte hendes navn, hun kunne hedde Sarah. Hendes mor var jøde, faderen var dansk. Det gav hende en slags beskyttelse. Hun boede hos sin mormor, en dame op i halvfjerdsene. Hun var lettere senil, men blev som så mange andre gamle og svagelige jøder, som det ikke var lykkedes at få af sted, afhentet mellem 1. og 2. oktober 1943. På grund af faderens navn stod Sarah ikke på listen, men hun insisterede på at følge mormoderen til den totalt raserede synagoge, hvor der var samlet et par hundrede elendige og chokerede mennesker. Sarah fik på en eller anden måde kontaktet sin far ved at gøre nøje rede for sin danske familie og fik på den måde tyskerne overtalt til at lade mormoderen gå. De forlod synagogen sammen.

Engang i juni måned deltog jeg i en befrielsesfest eller kapitulationsfest i Ricard og Vibeke Eges hjem, professorboligen ved siden af Biologisk Institut på Juliane Maries Vej, hvor de nu endelig igen kunne slå sig ned med deres to små drenge og en flok af de voksne børn fra hans tidligere ægteskab. Det var dejligt og utroligt denne lyse sommeraften at feste med lysene tændt, døre og vinduer åbne.

Det var den sidste gang, jeg var i nærmere kontakt med hende.

Det sidste jeg deltog aktivt i var indsamlingen til hollænderne, Hollandshjælpen. Det har været i juni måned. Det har jeg fundet frem til ved hjælp af et flot, let gulnet stort fotografi fra et dagblad. Det står desværre ikke på mit udklip, hvorfra det stammer. At det er juni kan jeg se ved at kigge på annoncerne på bagsiden, indersiden. Billedet må have været et bagsidebillede og har fyldt mere end halvdelen.

Annoncerne gør mig ganske sentimental. Det afspejler forlystelseslivet i København den sommer, mange biografer har krigsfilm på repertoire. Filmen „Airforce“ i Alexandra, „Sejren i Ørkenen“, Montgomery, Bristol. „Marchen mod Berlin“, rus-

sisk dokumentarfilm. Colloseum „Målet i Nat“ et Royal Airforce Program. Roxy „Konvoj over Atlanten“, Humphrey Bogart, Scala Bio.

Hvor er det længe siden. Og så sidder jeg med dette billede af mig selv oppe i en åben lastvogn omgivet af pakker med det mest varierede indhold man kan forestille sig. Klæder, tæpper, konserver, knækbrød, kiks, havregryn. På en af pakkerne ved siden af mig står min indsamlingsbøsse. Jeg har en skrâhue på, som en af frihedskæmperne må have stukket mig, på venstre arm har jeg det rød/hvide/blå armbind – om højre arm armbindet påtrykt Hollands Dag, også i de allieredes farver.

Nok havde mange haft det hårdt herhjemme, men det var jo intet ved siden af det mishandlede Holland, hvis befolkning virkelig havde lidt nød og sult, foruden den militære vold.

Det var med begejstring vi meldte os til indsamlingen og det var næsten grænseløst, hvad vi fik. Det var meget anstrengende; vognen havde hjul, der var næsten lige så høje som jeg selv. Det var utallige gange jeg sprang ned og kravlede op eller tog imod store pakker, som mandfolkene hentede eller folk selv bragte ned fra de høje huse. Jeg husker især, da vi langsomt kørte langs med Vestersøhus, og folk stod i alle vinduer og vinkede os op, for at vi skulle hente pakkerne.

At billedet er et usædvanlig smukt og flatterende billede af mig, gør naturligvis, at jeg glæder mig ekstra ved gensynet og erindringerne.

Det blev en hektisk tid, hvor vi var mange, der skulle se at få orden på vores tilværelse igen, hvor bånd var blevet brudt og andre var blevet knyttet, nogle for en kort årrække, andre for mange mange år, enkelte for livstid.

Men nu skulle sommerferien planlægges for børnene og mig selv, lyse sommernætter uden mørklægningsgardiner, mennesker på gaderne, ingen angst ved lyden af en sjælden bil, om den standsede foran gadedøren.

Som sædvanlig havde jeg ikke kunnet lægge penge til side til ferien, hvor jeg i den ene måned ikke fik løn fra skolen og i juli måned ikke havde patienter.

Det var en utænklig tanke for mig ikke at have sommerferie, ikke at være på landet og blive ét med naturen. Jeg gjorde, som jeg havde gjort flere gange før sommerferien i krigens år, jeg gik på Assistenshuset og pantsatte mit sølvtøj. Som jeg så gradvis indløste i løbet af året.

Jeg sidder og ser på fotos fra sommeren -45. Også i denne sommer rejste vi til Odsherred, som nu var „mit land“, stod mit sind nær. I år havde jeg lejet os ind på en gård i Klint, Lip, Minna og mig, to værelser med køkkenadgang, sydøstvendt med en skrånende have fra stuens havedør.

Der var tres tønder land, engene ned mod skoven i vest, som vi cyklede gennem til stranden.

Grise, køer, heste, høns, gæs og ænder med de tilhørende dufte, lugte, som man nu skiftevis følte omkring sig. Friskmalket mælk fra stalden, som var alt andet end ren, dyrene ligeså. Køerne kom i engen om dagen, ned ad den lille stejle hulvej, under megen råben og skrigen, hvis manden selv var med, en hidsig og brutal fyr.

Dyr var nærmest tæsketræ for ham. Jeg ville nødigt se den stald om vinteren, nu så dyrene rimeligt pæne ud. At de havde lidt komøg på siderne, var ikke så slemt, nu da de kunne ligge i græsset og tygge drøv.

Der var tre heste, ingen traktor endnu, så alt markarbejde foregik med naturens egne hestekræfter. Så nu så jeg ikke meget til Minna, som deltog i alt hvad der foregik, mugen i stalden, mælketuren til mejeriet ved seks-tiden om morgenen, hente kreaturerne hjem til malkning, ride hestene ud i engen efter arbejdstiden. Og så skulle de gamle venskaber fra somrene ovre i Sonnerup, hvor vi havde boet de foregående år jo genopfriskes. Mange mange timer gik hun op og ned langs plovfurerne eller

ved siden af den karl der kørte med radrenseren, endnu havde hun ikke kræfter til selv at pløje, men at luge roerne krybende af sted hørte med til glæderne.

Ofte gik hun med karlene hjem og spiste middag på gården.

Lip havde i dette sommerhalvår plads som klinikdame hos en af Nykøbings praktiserende læger, der kunne hun jo også bruge sin uddannelse som laboratorieassistent ved urinprøver og blodprøver.

Ved ankomsten til Nykøbing var det en stolt Minna på tretten år der hentede mig med hestevogn. Cykel havde jeg selvfølgelig med, uden den var det ikke sommer, børnenes naturligvis også. Ja, Lip var jo for længst ikke mere barn, men en ung kvinde på enogtyve år. Hun havde sit værelse i Nykøbing, men kørte denne sommerferie oftest ud til os.

Det blev min sidste sommerferie, alene med børnene, mig selv og naturen.

Med sine fascinerende og usentimentale erindringer indvier Rigmor Thor os i et liv, levet på egne betingelser og fuldt ud på erotikkens præmisser. Med en usædvanlig bevidsthed om eget værd kæmpede hun sig gennem tilværelsen i første halvdel af århundredet, og det holdt rammerne i det bedre borgerskab, hvor hun kom fra, ikke altid til.

Efter et par år i et kedsommeligt ægteskab bliver hun på eget initiativ skilt og enlig mor. Forelsker sig i den gifte grønlandsforsker Knud Rasmussen, senere i digteren Per Lange med hvem hun får sin anden datter, og kommer siden med i kredsen omkring Tom Kristensen. Opgiver sin pianistkarriere, bliver musikpædagog, for til sidst at uddanne sig til fysioterapeut. Deltager i modstandskampen og i det politiske liv.

“Rigmor Thor er nået langt ud over det punkt, hvor konvention og høflighed sætter grænser. Hun skriver ud fra en altomfattende kærlighed til livet og til den store Eros, som hun selv kalder livets kilde.”

-Pil Dahlerup, Information